

Tutkintavankeuslain muutosten vaikutukset poliisin operatiiviseen toimintaan Pohjois-Suomessa

Opinnäytetyö YAMK

Karkkola Juha-Pekka

9/2023

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Juha-Pekka Karkkola

Opinnäytetyön muoto: tutkimuksellinen

Julkisuusaste: julkinen

Ohjaajat: ylikomisario Mika Ranki ja ylikomisario Petri Burmoi

Tutkinto: Poliisi (ylempi AMK)

Suomi on saanut useita huomautuksia kotimaisilta ja kansainvälisiltä lainvalvontaelimiltä liittyen tutkintavankien säilyttämiseen poliisin säilytystiloissa. Saatu kritiikki on johtanut tutkintavankeuslain muutoksiin, joilla on asteittain pyritty lyhentämään tutkintavangin säilytysaikaa poliisin tiloissa. Vuonna 2025 tutkintavankeuslakia uudistetaan siten, että tutkintavanki tulee pääsääntöisesti siirtää Rikosseuraamuslaitoksen tiloihin tuomioistuimen tekemän vangitsemispäätöksen jälkeen.

Tutkimuksessa pyritään selvittämään tutkintavankeuslain toteutuneiden, sekä tulevan muutoksen vaikutuksia poliisin operatiiviselle toiminnalle Pohjois-Suomessa. Tutkimuksessa otetaan huomioon myös samanaikaisesti tapahtuvat poliisitalohankkeet tutkimusalueella sekä pakkokeinolain yhteydenpidon rajoituksia koskeva lakiuudistus.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu tutkintavankeuslain aiempien muutosten, sekä tulevaan uudistukseen vaikuttaneiden taustatekijöiden tarkastelusta. Lisäksi käsitellään tutkimuksen kannalta keskeiset osat pakkokeino- ja tutkintavankeuslaeista sekä perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvistä säännöksistä.

Tutkimusaineisto on kerätty kahdessa vaiheessa, kahdella eri tiedonkeruumenetelmällä. Ensimmäisessä vaiheessa kaikille tutkimusalueen tutkinnanjohtajille lähetettiin SWOT-kysely, jonka vastauksen pohjalta tehtiin neljä teemahaastattelua.

Tutkimustulosten perusteella poliisin operatiivinen toiminta on sopeutunut hyvin edelliseen tutkintavankeuslain muutokseen, eikä tutkintavangin säilyttämisaikalla poliisin tiloissa ole ollut merkittäviä vaikutuksia poliisitoiminnalle. Yhteydenpidon rajoittamista koskeva lainsäädäntö koetaan tällä hetkellä tulkinvaraiseksi eri viranomaisten välillä. Lakiuudistuksella tavoitellaan tämän lainsäädännön selkeyttämistä. Tulevaisuuden haasteena nähdään esitutkintaprosessin keston mahdollinen pidentyminen tutkintavankien siirtyessä suoraan Rikosseuraamuslaitoksen tiloihin.

Sivumäärä: 109 sivua

Tarkastuskuukausi ja vuosi: syyskuu 2023

Avainsanat: tutkintavankeus, pakkokeinot, operatiivinen toiminta

SISÄLLYS

LYHENTEET	0
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimusalueen esittely	2
1.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	6
1.3 Tutkimuksen rajaus ja rakenne	7
1.4 Aiemmat tutkimukset aiheesta	8
2 Tutkintavankeuslain muutosten taustaa	10
2.1 Tarve tutkintavankeuslain muuttamiselle	10
2.2 Kansainvälisten ja kansallisten valvontaelinten ratkaisuja.....	11
2.2.1 Kansainvälisten valvontaelimien lausunnot Suomen osalta.....	11
2.2.2 Kansallisten oikeus- ja valvontaelinten ratkaisuja.....	13
2.2.3 EOA:n tekemät tarkastukset tutkimusalueen poliisivankiloihin.....	15
2.3 Tutkintavankeuslain edellinen muutos vuonna 2019.....	16
2.4 Tutkintavankeuslain nykytila	17
2.4.1 Tutkintavankien määrä poliisin tiloissa	17
2.4.2 Tutkintavankeuteen liittyviä käynnissä olevia lainmuutoshankkeita	20
3 Esitutkinta ja pakkokeinot osana rikosprosessia	22
3.1 Pakkokeinojen soveltaminen esitutkinnassa	24
3.2 Pakkokeinoista päättäminen, edellytykset ja toimeenpano	25
3.2.1 Pakkokeinojen käytön periaatteet	26
3.3 Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot	26
3.3.1 Kiinniottaminen	27
3.3.2 Pidättäminen.....	28
3.3.3 Pidättämisen yleiset edellytykset.....	29
3.3.4 Pidättämisen erityiset edellytykset.....	29
3.3.5 Pidättämisen erityistilanteet ja pidätetyn vapaaksi päästäminen	30
3.3.6 Vangitseminen	30
3.3.7 Tutkinta-aresti ja matkustuskielto	33
3.4 Yhteydenpidon rajoittaminen	34

3.4.1	Yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset.....	35
3.4.2	Yhteydenpidon rajoittamisen sisältö	39
3.4.3	Yhteydenpidon rajoitusten voimassaolo	41
3.4.4	Yhteydenpidon rajoittamisesta päättäminen.....	41
4	Tutkintavankeuslaki	45
4.1	Yleistä tutkintavankeuslaista ja sen kehityksestä.....	45
4.2	Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset periaatteet	46
4.3	Tutkintavangin kirjeenvaihto, puhelut ja sähköinen viestintä	49
4.3.1	Kirjeenvaihto	49
4.3.2	Puhelut	52
4.3.3	Sähköinen viestintä	53
4.4	Tutkintavangin tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle	54
5	Perusoikeudet ja Euroopan ihmisoikeussopimus	58
5.1	Yleistä perusoikeuksista	58
5.2	Perusoikeuksien yleiset rajoittamisedellytykset.....	58
5.3	Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen PL 7 §.....	59
5.3.1	Yleistä säännöksestä	60
5.3.2	Henkilökohtainen turvallisuus.....	60
5.3.3	Kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltö.....	61
5.3.4	Henkilökohtaisen vapauden riistäminen	62
5.4	Yksityiselämän suoja PL 10 §.....	62
5.5	Oikeusturva PL 21 §.....	63
5.5.1	Oikeusturva ja rikosprosessi	64
5.6	Euroopan ihmisoikeussopimus	66
5.6.1	Kidutuksen kieltö.....	66
5.6.2	Oikeus vapauteen ja turvallisuuteen.....	67
5.6.3	Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin	69
6	Tutkimusmenetelmät.....	70
6.1	Tutkimuksen toteuttaminen.....	70
6.2	SWOT-kysely	70

6.3 Teemahaastattelu.....	71
6.4 Tutkimuksen eettisyys	73
6.5 Tutkimuksen luotettavuus	73
6.6 Tietoturva ja tietosuojat	74
6.7 Tutkimuksen vahvuudet ja heikkoudet.....	75
7 Tutkimustulosten esittely.....	76
7.1 SWOT-kyselyn tulokset	76
7.1.1 Vahvuudet.....	76
7.1.2 Heikkoudet.....	77
7.1.3 Mahdollisuudet.....	77
7.1.4 Uhat.....	78
7.2 Teemahaastattelujen tulokset.....	79
7.2.1 Yhteydenpidon rajoittaminen.....	79
7.2.2 Tutkintavangin säilyttäminen ja kuljettaminen	83
7.2.3 Tutkintatoimenpiteiden hoitaminen.....	86
7.2.4 Poliisitalohankkeiden vaikutukset.....	88
7.2.5 Nykytilan ja tulevaisuuden arviointi.....	89
8 Pohdinta ja johtopäätökset.....	93
8.1 Pohdinta.....	93
8.1.1 Tutkintavankeuslain vuoden 2019 muutoksen vaikutukset	93
8.1.2 Yhteydenpidonrajoitusten soveltaminen	96
8.1.3 Vuoden 2025 muutoksen vaikutusten ennakkointia	99
8.2 Jatkotutkimusehdotukset	102
8.3 Johtopäätökset.....	102
LÄHTEET	104
LIITE 1: Teemahaastattelurunko.....	110

LYHENTEET

CAT	Committee against torture (Yhdistyneiden Kansakuntien kidutuksen vastainen komitea)
CPT	Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva komitea)
EIS	Euroopan Ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan Ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
KRP	keskusrikospoliisi
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OM	Oikeusministeriö
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
PL	perustuslaki (731/1999)
POHA	poliisihallitus
POV	pidättämiseen oikeutettu virkamies
Rise	Rikosseuraamuslaitos
TVL	tutkintavankeuslaki (768/2005)
vp	valtiopäivät
YPR	yhteydenpidonrajoitus, ”yypeeär”

1 JOHDANTO

Tutkintavankeudella tarkoitetaan aikaa, jonka rikoksesta epäilty on vangittuna rikoksen takia ennen lainvoimaista tai täytäntöönpanokelpoista tuomiota. Tutkintavankeudella pyritään ennen kaikkea turvaamaan esitutinnan ja oikeudenkäynnin asianmukainen toteutuminen. Tutkintavankeus puutuu voimakkaasti perus- ja ihmisoikeussopimukseen kirjattuun keskeiseen perusoikeuteen, henkilökohtaiseen vapauteen. Tutkintavangin kohtelun lähtökohtana on syyttömyysolettama, joka on kirjattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklaan. Suomen lainsäädännössä syyttömyysolettaman vaikutukset on kirjattu tutkintavankeuslakiin (768/2005). Tutkintavankien määrä on noussut huomattavasti viime vuosina. Kehityksen syynä nähdään muutokset rikollisuuskehityksessä, kuten huumausainerikollisuuden ja järjestäytyneen rikollisuuden lisääntyminen sekä rikollisuuden kansainvälistyminen. Toisena syynä tutkintavankien määrän kasvulle on rikosprosessin keston pidentyminen (Oikeusministeriö 2016, 16–17.)

Suomi on perinteisesti käsitetty pohjoismaiseksi oikeusvaltioksi, jossa huolehditaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Tästä huolimatta Suomi on valtiona saanut useita huomautuksia Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva komitealta (CPT) liittyen tutkintavankien säilyttämiseen poliisin tiloissa. Saadun kritiikin seurauksena tutkintavankeuslakia (TVL) on päivitetty viimeksi vuonna 2019, mutta jo tällöin on todettu, että tutkintavankien säilyttäminen tulee siirtää pois poliisin tiloista viimeistään vuoteen 2025 mennessä. Tulevalla muutoksella on operatiivisia vaikutuksia poliisitoiminnan lisäksi myös Rikosseuraamuslaitokselle, jonka vastuulle tutkintavankien säilyttäminen pääosin siirtyy lakimuutoksen myötä.

Tutkintavankeuslain viimeisimmän muutoksen kanssa lähes samanaikaisesti ovat käynnistyneet sekä Oulun että Lapin poliisilaitosten pääpoliisiasemien rakennushankkeet. Molemmissa hankkeissa on otettu huomioon tuleva lakimuutos siten, että pääpoliisiasemien yhteyteen ollaan rakentamassa Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoimia tutkintavankiloita. Opinnäytetyössä pyritään selvittämään hankkeiden synnyttämiä mahdollisia synergiaetuja ja vaikutuksia rikosprosessin kestolle.

Tutkintavankeuteen kiinteästi liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään pakkokeinolain (806/2011) neljännessä luvussa, jota ollaan uudistamassa siten, että päivitettyt säädökset astuvat voimaan 1.10.2023. Lakiuudistuksen merkittävimmät muutokset yhteydenpidon rajoitusten osalta tulevat rajoitusten edellytyksiin, rajoittamisen sisältöön sekä yhteydenpidon rajoittamisesta päättämiseen. Tutkimuksessa selvitetään yhteydenpidon rajoitusten toteutumisen ja valvomisen tämänhetkistä tilannetta ja niihin mahdollisesti liittyviä oikeuskysymyksiä.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu tutkintavankeuslain aiempien muutosten tarkastelusta sekä tulevaan uudistukseen vaikuttaneiden taustatekijöiden tarkastelusta. Tämän lisäksi teoriaosuudessa käydään läpi tutkimuksen kannalta keskeiset osat pakkokeino- ja tutkintavankeuslaista sekä perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvistä säännöksistä.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella edellisen, vuoden 2019, tutkintavankeuslainmuutoksen vaikutuksia poliisin operatiiviselle toiminnalle Pohjois-Suomen alueella. Lisäksi tutkimuksessa pyritään ennakkollisesti selvittämään tulevan, vuoden 2025 lakimuutoksen vaikutuksia poliisitoiminnalle. Tutkimuksen empiria on kerätty kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa SWOT-kyselylomake lähetettiin kaikille Oulun ja Lapin poliisilaitosten tutkinnanjohtajille. SWOT-analyysin pohjalta laadittiin teemahaastattelurunko, ja haastateltiin neljää tutkinnanjohtajaa.

1.1 Tutkimusalueen esittely

Tutkimus on toteutettu Pohjois-Suomessa, jossa toimii kaksi poliisilaitosta, Oulun ja Lapin poliisilaitokset. Näiden lisäksi poliisiviranomaisena alueella toimii myös keskusrikospoliisi (KRP), jolla on yksiköt Oulussa ja Rovaniemellä pääpoliisiasemien yhteydessä. KRP:lla ei ole omia säilytystiloja Pohjois-Suomessa, vaan näiltä osin tukeudutaan paikallispoliisin tai Rikosseuraamuslaitoksen tiloihin.

Oulun poliisilaitoksen toimialueeseen kuuluvat Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakunnat. Poliisilaitoksen pääpoliisiasema sijaitsee Oulussa, ja sen lisäksi poliisiasemia on yhteensä 16 eri toimipisteessä (Oulun poliisilaitos [a] 2022, 3–5.) Oulun poliisivankiloiden henkilökunnan tehtävinä on muun muassa huolehtia ja vastata pidätettyjen, päihtyneiden tai muusta syystä poliisin tiloissa säilytettävien henkilöiden valvonnasta ja vartioinnista sekä suorittaa tarvittaessa kiinniotettujen kuljetuksia (Oulun poliisilaitos [b] 2022, 7–8.) Oulun poliisilaitoksen alueella poliisivankiloita on Haukiputaalla, Kuusamossa, Raahessa, Kajaanissa sekä Ylivieskassa (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 31.)

Oulun poliisilaitos toimii tällä hetkellä väliaikaistiloissa todettujen sisäilmaongelmien vuoksi. Oulun poliisilaitos katsoi jo tammikuussa 2017 olevansa pakotettu siirtymään sisäilmaongelmien vuoksi pois edellisen poliisitalon tiloista, joskin sisäilmaongelmille herkistyneiden työntekijöiden tilanne on edelleen haastava myös väistö- ja väliaikaistiloissa tapahtuvan oireilun vuoksi. Eduskunnan oikeusasiamies (EOA) on tehnyt vuonna 2019 tarkastukset Oulun poliisilaitoksen Oulun toimitiloihin, sekä ennalta ilmoittamattoman tarkastuksen Haukiputaan poliisivankilaan. Eduskunnan oikeusasiamies Jääskeläinen katsoi Oulun poliisilaitoksen tilanteen hyvin huolestuttavaksi sekä Oulun toimitilojen (EOAK/1951/2019), että Haukiputaan poliisivankilan osalta (EOAK/1954/2019.) Sekä poliisilaitoksen toiminta, että vapautensa menettäneiden säilytys on järjestetty monelta osin epätyytyttävien ja lyhytaikaiseksi tarkoitettujen väliaikaisratkaisujen varaan vuosikausiksi. Hän piti tärkeänä, että sisäministeriö ja Poliisihallitus (POHA) pyrkivät mahdollisimman nopeasti tekemään ratkaisuja Oulun poliisilaitoksen toimitilojen suhteen (EOAK/1951/2019; EOAK/1954/2019.)

Lapin poliisilaitoksen toimialueena on Lapin maakunta. Pääpoliisiasema sijaitsee Rovaniemellä ja muita poliisiasemia on yhteensä 15 paikkakunnalla. Poliisivankiloiden tehtäviä ei ole Lapin poliisilaitoksella määritelty ohjesäännössä tai poliisipalvelulinjan työjärjestyksessä (Lapin poliisilaitos 2020

[a], 2–3; Lapin poliisilaitos [b] 2020.) Poliisivankiloita Lapin poliisilaitoksen alueella on Rovaniemen lisäksi Ivalossa, Kittilässä, Sodankylässä ja Kemijärvellä (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 31.)

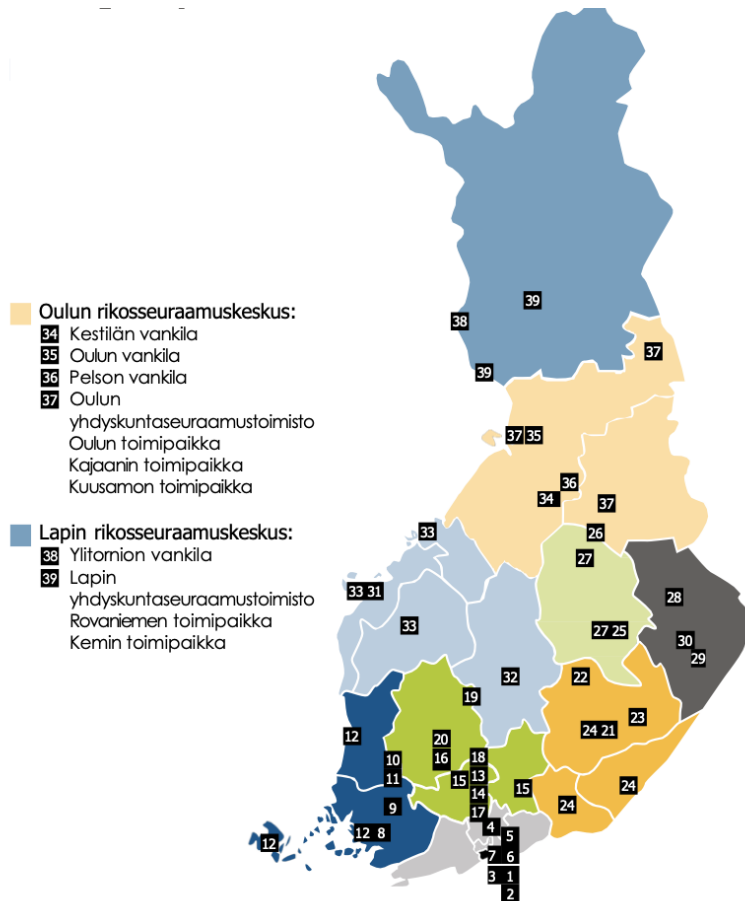
Myös Rovaniemen pääpoliisiaseman toimitilat ovat olleet tarkastelun kohteena. EOA:n tarkastuksen 3.11.2020 yhteydessä Lapin poliisilaitoksen poliisipäällikkö Heikkinen toi esille poliisilaitoksen toimitilojen heikon kunnon ja niiden aiheuttamat ongelmat poliisitoiminnalle. Rovaniemen pääpoliisiasemalla työskentelee 50 henkilöä väistötiloissa. Kittilän, Ivalon ja Kemijärven poliisiasemien uusi-
miseksi on olemassa rajoitus, mutta Rovaniemen osalta on olemassa vasta periaatepäätös (EOAK/2957/2020.)

Kuva 1. Pääpoliisiasemat ja poliisivankilat Suomen kartalla (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 31.)

Tutkintavankeja säilytetään pääasiassa jokaisen pääpoliisiaseman yhteydessä olevissa poliisivankiloissa, esitetty kuvassa 1. Lisäksi joidenkin poliisilaitosten alueella säilytetään tutkintavankeja myös muilla poliisiasemilla olevissa säilytystiloissa, mikäli säilytystila on soveltuva tutkintavangin säilyttämiseen. Yhdellä poliisilaitoksella voi siis olla useampi tutkintavankien säilyttämiseen tarkoitettu poliisin säilytystila (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 31.)

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävistä ja organisaatiosta on tarkemmin säädetty Rikosseuraamuslaitoksesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1739/2015). Asetuksen mukaisesti Suomi on jaettu kolmeen rikosseuraamusalueeseen: Etelä-Suomen, Länsi-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakunnat kuuluvat Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen (HE 57/2021 vp, 6.)

Kuva 2. Oulun ja Lapin rikosseuraamuskeskusten alueella olevat vankilat ja yhdyskuntaseuraamuskeskukset kartalla (Rikosseuraamuslaitos.fi)

Oikeusministeriö (OM) on antanut asetuksen (341/2017) tutkintavankiloina toimivista vankiloista, jotka on esitetty kuvassa 2. Asetuksen mukaan miehille tarkoitettuina tutkintavankiloina toimivat Helsingin, Jokelan, Kuopion, Kylmäkosken, Mikkelin, Oulun, Pelson, Pyhäselän, Riihimäen, Sukevan, Turun, Vaasan ja Vantaan vankilat. Naisille tarkoitettuja tutkintavankiloita ovat Hämeenlinnan, Oulun, Pyhäselän, Turun, Vaasan ja Vantaan vankilat (Oikeusministeriö 2017.) Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella sijaitsevat Kuopion, Mikkelin, Oulun, Pelson, Pyhäselän ja Sukevan tutkintavankilat. Näistä naisille soveltuvia tutkintavankiloita ovat Oulun ja Pyhäselän vankilat.

Tutkimusalueella on kaksi käräjäoikeutta, jotka käsittelevät pakkokeinoasioita, kuten esimerkiksi vangitsemisasiasioita. Oulun käräjäoikeudella on kansliat Oulussa ja Ylivieskassa, sekä istuntopaikat Oulussa, Ylivieskassa ja Kuusamossa (Oulun käräjäoikeus 2019, 2.) Lapin käräjäoikeudessa on kaksi kansliaa, Rovaniemellä ja Kemissä. Kansliapaikkakuntien lisäksi käräjäoikeudella on istuntopaikat Ivalossa, Kittilässä, Sodankylässä ja Utsjoella (Lapin käräjäoikeus 2020, 2.)

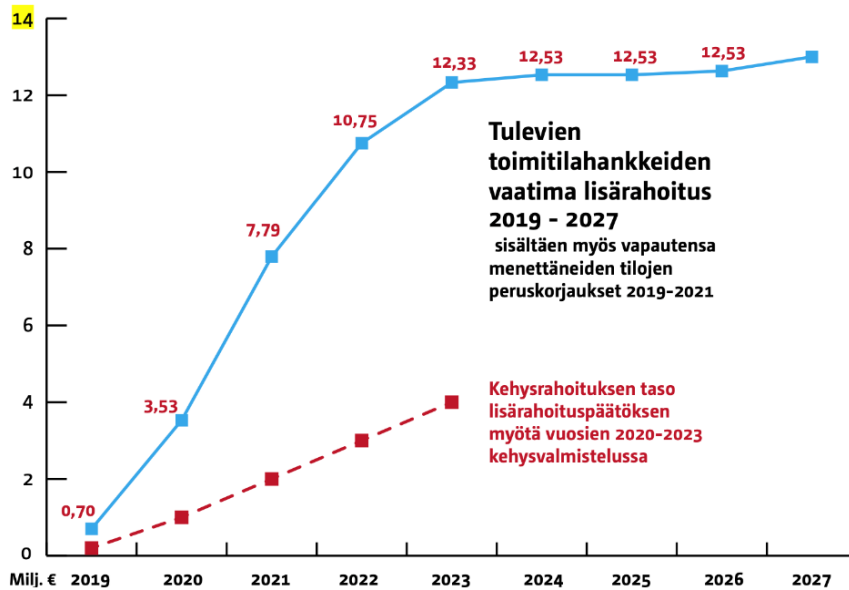
Senaatti-kiinteistöt rakennuttaa uuden pääpoliisiaseman ja vankilan Oulun Ruskonselkään. Kyseessä on Suomen ensimmäinen samalle tontille rakennettava poliisin ja vankilan yhteishanke.

Pääpoliisiaseman rakennustyöt alkoivat syksyllä 2022 ja rakennuksen aikataulun mukainen valmistusaika on vuoden 2024 loppuun mennessä. Vankilan rakentaminen käynnistyy keväällä 2023 ja se valmistuu syksyllä 2025. Yhteinen tilaratkaisu tuo toiminnallisia, logistisia ja tilankäyttöisiä etuja, joista merkittävimpänä pidetään aika- ja kustannussäästöjä, jotka syntyvät poliisin, tutkintavankilan ja käräjäoikeuden välisen henkilöliikenteen vähenemisestä. Kyse on täysin uudeltaisesta tilaratkaisusta Suomessa, jossa vankila, poliisin tilat sekä käräjäoikeuden istuntotilat sijaitsevat samalla tontilla sisäyhteydellä toisiinsa. Hankkeen kokonaiskustannusarvio on noin 130 miljoonaa euroa (Oulun uusi pääpoliisiasema ja vankila, senaatti.fi.)

Myös Rovaniemen pääpoliisiaseman rakennushanke on käynnistymässä. Rakennushanke on suunnitteluvaiheessa ja hankkeen eteneminen odottaa rahoituspäätöstä. Uudesta pääpoliisiasemasta on tarkoitus rakentaa poliisihallinnon nykykonseptin mukainen pääpoliisiasema, jolla on tarkat valtakunnalliset vaatimukset tilojen, toiminnallisuuden ja turvallisuuden kannalta. Senaatti-kiinteistöjen mukaan rakentaminen on tarkoitus aloittaa loppuvuonna 2023 ja poliisiasema voitaisiin ottaa käyttöön loppuvuodesta 2026. (Uusi poliisiasema vie virkavallan kauas Rovaniemen keskustasta – poliisin mukaan tämä ei vaikuta vasteaikaan, yle.fi. 23.11.2021.)

Rikosseuraamuslaitos on ehdottanut tutkintavankilan perustamista Rovaniemelle. Lähin tutkintavankila sijaitsee tällä hetkellä yli 200 kilometrin päässä Oulussa. Pelkästään Rovaniemen ja Oulun välillä tapahtuvan liikkumisen vähenemisestä on arvioitu johtavan jopa 250 000 euron säästöt. Kuljetusten vähentyminen parantaisi sekä poliisin työntekijöiden että asiakkaiden hyvinvointia. Rikosseuraamuslaitos ehdottaa, että uuteen tutkintavankilaan tulisi tilaa 40 tutkintavangille. Rikosseuraamuslaitos pyrkii siihen, että uusia vankiloita rakennettaisiin kasvukeskuksiin palveluiden ja henkilöstön varmistamiseksi. Mikäli esitys tutkintavankilasta hyväksytään seuraavassa hallituksessa, tutkintavankila voisi olla valmis vuonna 2027 (Lapin oma tutkintavankila vähentäisi jatkuvaa ajelua Ouluun, työparilta menee päivä vangin kuljettamiseen, yle.fi, 8.3.2023.)

Poliisin tilat ovat monella paikkakunnalla osin vanhoja, huonokuntoisia ja käyttöikänsä päähän tulleet. POHA ja Senaatti-kiinteistöt ovat syksyllä 2018 laatineet pitkän aikavälin toimitilahanke-suunnitelman kriittistä ja kiireellisiä toimenpiteitä vaativista kohteista. Suunnitelma sisältää kaikkiaan 62 toimitilahanketta, joista välttämättömiä suunnitelman tekovaiheessa on ollut 32 kohdetta, sekä lisäksi 17 vapautensa menettäneiden tilojen peruskorjausta, joita pelastusviranomaiset ja lainvalvontaelimet kuten EOA sekä CPT, ovat vaatineet. Poliisin kehyksessä ei ole olemassa sellaista liikkumavaraa, että nämä hankkeet voitaisiin rahoittaa, kuten kuvan 3 kaavio esittää. Valtionvarainministeriön tietojen mukaan tiedossa olevaa rahoitusta vuosille 2020–2023 on ainoastaan pieni osa tarvittavasta. Poliisin toimitiloja, joissa esiintyy vakavia sisäilmaongelmia, on tällä hetkellä tiedossa jo 12 kappaletta, joista neljässä toimitaan väistötiloissa ja lisää väistöä vaativia kohteita on tulossa (Poliisihallitus 2019 [b], 93.)

Kuva 3. Tällä hetkellä tiedossa olevien poliisin toimitilahankkeiden vaatima rahoitus vuosille 2019–2027 (Poliisihallitus 2019 [b], 93.)

1.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa pyritään selvittämään tutkintavankeuslain muutoksen vaikutuksia poliisin operatiiviselle toiminnalle Pohjois-Suomessa. Tutkintavankeuslain muutoksilla on lyhennetty tutkintavangin säilyttämisaikaa poliisin tiloissa. Tutkimuskysymysten avulla pyritään selvittämään, mitä vaikutuksia muutoksella on ollut poliisin operatiiviseen toimintaan sekä ennakoimaan tulevaa vuoden 2025 muutosta. Pääkysymysten lisäksi alakysymyksillä pyritään tarkentamaan pääkysymyksen sisältöä.

1. Miten tutkintavankeuslain vuoden 2019 muutos on vaikuttanut rikosprosessin tehokkuuteen?
 - Mitä vaikutuksia muutoksella on ollut esitutkintaprosessin kesto?
 - Millaisia vaikutuksia muutoksella on ollut poliisin esitutkintatoimiin?
 - Millaisia kustannusvaikutuksia lakimuutoksesta on aiheutunut poliisilaitoksille?
2. Miten tutkintavankeuden muutos on vaikuttanut tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisen toteuttamiseen?
 - Miten käräjäoikeuksien määräämät yhteydenpidon rajoitukset ja mahdolliset tapaamisjärjestelyt ovat toteutuneet poliisivankiloissa?
 - Miten käräjäoikeuksien määräämät yhteydenpidon rajoitukset ja mahdolliset tapaamisjärjestelyt ovat toteutuneet Rikosseuraamuslaitoksen tutkintavankiloissa?
 - Millaisia vaikutuksia tutkintavankeuden muutoksella on ollut tutkintavankien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen yhteydenpidon rajoittamiseen liittyen?
3. Mitä haasteita nähdään suunnitellussa tutkintavankeuslain muutoksessa vuodelle 2025?
 - Millaisia vaikutuksia muutoksella ennakoidaan olevan esitutkintaprosessin kestolle?
 - Millaisia vaikutuksia muutoksella on ollut poliisin esitutkintatoimiin?

- Millaisia rakenteellisia vaikutuksia muutoksella voi olla tulevaisuuden poliisitalohankkeissa?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tavoitteena on selvittää vuonna 2019 tapahtuneen tutkintavankeuslain muutosten vaikutuksia poliisin operatiiviseen toimintaan. Mahdollisia alakysymyksiä pääkysymykselle ovat muutoksen mahdolliset vaikutukset esitutkintaprosessin keston, esitutkintatoimiin ja kustannuksiin.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla pyritään selvittämään tutkintavankeuslain muutoksen vaikutuksia käräjäoikeuden määräämän yhteydenpidon rajoittamisen toteutumiseen tutkintavankeudessa. Alakysymysten avulla pyritään tarkentamaan mahdollisesti esille nousevia ongelmia ja niiden laatua, erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta sekä poliisivankiloissa että tutkintavankiloissa.

Kolmannen tutkimuskysymyksen kautta pyritään ennakoimaan tulevaa, vuoden 2025, tutkintavankeuslain muutosta ja sen vaikutuksia poliisin operatiiviseen toimintaan. Alakysymyksien avulla pyritään herättämään ajatuksia tulevan muutoksen vaikutuksista esitutkintaprosessille sekä tulevaisuuden rakenteellisille ratkaisuille.

1.3 Tutkimuksen rajaus ja rakenne

Tutkimus käsittelee ainoastaan tutkintavankeuslain muutosten vaikutuksia poliisin operatiiviseen toimintaan Pohjois-Suomen alueella, tutkimus rajataan koskemaan ainoastaan Lapin ja Oulun poliisilaitoksen toimialueita. Tutkimuksessa ei käsitellä lakimuutosten vaikutusta muiden esitutkintaviranomaisten, tullin ja rajavartiolaitoksen, operatiiviseen toimintaan.

Tutkimusalueen ulkopuolelle jää myös tutkintavankeuslain muutosten vaikutukset Rikosseuraamusviraston toimintaan. Tutkintavankeuslain uudistuksessa muutetaan myös vangin kuljetukseen liittyvää lainsäädäntöä. Tässä tutkimuksessa vanginkuljetukseen liittyvän lainsäädännön muutokset huomioidaan ainoastaan niiltä osin, kuin ne liittyvät tutkintavankien säilyttämiseen poliisin tiloissa.

Tutkimuksen johdantokappaleessa esitellään tutkimusalue, tutkimuskysymykset sekä aiemmat tutkimukset aiheesta. Toisessa luvussa perehdytään tutkintavankeuslain viimeaikaisiin muutoksiin ja niihin vaikuttaneisiin tekijöihin sekä tutkintavankeuslain tämänhetkiseen tilanteeseen Pohjois-Suomessa. Luku 3 käsittelee pakkokeinoja, erityisesti vapautteen kohdistuvia pakkokeinoja, niiden edellytyksiä, niistä päättämistä sekä yhteydenpidon rajoittamista. Tutkimuksen neljäs luku käy läpi tutkintavankeuslakia tutkimusalueen kannalta olennaisten säädösten osalta. Perus- ja ihmisoikeuksiin sekä EIS:n sisältöön perehdytään luvussa 5. Luku 6 esittelee käytetyt tutkimusmenetelmät, jonka jälkeen seitsemäs luku pitää sisällään tutkimuksen tulokset, eriteltyinä SWOT-analyysin tuloksiin ja haastatteluvastauksiin. Tutkimuksen viimeisessä luvussa, luvussa 8, on tutkimusaineiston pohjalta tehty pohdinta, tehdyt johtopäätökset tutkimusaiheesta, vastaukset tutkimuskysymyksiin sekä jatko-tutkimusehdotukset.

1.4 Aiemmat tutkimukset aiheesta

Tutkintavankeuslakia on viimeksi muutettu vuonna 2019, joten lyhyen ajanjakson takia kyseistä aihepiiriä ei ole laajalti tutkittu. Tutkintavankeudesta on kaiken kaikkiaan melko vähän kotimaista tutkimus- tai selvitystietoa. Eri lainvalmistelutöiden yhteydessä on julkaistu jonkin verran empiiristä selvitystietoa (Rantala ym. 2017, 15.)

Aleksi Aaltonen on vuonna 2021 tehnyt Pro Gradu -tutkimuksen Itä-Suomen yliopistoon *Tutkintavankien sijoittamisen vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen*. Tutkimuksessaan Aaltonen on tutkinut tutkintavankeuslain muutosta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Aaltonen tutkimuksen tuloksena on, että tutkintavankeuslain muutos saattaa hankaloittaa ja pidentää esitutkinnan ja tutkintavankeuden kestoa, mutta kyseessä ei siitä huolimatta ole perusoikeusloukkaus, koska henkilökohtainen vapaus ei ole absoluuttinen oikeus, eikä lainmuutos vaikuta rikosprosessiin kestoon siten, että sen voitaisiin katsoa vaikuttavan asianosaisten perusoikeuksiin rikosprosessissa (Aaltonen 2021.)

Henri Kääriäinen on tutkinut Pro Gradu -työssään tutkintavankien kokemuksia oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeudessa. Kääriäinen on pyrkinyt selvittämään mitkä asiat vaikuttavat oikeudenmukaisuuden kokemukseen, tarkastellen vankiloiden välisiä eroja, tutkintavankien taustatekijöitä sekä tutkintavankiloiden erityisolosuhteiden vaikutusta. Kääriäisen mukaan tutkintavangit kokivat tutkintavankeuden keskimäärin kohtalaisen oikeudenmukaiseksi. Tutkimuksen perusteella yhteydenpidon rajoituksilla ei ollut merkittäviä vaikutuksia oikeudenmukaisuuden kokemukseen, mutta esille nousi tutkintavankien huoli siitä, että he eivät ymmärtäneet yhteydenpidon rajoitusten perusteluja (Kääriäinen 2018.)

Kati Rantala, Sasu Tyni, Lauri Koskenniemi, Anu Liimatainen ja Henri Kääriäinen ovat tutkineet Helsingin yliopiston tutkimuksessa tutkintavankien oloja ja oikeuksien toteutumista. Tutkimuksesta laadittu raportti on osa laajaa arviointitutkimusta, jossa on tutkittu vuonna 2006 voimaan tullutta vankeuslainsäädännön kokonaisuudistusta eri aineistojen näkökulmien avulla. Tutkimuksen kohteena on tutkintavankien asema, olot ja oikeuksien toteutuminen. Analyysi perustuu tutkintavangeille suunnattuun lomakekyselyyn, joka on toteutettu vuonna 2015. Tutkimustulosten mukaan suurin osa vastaajista oli yleisesti ottaen tyytyväisiä oloihinsa, oikeuksiensa toteutumiseen ja toimintamahdollisuuksiinsa. Tutkintavangin mahdollisuuksissa pitää yhteyttä asiamieheensä ilmeni tutkimuksessa vakavia puutteita. Myös yhteydenpidon rajoitusten sisältöjen tiedoksisaamisessa todettiin olevan puutteita (Rantala ym. 2017.)

Tutkintavankeuslain vuoden 2019 uudistukseen liittyviä AMK-opinnäytetöitä Poliisiammattikorkeakoululle ovat tehneet muun muassa Tero Porthan aiheenaan *Tutkimus Rikosseuraamuslaitoksen Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloihin*. Opinnäytetyössään Porthan on tutkinut Rikosseuraamuslaitoksen kykyä toteuttaa tutkintavangeille määrättyjä yhteydenpidon rajoituksia

(Porthan 2022.) Kristian Doraliyski ja Karola Haavisto ovat puolestaan tutkineet tutkintavankeuslain vuoden 2019 uudistuksen käytännön vaikutuksia poliisin rikostutkintaan Itä-Uudenmaan alueella (Doraliyski ja Haavisto 2019.) Visa Honka on tutkinut tutkintavankeuslain uudistuksen vaikutuksia Lapin poliisilaitoksen toimintaan (Honka 2019.)

2 TUTKINTAVANKEUSLAIN MUUTOSTEN TAUSTAA

Tutkintavankeuslakia on sen vuoden 2006 voimaantulon jälkeen muutettu kaksi kertaa, ja seuraava uudistus on tulossa vuonna 2025. Tarve lainmuutokselle on syntynyt toisaalta vanhentuneesta lainsäädännöstä sekä toisaalta kotimaisten ja ulkomaisten lainvalvontaelinten Suomelle antamista huomautuksista liittyen tutkintavankien säilyttämiseen. Suurin kritiikki on kohdistunut säilytys- ja tutkintavastuun eriyttämiseen eri tahoille sekä poliisivankiloiden säilytystilojen puutteille.

2.1 Tarve tutkintavankeuslain muuttamiselle

Tutkintavankeuslaki tuli voimaan vuonna 2006 osana vankeuslain kokonaisuudistusta (HE 263/2004 vp), jolloin se sisälsi merkittäviä muutoksia verrattuna aiempaan rangaistusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin. Vuonna 2015 uudistettiin esimerkiksi tapaamisia ja muutoksenhakua koskevia säädöksiä. Viimeisin muutos tehtiin vuonna 2019, jolloin tarkennettiin muun muassa säilytysaikaa poliisin tiloissa neljästä viikosta seitsemään vuorokauteen. Tutkintavankeuslaki on ollut voimassa noin 17 vuotta ja lain soveltamiskäytännössä on havaittu useita muutostarpeita. Tutkintavankeuslaissa on edelleen säännöksiä, jotka vastaavat sisällöltään vanhaa rangaistusten täytäntöönpanosta annettua lakia ja jotka eivät siten vastaa parhaalla mahdollisella tavalla nykyisiin tarpeisiin (Oikeusministeriö 2021, 3.)

Tutkintavankeuslain vuoden 2019 muutoksessa tiukennettiin säilyttämisen edellytyksiä. Muutosta perusteltiin muun muassa kansainvälisten ja kansallisten valvontaelinten esittämällä arvostelulla tutkintavankien säilyttämisestä poliisin tiloissa. Lisäksi Euroopan Neuvoston vankilasääntöjen mukaan tutkintavankien säilytyspaikka tulisi lähtökohtaisesti olla vankila. Edellä kuvattua muutosta valmistellut työryhmä totesi mietinnössään, että mahdollisimman pian toteutetun uudistuksen jälkeen, viimeistään vuoteen 2025 mennessä, tutkintavankeuslakia tulisi muuttaa siten, että tutkintavangit sijoitetaan vankilaan heti vangitsemista koskevan päätöksen jälkeen, erittäin poikkeuksellisia tilanteita lukuun ottamatta. Myös Eduskunnan lakivaliokunnan näkemys tutkintavankien siirtämisestä vankilaan heti vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen on yhtenevä työryhmän kanssa (Oikeusministeriö 2022 [a], 1–2.)

Kotimaisen lainsäädäntömuutosten lisäksi muutoksia on tullut myös kansainvälisissä suosituksissa ja -vähimmäissäännöissä liittyen tutkintavankien oloihin ja säilyttämiseen. Lisäksi CPT on antanut suosituksiaan Suomelle vierailtuaan suomalaisissa vankiloissa ja tarkasteltuaan seuraamusjärjestelmää koskevaa lainsäädäntöä. Kansainväliset säännöt ja suositukset muodostavat kansainvälisen vähimmäistason tutkintavankien kohtelulle, ja esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) viittaa niihin ratkaisuisaan. Myös kansallisessa laillisuusvalvonnassa on kiinnitetty huomiota lainmuutostarpeisiin (Oikeusministeriö 2021, 3.) Tutkintavankien säilyttämistä sekä vankeusaikaisia oloja säätelee osaltaan myös Euroopan Neuvoston vankilasäännöt (Council of Europe Publishing.)

TVL 2 luvun 1 §:n mukaan tutkintavanki on sijoitettava syyteasiaa lähimpänä sijaitsevaan tutkintavankilana toimivaan vankilaan. Pykälän 3 ja 4 momentti koskevat tutkintavangin sijoittamista ja säilyttämistä poliisin tiloissa, ja niiden muuttamiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 252/2016 vp 6, 26.) on todettu, että kansainväliset valvontaelimet ja EOA ovat toistuvasti arvostelleet Suomea siitä, että tutkintavankeja säilytetään poliisin tiloissa. Vastuu esitutkinnasta ja vastuu tutkintavangin olosuhteista ja säilyttämisestä on oltava eri viranomaistahoilla, koska muuten asiassa piilee tutkintavangin painostamis- tai lahjomisvaara. Vaikka tällaista konkreettista painostamisvaaraa ei yksittäistapauksessa olisikaan osoitettavissa, valvontaelimet ovat katsoneet, että pelkkä mahdollisuus antaa aiheen arvostelulle. Myös Euroopan neuvoston vankilasääntöjen mukaan tutkintavankeja ja vankeja tulisi lähtökohtaisesti säilyttää ainoastaan vankiloissa. Poliisivankiloiden olosuhteet, niissä tarjottavat mahdollisuudet sellin ulkopuolella järjestettävään toimintaan ja ulkoiluun, sekä terveydenhuoltopalvelut ovat puutteelliset. Poliisivankiloita ei ole suunniteltu vapautensa menettäneiden pitkäaikaiseen säilyttämiseen.

Tutkintavankeuteen olennaisesti kuuluvista yhteydenpidonrajoituksista säädetään pakkokeinolain (PKL) 4 luvussa. Myös yhteydenpidon rajoittamiseen liittyviin säädöksiin on kohdistunut muutospaineita kansallisesta laillisuusvalvonnasta ja tuomioistuinkäytännöstä. Hallituksen esityksessä pakkokeino- ja esitutkintalain (805/2011) muuttamisesta (HE 217/2022 vp, 5) on PKL 4 luvun muuttamisen osalta viitattu eduskunnan oikeusasiamiehen toimiston ratkaisuihin EOAK/2406/2020 ja EOAK/7510/2020. Ratkaisujen mukaan yhteydenpidonrajoittamiseen liittyvässä lainsäädännössä on epäselvyyksiä ja EOA on katsonut tärkeäksi, että lainsäädäntöä tältä osin täydennetään ja täsmennetään. Myös korkein oikeus (KKO) on käsitellyt yhteydenpidon rajoituksia koskevia säännöksiä muun muassa ratkaisussaan KKO 2021:58.

2.2 Kansainvälisten ja kansallisten valvontaelinten ratkaisuja

Sekä kansainväliset että kansalliset valvontaelimet ovat antaneet raportteja ja ratkaisuja, joiden voidaan katsoa osaltaan vaikuttaneen tutkintavankeuslain muutostarpeeseen. Viitatu raportit ja ratkaisut on rajattu tutkimusaiheen kannalta olennaisiin, poliisia ja poliisitoimintaa koskeviin, sekä tutkintavangin poliisin tiloissa säilyttämiseen liittyviin tapauksiin.

2.2.1 Kansainvälisten valvontaelimien lausunnot Suomen osalta

Eurooppalaisella kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi solmitulla yleissopimuksella (EIS) on perustettu komitea, jonka tehtävänä on tutkia vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden henkilöiden kohtelua tekemällä käyntejä vankiloihin. Mandaatti perustuu yleissopimuksen 1 artiklaan. CPT on tehnyt Suomeen kuusi (6) tarkastuskäyntiä, vuosina 1992, 1998, 2003, 2008, 2014 ja 2020. Tarkastusraporteissaan CPT on antanut useita suosituksia vankeinhoidon ja tutkintavankeuden toimeenpanon kehittämiseksi Suomessa (Hartoneva ym. 2015, 297.)

CPT on tarkastuskäynneillään kiinnittänyt huomiota tutkintavankien kohteluun Suomessa. Poliisilaitosten osalta komitea oli kiinnittänyt huomiota siihen, että tutkintavangit viettävät valtaosan päivästänsä selleissään. Komitea on korostanut, että tutkintavankien tulee voida viettää kohtuullinen aika päivästä, vähintään 8 tuntia, sellinsä ulkopuolella mielekkäässä ja vaihtelevassa toiminnassa. CPT on kiinnittänyt myös huomiota tutkintavankien oikeusturvaan liittyviin puutteisiin. Puutteita on ollut vapaudenriiston kohteeksi joutuneen oikeuksien ilmoittamisessa, oikeudessa ilmoittaa vapaudenriistosta läheiselle tai kolmannelle osapuolelle sekä oikeusavustajan tapaamisten järjestämisessä. Komitea on myös kiinnittänyt huomiota siihen, että tutkintavankeja säilytetään pitkiä aikoja poliisin säilytystiloissa vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen. Komitean mukaan suotavaa olisi, että kaikki vangitut henkilöt säilytettäisiin Rikosseuraamuslaitoksen tiloissa (Hartoneva ym. 2015, 297.)

Vuoden 2014 tarkastuksessaan CPT kovensi kritiikkiään siitä, että tutkintavankeja edelleen säilytetään poliisin tiloissa komitean aiemmista suosituksista ja huomautuksista huolimatta. Komitea antoi ensimmäisen huomautuksensa asiasta yli 20 vuotta aiemmin. CPT katsoi, että tutkintavankien mahdollisuudet ulkoiluun ovat edelleen heikot, eikä selleissä ole riittävästi luonnonvaloa. Lisäksi tutkintavankien terveydenhuolto ja toimintamahdollisuudet poliisin tiloissa olivat puutteellisia. Komitean johtopäätös vuonna 2014 olikin, että tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa tulee lopettaa, koska säilyttämiselle ei ole olemassa hyväksyttävää syytä (Hartoneva ym. 2015, 297.)

Vuoden 2020 tarkastuksessa CPT kiinnitti huomiota poliisin tilojen osalta siihen, että lähes kaikista poliisin tiloista puuttuu riittävä terveydenhuolto ja erityisesti järjestelmällinen ja rutiininomainen terveystarkastus saavuttaessa poliisin säilytystiloihin. Tältä osin CPT uudisti suosituksensa ryhtyä toimenpiteisiin sen osalta, että kaikille vasta saapuneille vapautensa menettäneille, erityisesti tutkintavangeille, suoritetaan 24 tunnin sisällä saapumisesta terveystarkastus terveydenhuollon ammattihenkilön toimesta. CPT kiinnitti myös huomiota siihen, että monissa poliisin säilytystiloissa luonnonvalon pääsy oli puutteellista ja sellit olivat huonokuntoisia (CPT 2021, 16–18.)

Voimakkain kritiikki viimeisimmässä CPT:n raportissa kohdistui jälleen tutkintavankien säilyttämiseen poliisin tiloissa. Komitea pyysi ensi tilassa Suomea toteuttamaan suunnitelmat, joiden tavoitteena on kokonaan lakkauttaa käytäntö säilyttää tutkintavankeja poliisin tiloissa, viimeistään vuoden 2025 mennessä. Ennen muutoksen toteutusta tulee pikaisesti ryhtyä toimenpiteisiin, joilla laajennetaan ja kunnostetaan poliisin säilytystilojen ulkoilupihoja ja parannetaan niiden suunnittelua. Lisäksi komitea totesi, että henkilön pitäminen useita kuukausia sellissä eristyksenomaisissa olosuhteissa ilman asianmukaista luonnonvaloa voi johtaa epäinhimilliseen kohteluun (CPT 2021, 20–21.)

CPT:n lisäksi myös Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova YK:n kidutuksen vastainen komitea (CAT) on Suomea koskevan viidennen ja kuudennen määräai-

kaisraportin loppupäätelmissä vuonna 2011 kehottanut Suomea muuttamaan tutkintavankeja koskevaa lainsäädäntöä siten, että tutkintavangit siirrettäisiin poliisin tiloista vankiloihin nykyistä nopeammin (United Nations 2011, kohta 15.) YK:n ihmisoikeuskomitea on vuonna 2021 antamassaan vastauksessa Suomen määräaikauskertomukseen todennut (kohdat 26 ja 27), että vaikka vuonna 2019 tehty lainmuutos on vähentänyt tutkintavankien määrää poliisivankiloissa, komitea on edelleen ilmaissut huolensa siitä, että tutkintavanki voidaan edelleen sijoittaa poliisin tiloihin tutkinnallisista tai turvallisuussyistä. Komitea on kehottanut Suomea ryhtymään toimenpiteisiin sen suhteen, ettei tutkintavankeja enää sijoiteta poliisivankiloihin, sekä nopeuttamaan uusien tutkintavankiloiden rakentamista (United Nations 2021, 6.)

2.2.2 Kansallisten oikeus- ja valvontaelinten ratkaisuja

EOA toimii YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamana kansallisena valvontaelimenä. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Pääpaino tehtävässä on ennaltaehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. EOA raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnasta vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (EOAK/5682/2022.)

Poliisivankiloiden toimintaa valvoo kansallisten valvontaelinten lisäksi myös poliisihallinnon oma laillisuusvalvonta. EOA:n tekemien tarkastusten tarkastuspöytäkirjat lähetetään aina kyseiselle poliisilaitokselle sekä POHAlle. Poliisin omaa laillisuusvalvontaa hoitavat poliisilaitoksien oikeusyksiköt. Oikeusyksiköiden itse tekemää tarkastustoimintaa oman toiminta-alueensa poliisivankiloihin on painotettu viime vuosina. POHAn laillisuusvalvonnan vastuulla oleva poliisin laillisuusvalvontakertomus toimitetaan vuosittain EOA:lle (EOA 2018, 79.)

Edellä kuvatulla perusteella EOA suorittaa useita vuosittaisia tarkastuksia eri poliisilaitosten säilytystiloihin. Näillä tarkastuksilla EOA on kiinnittänyt huomiota erilaisiin asioihin ja mahdollisiin puutteisiin liittyen tutkintavankien säilyttämiseen poliisin tiloissa. Lisäksi EOA on arvioinut tutkintavankien yhteydenpidon rajoitusten oikeutusta ja niiden valvontaa.

EOA kiinnitti usean poliisivankilan tarkastuksissa vuonna 2019 huomiota siihen, että rikosasian tutkijat osallistuvat eri tavoin vapautensa menettäneen henkilön säilyttämiseen liittyviin tehtäviin. EOA on edellyttänyt, että rikosasian tutkinta ja vapautensa menettäneen säilyttämiseen liittyvät tehtävät on erotettava selkeästi toisistaan. Salon poliisiasemalle tekemässä tarkastuksessa (EOAK/4772/2022) EOA piti ongelmallisena tilannetta, jossa vapautensa menettäneen rikosasiaa

tutkiva poliisimies osallistui vapautensa menettäneen säilytystehtäviin, esimerkiksi hoitamalla tutkintavangin pankkiasioita. Samaan asiaan EOA kiinnitti huomiotaan (EOAK/3622/2019) Hyvinkään poliisivankilaan tekemällään tarkastuksella. Säilyttämisvastuun osalta havaintoja tehtiin Haukiputaan (EOAK/1954/2019), Raahen (EOAK/1950/2019), Hyvinkään (EOAK/3622/2019) sekä Järvenpään (EOAK3623/2019) poliisivankiloiden osalta. Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen, Vantaan poliisivankilaan, tekemällään tarkastuksella EOA (EOAK/4226/2021) kiinnitti huomioita mm. vapautensa menettäneiden henkilöiden, erityisesti alaikäisten, mahdollisuuteen päästä tapaamaan terveydenhuollon ammattihenkilöä. Vastaavia havaintoja EOA on tehnyt myös tarkastuksellaan Helsingin poliisilaitoksen Pasilan poliisivankilaan (EOAK/4225/2021).

EOA on antanut ratkaisun kanteluasiassa EOAK/7510/2020, jossa oli kyse käräjäoikeuden määräämien yhteydenpidon rajoitusten valvonnasta Vantaan vankilassa. Kantelun mukaan yhteydenpito ei ollut toteutunut tuomioistuimen päätöksen mukaisesti, kantelija ei ollut saanut soittaa kertaa-kaan tyttöystävälleen ja tälle osoitettuja kirjeitä ei ollut toimitettu eteenpäin. EOA on pitänyt voimassa olevaa lainsäädäntöä yhteydenpidon rajoitusten sisällön, valvonnan ja viranomaisten välisen valvontavastuun ja -toimivallan osalta epäselvänä ja puutteellisena. Lisäksi asian ratkaisut oikeusasiamies Jääskeläinen on pitänyt hyvin ongelmallisena, että tutkintavangin perusoikeussuojan kannalta keskeinen ja jokapäiväinen asia, tuomioistuimen määräämien yhteydenpidonrajoitusten sisältö ja niiden valvonta, on osoittautunut lainsäädännössä puutteellisesti järjestetyksi. Jääskeläinen on pitänyt erittäin tärkeänä, että lainsäädäntöä täydennetään ja täsmennetään. Jääskeläinen on esittänyt OM:lle, että pakkokeinolain muutostarpeita valmistelevalle työryhmälle nimenomaisesti tehtäväksi annettaisiin arvioida kyseisen lain uudistamistarpeita tuomioistuimien määräämien yhteydenpidonrajoitusten sisällön ja niiden valvonnan osalta (EOAK/7510/2020.)

Ratkaisussaan EOAK/2406/2020 EOA on tuonut esille näkemyksensä siitä, että tällä hetkellä on epäselvää, miten pakkokeinolaissa olevaa kieltoa rajoittaa tutkintavangin ja hänen TVL 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehensä yhteydenpitoa on tulkittava. Tutkintavangin ja hänen asiamiehensä välisen yhteydenpidon luottamuksellisuudessa on kyse merkittävästä asiasta perustuslaissa (731/1999) turvatun oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden toteutumisessa. Tämän vuoksi sitä koskevissa säännöksissä ei saisi olla tulkinnanvaraisuutta. Asian ratkaisut apulaisoikeusasiamies Pölönen on pitänyt perusteltuna, että pakkokeinolain muutostarpeita arvioidessaan huomioidaan myös tässä päätöksessä hänen esittämänsä huomiot tutkintavangin ja hänen asiamiehensä väliseen yhteydenpitoon liittyvistä epäselvyyksistä (EOAK/2406/2020.)

2.2.3 EOA:n tekemät tarkastukset tutkimusalueen poliisivankiloihin

EOA on suorittanut ennalta ilmoittamattomat tarkastukset 10.4.2019 Haukiputaan (EOAK/1954/2019) ja Raahen (EOAK/1950/2019) poliisivankiloihin. Haukiputaan poliisiaseman säilytystiloina käytetään vanhan poliisiaseman sellitiloja, jotka alun perin poistettiin käytöstä 2009, sekä konteista muodostettua moduulirakenteista sellitilakokonaisuutta. Vanhan poliisiaseman tiloissa on kolme selliä rikosperusteisesti vapautensa menettäneille ja yksi kuuden hengen selli poliisilain perusteella säilöön otetuille. Konttisäilytystilassa on seitsemän selliä sekä rikosperusteisesti että poliisilain perusteella vapautensa menettäneille. Poliisilaitoksen käsityksen mukaan tilat eivät riitä Oulun seudun tilatarpeisiin ja sijainti Haukiputaalla ei ole poliisitoiminnallisesti tarkoituksenmukainen. Osa säilytystiloista oli ollut käyttökielossa useita jaksoja, muun muassa toimimattoman palohälytysjärjestelmän takia. EOA piti tätä asiaa huolestuttavana (EOAK/1954/2019, 2.)

Haukiputaan säilytystilojen osalta EOA totesi, että vaikka käytössä olevat tilat ovat alkuperäisen muutaman kuukauden käytön sijasta jääneet nyt pysyväan käyttöön, on selvää, että tilojen tulee täyttää lainsäädännössä asetetut vaatimukset vapautensa menettäneiden kohtelulle. Säilytystiloissa EOA näki haasteena moduulitilojen käyttökatkot johtuen paloturvallisuudesta, sähkökatkoista sekä viemärien puutteellisesta toiminnasta. Ongelmallisena hän piti säilytysturvallisuuden kannalta tilanteita, jossa sellikutsut tulevat valvomoon, jossa ei ole välttämättä koko ajan henkilökuntaa. Tarkastushavaintojen perusteella vaikutti myös siltä, että moduulien sellien lämpötilat vaihtelevat ulkolämpötilan mukaan, sellit saattoivat olla talvella kylmiä ja kesällä kuumia. EOA:n käsityksen mukaan Haukiputaan poliisivankilan ulkoilu-, asiakkaiden vastaanotto-, tapaamis- sekä vapautensa menettäneiden omaisuuden säilytystilat eivät ole asianmukaisia. Yksityisyysuojan kannalta ongelmallisia kohteita olivat poliisivankilan ulkoilupiha, moduuliosa, sekä vanhan poliisiaseman suuri selli, jossa vapautensa menettäneet joutuvat virtsaamaan ja ulostamaan toisten nähden. Lisäksi vastaavalla tavalla yksityisyyden suojan kannalta ongelmallista oli se, että moduulitilan peseytymistilan pukuhuonetta valvotaan kameravalvonnalla. EOA piti välttämättömänä, että edellä mainitut puutteet säilytystilan ratkaisuisissa korjataan pikaisesti, mikäli tiloja on tarkoitus edelleen käyttää vapautensa menettäneiden säilyttämiseen (EOAK/1954/2019, 6–8.)

Säilytysolojen lisäksi EOA kiinnitti tarkastuksellaan huomiota muun muassa seuraaviin puutteisiin: poliisimiesten perehdyttämiseen vartiointitehtäviin, säilytystilojen oloista tiedottamiseen, peseytymismahdollisuuksien järjestämiseen päivittäin, ostosmahdollisuuksien järjestämiseen, tiedotusvälineiden seuraamismahdollisuuksien parantamiseen sekä tutkinta- ja säilytysvastuun erottamiseen (EOAK/1954/2019, 9–13.)

Raahen poliisivankilaan tehdyssä tarkastuksessa EOA kiinnitti huomiota savuttomiin selleihin ja ulkoilutilan siisteyteen, säilytystilojen oloista tiedottamiseen, valvontaviranomaisista laaditun luettelon saatavuuteen, peseytymismahdollisuuksien järjestämiseen päivittäin, ostosmahdollisuuksien järjes-

tämiseen, tiedotusvälineiden seuraamismahdollisuuksien parantamiseen, tutkinta- ja säilytysvastuun erottamiseen, hallinnollisen päätöksenteon puutteisiin sekä lääkkeenjakkokoulutuksen puutteelliseen suorittamiseen (EOAK/1950/2019.)

EOA teki tarkastuksen Kajaanin poliisivankilaan 28.5.2018. Tarkastuksessa havaittiin, että edellisen, vuonna 2015, toimitetun tarkastuksen aikana havaitut puutteet oli korjattu. Tarkastuksessa kiinnitettiin huomiota lääkkeenjakkokoulutuksen järjestämiseen, lääkkeiden säilytyksen järjestämiseen, kameravalvonnasta ilmoittamiseen näkyvästi, sekä tutkinta- ja säilyttämisvastuun erottamiseen (EOAK/2485/2018.)

Lapin poliisilaitokselle tehdyssä tarkastuksessa 3.11.2020 EOA ei tarkastuspöytäkirjan perusteella suorittanut tarkastusta poliisivankilaan. Tarkastuksella sivuttiin poliisin tiloissa vapautensa menettäneiden säilytystä siltä osin, että Lapin poliisilaitoksen poliisilakimies totesi, että kaikki poliisilaitoksen poliisivankilat on tarkastettu tarkastussuunnitelman mukaisesti. Tarkastuksissa oli tullut esille vaihtelua lämpimien aterioiden määrissä poliisivankilakohtaisesti. Lisäksi poliisilakimies oli todennut, että Rovaniemen ja Kemin poliisivankilaa lukuun ottamatta, kyse on varsin lyhyistä säilytysajoista Lapin poliisilaitoksen muissa poliisivankiloissa (EOAK/2957/2020.)

2.3 Tutkintavankeuslain edellinen muutos vuonna 2019

Muun muassa kansainvälisten ja kansallisten valvontaelimien tekemät havainnot ja moitteet ovat johtaneet siihen, että OM asetti ajalle 3.3.2014 – 31.12.2015 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin selvittää tutkintavankeuden vaihtoehtoja, tutkintavankien säilyttämistä sekä vanginkuljetuksen järjestämistä. Työryhmälle asetettiin viisi tehtävää, joista yhtenä oli selvittää mahdollisuudet siirtää tutkintavankien säilyttämisvastuu poliisilta Rikosseuraamuslaitokselle ja samalla arvioida muutoksen edellyttämät resurssisiirrot ja lisämäärärahatarpeet. Lisäksi tehtävänä oli arvioida säilytysvastuun muutoksen vaikutukset tutkintavankien säilytysoloihin, erityisesti tutkintavankeuden toteutumisen ja CPT:n esittämän arvostelun kannalta (Oikeusministeriö 2016, 7.)

Jo aiempaa tutkintavankeuslain muutosta valmistellut työryhmä totesi, että tutkintavankien säilyttämisestä poliisin tiloissa luovutaan kokonaan tulevaisuudessa joitain poikkeustilanteita lukuun ottamatta. Edelleen työryhmä katsoi, että, poikkeuksellisia tilanteita lukuun ottamatta tutkintavangit tulee siirtää suoraan vankilaan vangitsemisen jälkeen. Tähän päämäärään tulisi pyrkiä lähivuosien aikana päämäärätietoisesti, mutta vaihteittain, koska Rikosseuraamuslaitoksella ei ole riittävästi vankilatiloja kaikkien tutkintavankien asuttamiseksi. Tämän vuoksi työryhmä esitti tutkintavankeuslakia muutettavaksi siten, että säilytysaika poliisivankilassa lyhennettäisiin olennaisesti ja säilytyksen edellytyksiä tiukennettaisiin. Tutkintavankia saisi säilyttää poliisin tiloissa enintään 7 vuorokautta ja mahdollisimman pian tämän jälkeen, viimeistään vuonna 2025 mennessä tutkintavankeuslakia tulisi muuttaa siten, että sijoitettaisiin vankilaan heti vangitsemista koskevan päätöksen jälkeen erittäin poikkeuksellisia tilanteita lukuun ottamatta (Oikeusministeriö 2016, 9–10.)

Työryhmä selvitti ehdottamansa muutoksen vaikutuksia tutkintavankiloiden rakenteellisiin ratkaisuihin. Yhtenä vaihtoehtona työryhmä selvitti mahdollisuuksia perustaa Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoima tutkintavankila poliisin tilojen yhteyteen, jolloin Rikosseuraamuslaitos ottaisi POHAN kanssa tekemänsä sopimuksen nojalla poliisin säilytystilan tai osan siitä heidän valvonnassaan olevaksi tutkintavankilaosastoksi. Tästä ajatuksesta kuitenkin luovuttiin, koska katsottiin, että tutkintavangit voitaisiin sijoittaa vankiloissa jo olemassa oleviin tiloihin. Lisäksi poliisin säilytystiloissa säilytetään tutkintavankien lisäksi rikosperusteisesti pidätettyjä sekä päihtyneitä. Tämän syyn takia säilytystiloja ei voida kokonaisuudessaan siirtää Rikosseuraamuslaitoksen valvottavaksi. Työryhmän tekemän selvityksen mukaan poliisivankiloiden säilytystilat eivät useinkaan täytä tutkintavangin pitämiseksi aikaiselle säilyttämiselle vaadittavia olosuhteita. Tilojen siirtäminen Rikosseuraamuslaitoksen hallinnonalalle tutkintavankilana käytettäväksi vaatisi mittavia peruskorjauksia (Oikeusministeriö 2016, 10, 62–64.)

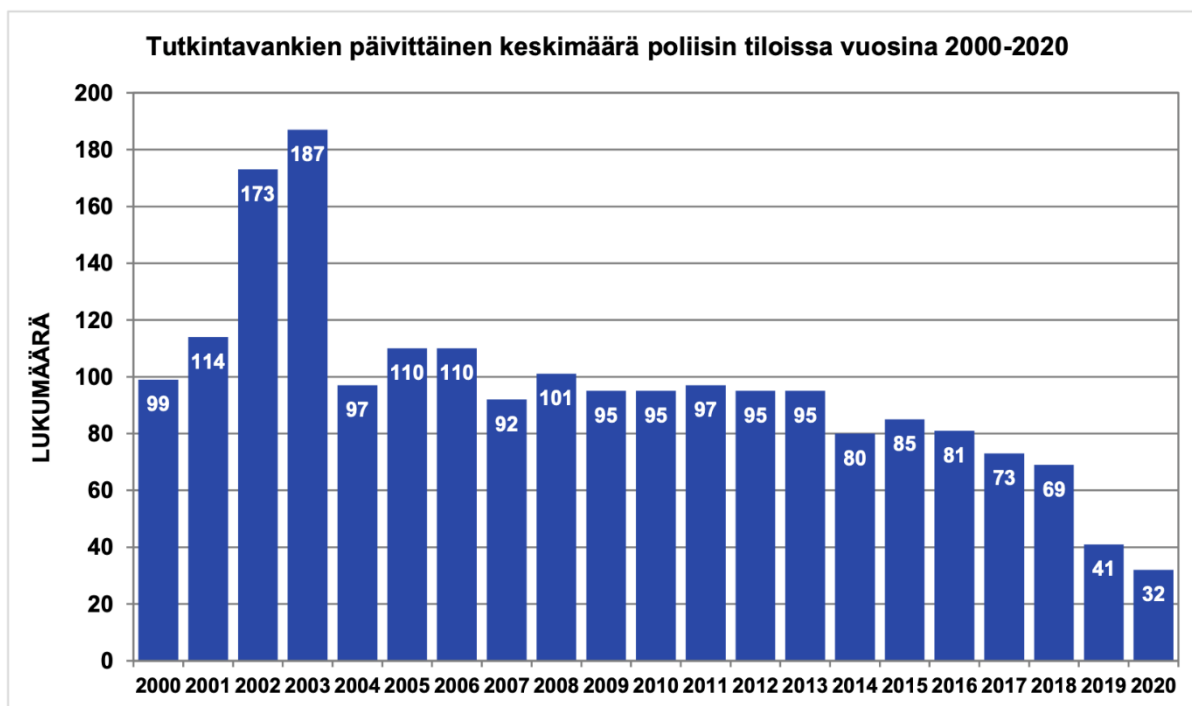
Tutkintavankien säilyttämisaikojen lyhentämisen poliisivankilassa ennakoitiin saattavan vaikuttaa merkittävästikin rikosten selvittämisprosentteihin, paljastettujen rikosten määrään, esitutinnan keston ja jopa tutkintavankeusajan pitenemiseen. Muutokset on näistä vaikutuksista huolimatta toteutettava kansainvälisten ihmisoikeuksien valvontaelinten (CPT ja CAT) esittämän vakavan arvostelun vuoksi (Oikeusministeriö 2016, 69.)

2.4 Tutkintavankeuslain nykytila

OM asetti 14.1.2020 hankkeen selvittämään tutkintavankien vankilaan sijoittamista sekä vanginkuljetuslainsäädännön uudistamista. Hankkeessa toimii OM:n johtama ohjausryhmä sekä Rikosseuraamuslaitoksen johtama työryhmä. Työryhmä koostuu Rikosseuraamuslaitoksen lisäksi OM:n, tuomioistuinviraston, POHAN ja käytännön poliisitoimen sekä poliisihallinnon ammattijärjestöjen edustuksesta. Työryhmä on laatinut hankkeen loppuraportin, jossa käsitellään pääasiassa tutkintavankeuden sijoittamiseen liittyviä haasteita ja kysymyksiä (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 3.)

2.4.1 Tutkintavankien määrä poliisin tiloissa

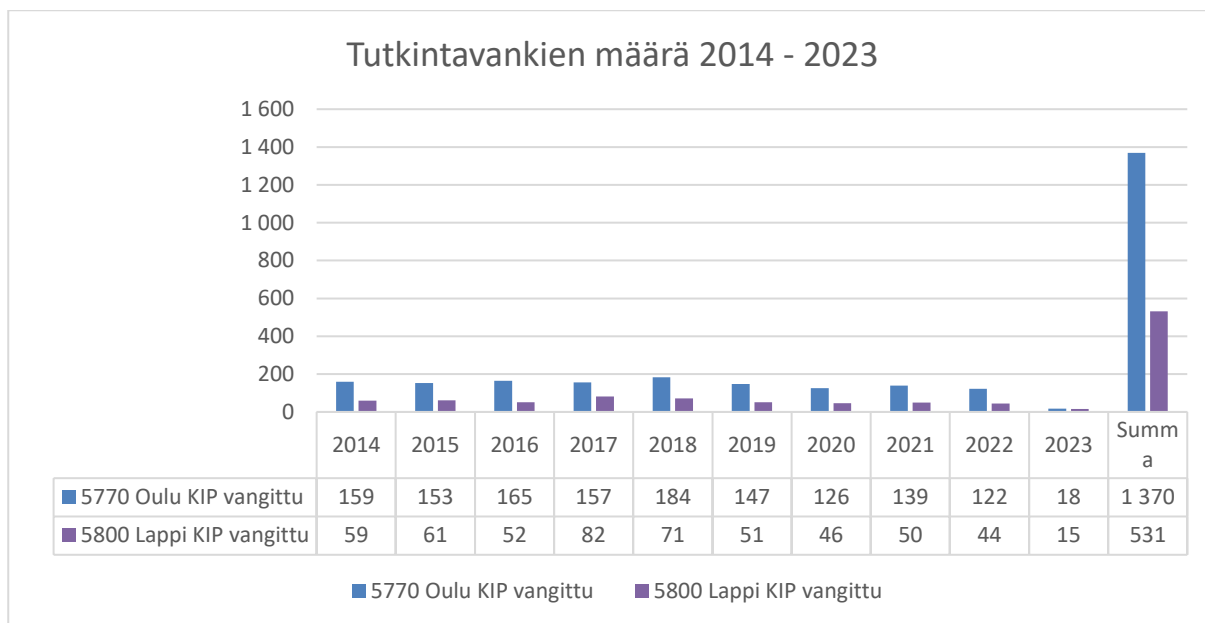
Tutkintavankien määrän oletetaan kasvavan tulevina vuosina Rikosseuraamuslaitoksen tiloissa. Tämänhetkinen päivittäinen tutkintavankien määrä Rikosseuraamuslaitoksen tiloissa on noin 630. Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2013 tekemän toimitilavision arvion mukaan vuonna 2025 tarve olisi yhteensä 794 vankipaikalle, joista 715 miehille ja 79 paikkaa naisille. Rikosseuraamuslaitos on yhteistyössä Delfoin kanssa tehnyt mallinnuksen tulevaisuuden vankiluvuista. Mallinnuksessa on huomioitu tiettyjä muuttujia sekä muutoksia väestönkehityksessä ja arvion pohjaoletuksena on ollut, että tutkintavankien säilyttäminen siirtyy kokonaan poliisin tiloista Rikosseuraamuslaitokselle. Tämän arvion mukaan vuonna 2035 tutkintavankeja olisi 818 ja valtakunnallisesti vankiloiden 90 % täyttöasteella tarvittaisiin 909 vankipaikkaa. Ennuste yli kymmenen vuoden päähän on arvio ja sen todetaan voivan poiketa todellisuudesta merkittävästi (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 12–13.)

Kuva 4. Tutkintavankien määrä poliisin säilytystiloissa vuosina 2000–2020 (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 12.)

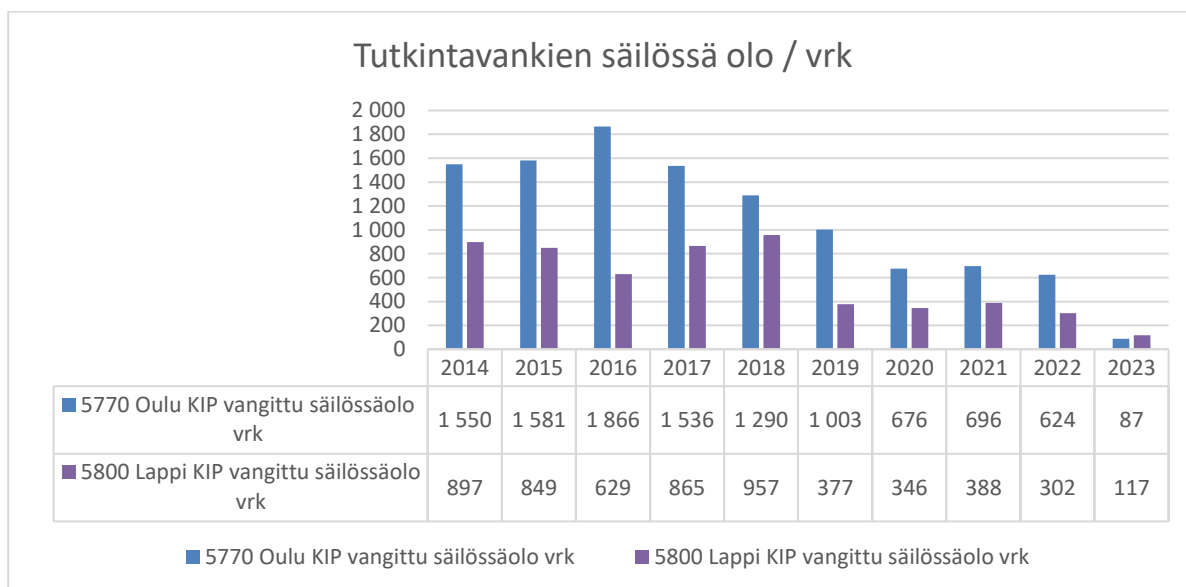
Tehdyn selvityksen mukaan poliisin tiloissa säilytetään tällä hetkellä päivittäin 18–50 tutkintavankia. Tästä on johdettavissa, että tutkintavankeuslain muutoksen jälkeen nämä tutkintavangit tulee siirtää heti vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen vankilaan. Lakimuutoksen myötä Rikosseuraamuslaitoksen tiloissa säilytettävien tutkintavankien määrä kasvaa keskiarvoisesti noin 34 vangilla päivittäin. Oulun vankilan yhteyteen rakennettava tutkintavankila otetaan käyttöön 2025–2026 vuoden vaihteessa. Vankilaan tulee tutkintavankipaikkoja yhteensä 100 paikkaa ja siinä on tutkintavankipaikkoja sekä miehille että naisille (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 40.)

POHA ylläpitää poliisin valtakunnallista tulostietojärjestelmää PolStatia. Tutkimusalueen tutkintavankien määrän kehitystä viimeisen 10 vuoden aikana tarkasteltaessa Polstatista on havaittavissa pientä laskua kappalemääräisesti vuoden 2019 lakimuutoksen jälkeen. Oulun poliisilaitoksen keskimääräinen tutkintavankien määrä vuosina 2014–2018 on ollut 163, säilytysajan muutoksen jälkeen keskiarvo on 134. Lapin poliisilaitoksen vastaavat luvut ovat ennen lakimuutosta 65 ja lakimuutoksen jälkeen 48. Pelkästään tutkintavankien lukumäärää tarkastelemalla vuoden 2019 muutoksella on ollut suurempi vaikutus Oulun kuin Lapin poliisilaitoksen tutkintavankien määrään. Tilastossa ovat kaikki poliisin kiinniottamat henkilöt, jotka on vangittu tuomioistuimen päätöksellä (Kuva 5. PolStat)

Kuva 5. Tutkintavankien määrä Oulun ja Lapin poliisilaitoksilla 2014–2023, tilanne 16.5.2023 (PolStat.)

Tutkintavankien vankeuden pituutta vuorokausina tarkasteltaessa voidaan havaita selvää laskua vuoden 2019 lakiuudistuksen jälkeen. Oulun poliisilaitoksen tutkintavangit olivat säilössä 2014–2018 välisenä aikana keskimäärin 10 vuorokautta, kun taas vuoden 2019 lakiuudistuksen jälkeen vastaava luku on noin 7 vuorokautta. Lapin poliisilaitoksen vastaavat luvut ovat ennen uudistusta noin 13 vuorokautta ja uudistuksen jälkeen noin 7 vuorokautta per tutkintavanki. Tilaston perusteella Lapin poliisilaitoksen tutkintavankeja pidettiin säilössä pidempään ennen lakiuudistusta, mutta uudistuksen jälkeen molempien poliisilaitosten luvut vastaavat noin viikon säilytysaikaa per tutkintavanki.

Kuva 6. Tutkintavankien säilytysajat per tutkintavanki Oulun ja Lapin poliisilaitoksilla 2014–2023, tilanne 16.5.2023 (PolStat.)

POHA hyväksyy poliisin säilytystilat poliisilaitoksen esityksestä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 luvun 1 §:n perusteella. Säilytystilan saa ottaa käyttöön vasta, kun sitä koskeva hyväksymispäätös on tehty. Säilytystilojen hyväksymisen tavoitteena on varmistaa säilytystilojen toimivuus ja turvallisuus, sekä varmistaa vapautensa menettäneen henkilön mahdollisuudet toteuttaa kaikkia niitä oikeuksiaan, joita ei ole lakiperusteisesti rajoitettu. Poliisin säilytystilalla tarkoitetaan kaikkia sellaisia poliisin hallinnoimia tiloja, joissa säilytetään tosiasiallisesti vapautensa menettäneitä. Esimerkiksi poliisin ajoneuvo tai tutkijoiden työhuoneet eivät ole tällaisia tiloja. Ratkaisevaa on tilan tosiasiallinen käyttö vapautensa menettäneen säilyttämiseen siten, että kohdehenkilön poistuminen on estetty. Säilytystilojen soveltavuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota säilytystilan turvallisuuteen, pelastusturvallisuuteen, tilan säädöstenmukaisuuteen, säilytettävän intymiteettisuojaan, osastointiin ja säilytettävien mahdollisuuksiin päästä tosiasiallisesti oikeuksiinsa muun muassa tapaamisten, tiedotusvälineiden seuraamisen ja muun virikkeellisen toiminnan osalta (Poliisihallitus 2019 [a], 1–4.)

2.4.2 Tutkintavankeuteen liittyviä käynnissä olevia lainmuutoshankkeita

Tutkintavankeuteen sovelletaan tutkintavankeuslain lisäksi kiinteästi myös muita lakeja, joihin kohdistuu lainmuutoshankkeita. Sekä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettuun lakiin (eli niin sanotun putkalakiin), että yhteydenpitorajoituksia koskevan PKL 4 lukuun kohdistuu lainmuutoshanke. Muutoshankkeiden esittely on rajattu koskemaan ainoastaan tutkimusaiheeseen kiinteästi liittyvät muutokset.

PKL 4 luvussa käsitellään yhteydenpidon rajoituksia. Tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön voidaan rajoittaa, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kiinnioton, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. TVL 4 lukua ollaan uudistamassa esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistuksen yhteydessä (HE 217/2022 vp.) Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä on laadittu menettelytapaohje yhteydenpitorajoitusten toteuttamisesta vankiloissa (Rikosseuraamuslaitos 2021 [b].)

Tutkintavankien vankilaan sijoittamista tutkiva työryhmä esitti kaikille tutkintavankiloiden johtajille kysymyksen yhteydenpidonrajoitusten toteutumisesta tällä hetkellä. Tutkintavankiloiden johtajien yhteinen näkemys oli, että yhteydenpidon rajoitusten noudattaminen on hankalaa ja teettää valtavasti töitä. Suurin huolenaihe oli resurssien riittävyys. Vankilanjohtajien näkemysten mukaan rajoituksista pystyttiin huolehtimaan osassa vankiloista paremmin kuin toisissa. Laadukkaana tutkintavankeuden toimeenpanon merkittävänä osana pidettiin viranomaisyhteistyön kehittämistä. Nimenomaan etupainotteisuus viranomaisyhteistyössä nähtiin yhteydenpidon rajoitusten toteutumisen kannalta oleellisena asiana. Rajoitusten toteuttamisen ja valvonnan suhteen poliisilla ja Rikosseuraamuslaitoksella käytetään jonkin verran erilaisia laintulkintoja. Tutkintavankiloiden johtajat kokivat, että tarvitaan valtakunnallinen linjaus ja yhteinen ymmärrys asioiden suhteen (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 35–37.)

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain uudistamista varten on perustettu sisäministeriön hankkeessa (SM014:00/2015) työryhmä, jonka laatiman mietinnön pohjalta eduskunnan oikeusasiamies Jääskeläinen on pyynnöstä antanut lausuntonsa (EOAK/2523/2021, 1–5.) työryhmän lakiehdotuksesta hallituksen esitykseksi. Työryhmän esityksessä ehdotetaan säädettäväksi yleislaki, jota sovellettaisiin kaikkien poliisin lain nojalla säilyttämien vapautensa menettäneiden kohteluun. Jääskeläinen pitää uudistusta tarpeellisena, koska nykyinen putkalaki on perustunut liikaa tutkintavankeus- ja vankeuslain ratkaisuille, jotka eivät riittävässä määrin tunnista poliisivankilaympäristön erityispiirteitä ja siellä säilytettävien henkilöiden vapaudenmenetysten perusteiden moninaisuutta. Vaikka käynnissä onkin tutkintavankeuslain uudistus, jonka suunnitelmana on, että vuoteen 2025 mennessä tutkintavankeja ei säilytettäisi poliisivankiloissa, katsotaan, että uudenkin putkalain aikaan tutkintavankeja tulee olemaan sijoitettuna poliisivankiloissa. Jääskeläinen on lausunut, että tutkintavangin olosuhteet ja kohtelu eivät saa liikaa riippua siitä, missä hän on sijoitettuna. Jääskeläinen on pitänyt tärkeänä, että lain 2 luvussa tulisi säätää, että säilytystilan hyväksymispäätöksestä pitäisi ilmetä, voidaanko säilytystilassa säilyttää tutkintavankeja.

Laillisuusvalvonnasta ja oikeuskäytännöstä on vuoden 2021 aikana tullut kolme ratkaisua, jotka ovat osaltaan vaikuttaneet PKL 4 luvun yhteydenpidonrajoittamista koskevien säädöksiä tarkastelemaan. EOA on 6.9.2021 antamassaan ratkaisussa EOAK/7510/2020 esittänyt, että pakkokeinolain muutostarpeita tarkasteleva työryhmä ottaa nimenomaisesti tehtäväkseen arvioida lain uudistustarpeita tuomioistuimien määräämien yhteydenpidonrajoitusten sisällön ja valvonnan osalta.

EOA:n toisessa ratkaisussa EOAK/2406/2020 on 2.3.2021 käsitelty PKL 4 luvun 1 §:n 2 momentin asiamiehen tapaamiseen liittyvän lainsäädännön tulkinnassa ilmenneitä epäselvyyksiä. KKO on 17.8.2021 antamassaan ratkaisussa ottanut kantaa siihen, että PKL 4 luvun mukaisilla yhteydenpidonrajoituksilla voidaan rajoittaa tutkintavangin yhdessäoloa kaikkien muiden tutkintavankien kanssa. Tällaisen laajamittaisen rajoituksen ulottuessa tutkintavankien perusoikeussuojaan, on perusteltua pyrkiä selvittämään pakkokeinolain säännöksiä myös tältä osin (Oikeusministeriö 2022 [b], 28.) PKL 4 luvun yhteydenpidon rajoituksia koskevat muutosehdotukset on kirjattu hallituksen esitykseen (HE 217/2022 vp.)

3 ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT OSANA RIKOSPROSESSIA

Rikosprosessi on lailla säädetty menettely, jonka tarkoituksena on rikosvastuun toteuttaminen yksittäistapauksessa. Rikosvastuun merkitystä tulee tarkastella laajasti tässä yhteydessä. Prosessin tarkoitus ei ole ainoastaan osoittaa epäillyn syyllistyneen johonkin rikokseen, lopputulos voi olla myös se, ettei selvitetty teko täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, tai että rikoksesta epäilty ei ole syyllistynyt asiassa mihinkään rangaistavaan tekoon. Rikosprosessi voidaan jakaa neljään eri vaiheeseen, ne ovat; esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti sekä rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpano (Fredman ym. 2020, 15.)

Antti Jokela on kuvannut rikosprosessin päävaiheet teoksessaan Rikosprosessioikeus (Jokela 2018, 7.) Prosessin eri vaiheet kytkeytyvät toisiinsa ja vaativat edellisen vaiheen suorittamista ennen prosessissa etenemistä. Kuvassa on esitetty prosessin päävaiheet, jotka sisältävät useampia välivaiheita. Tutkintavankeus ulottuu prosessin kaikkiin vaiheisiin, tietyissä erityistapauksissa tutkintavankeus voi kestää aina esitutkinnasta rangaistuksen täytäntöönpanoon saakka.

Kuva 7. Rikosprosessin päävaiheet (Jokela 2018.)

Esitutkintalaki ja pakkokeinolaki ovat esitutkinnan toimittamisessa ja rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käytössä sovellettavia yleislakeja, jotka sisältävät keskeisimmät säännökset esitutkinnasta ja pakkokeinoista, ja yleislakeina säätelevät ennen kaikkea poliisin toimintaa (HE 222/2020 vp, 12–13.) Esitutkintalaki sisältää säännökset muun muassa lain soveltamisalasta, esitutkinnan toimittamisvelvollisuudesta, esitutkinnassa noudatettavista yleisistä periaatteista sekä esitutkintaviranomaisista. Pakkokeinolaissa puolestaan säädetään rikoksen esitutkinnassa, sekä joissakin tapauksissa myös sen jälkeen käytettävistä pakkokeinoista, esimerkiksi kiinniottamisesta, pidättämisestä, vangitsemisesta, takavarikosta ja etsinnästä, joilla voidaan puuttua henkilöiden mahdollisesti perustuslailla suojattuun oikeuspiiriin (Fredman ym. 2020, 2.)

Itse esitutkinnan käsitettä ei ole laissa säädetty tai määritelty. Fredman ym. mukaan esitutkinta voidaan määritellä selvityksen hankkimiseksi rikoksesta epäilyllä teosta mahdollista syyteharkintaa ja rikosoikeuden valmistelua varten (Fredman ym. 2020, 16.) Myös Launialan näkemys esitutkinnan tehtävämäärittelystä on yhtenevä Fredman ym. kanssa. Esitutkintaviranomaiselle ei ole lakiin kirjat-

tua tehtävämäärittelyä, joten tehtävä on johdettava esitutkinnan suorittamiseen kuuluvista tehtävistä. ETL 1 luvun 2 §:ssä on säädetty esitutkinnassa selvitettävät seikat. Näin voidaan katsoa, että esitutkintaviranomaisen ensisijainen tavoite on ennen kaikkea rikoksen selvittäminen (Launiala 2010, 20.)

Poliisi on yleisin viranomainen, jolle pääsääntöisesti kuuluu esitutkinnan toimittaminen. Poliisin lisäksi erityisiä esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli ja sotilasviranomaiset, joiden toimivaldasta esitutkinnassa säädetään erityislaeissa (Fredman ym. 2020, 121.) Esitutkintaviranomaisten lisäksi myös syyttäjät osallistuu esitutkintaan. Nykyisessä rikosprosessissa syyttäjän asemaa on lisätty. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisen yhteistyön edistäminen oli yksi vuoden 2014 esitutkinta- ja pakkokeinouudistuksen keskeisiä tavoitteita. Uudistuksen myötä syyttäjällä on aiempaa enemmän toimivaltuuksia ja toimintamahdollisuuksia, esimerkiksi syyttäjän aktiivinen toimintavollisuus jo esitutkintavaiheessa. Tutkimuksen kannalta keskeisessä asiassa, vangitsemisessa, syyttäjällä on myös merkittävä rooli. Esitutkinnan aikana vaatimuksen vangitsemisesta tuomioistuimelle tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies (POV), jonka on ilmoitettava vangitsemisaikasta etukäteen syyttäjälle, joka päättää onko vaatimus aiheellinen. Syyttäjät myös päättää esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä syyttäjälle esitutkinnan päättämisen jälkeen, näihin toimenpiteisiin kuuluu myös vangitsemisesta päättäminen esitutkinnan jälkeen (Jokela 2018, 173–176, 206.)

Vaikka Rikosseuraamuslaitos ei ole esitutkintaviranomainen, on sillä oma tärkeä osansa rikosprosessissa. Rikosseuraamuslaitos muodostaa rangaistuksen täytäntöönpanon ja tutkintavankeuden toimeenpanon toteuttavan organisaation OM:n alaisena toimijana. Laki Rikosseuraamuslaitoksesta (953/2009) säätelee sen toimintaa. Poliisi ja Rikosseuraamuslaitos tekevät yhteistyötä rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saatettavaksi. (Fredman ym. 2020, 137.) Vankiloiden ja poliisin välisestä yhteistyöstä on laadittu myös ohje (POL-2015-12774) POHAssa. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävät määritellään laki Rikosseuraamuslaitoksesta 2 §:ssä. Sen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen yhtenä tehtävänä on tutkintavankeuden toimeenpano. Tutkintavankeuteen kiinteästi liittyvän yhteydenpidon rajoitusten valvonta on osa tutkintavankeuden toimeenpanoa. Tästä on johdettavissa, että Rikosseuraamuslaitoksen vastuulla nykylainsäädännön mukaan on yhteydenpidon rajoitusten valvonta niiden tutkintavankien osalta, jotka ovat säilytettävänä Rikosseuraamuslaitoksen tiloissa (HE 217/2022 vp. 17.)

Esitutkinta ja sen suorittamiseen kiinteästi liittyvä pakkokeinojen käyttö ovat keskeinen osa rikosprosessia. Esitutkinta vastaa riita-asian oikeudenkäynnin valmistelua siinä mielessä, että syyttäjät voi nostaa asiassa syytteen ainoastaan, jos asiassa on toimitettu lainmukainen esitutkinta. Tutkinnanjohtaja tekee päätöksen esitutkinnan aloittamisesta, tarvittaessa tutkintatoimenpiteiden priorisoinnista, sekä poliisin toimivaltaan kuuluvien pakkokeinojen käytöstä, sekä valmistelee vaatimukset pakkokeinojen käytöstä tai turvaamistoimenpiteistä tuomioistuimelle. Nopealla ja tehokkaalla esitutkinnalla ja pakkokeinojen käytöllä voi olla preventiivisiä vaikutuksia lisäämällä koettua

kiinnijäämisriskiä. Ihmisten kokemus siitä, että rikokset pystytään selvittämään ja rikoksista seuraa myös rangaistus vahvistaa rikosprosessin yhtä tarkoituksellista oikeussuojan antajana (Tolvanen 2004, 55–57.)

Rikoksen kohteeksi joutuneen näkökulmasta oikeussuojan toteutuminen on yksi rikosprosessin tärkeimmistä asioista. Tapahtuneen teon osalta tämä tarkoittaa, että tuomioistuin toteaa teon lainvastaisuuden ja tapahtuneen oikeudenloukkauksen. Oikeussuoja voidaan nähdä konkreettisemmin, mikäli rikosprosessia tarkastellaan käynnissä olevan rikoksen keskeyttämiseksi, tai rikoksen uusiutumisen estämiseksi. Tällöin suoritettava esitutkinta ja siinä rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi käytettävät pakkokeinot luovat asianomistajalle tai rikokselta suojattavalle oikeushyväle oikeussuojaa (Launiala 2010, 17.)

3.1 Pakkokeinojen soveltaminen esitutkinnassa

Pakkokeinot jaotellaan kolmeen eri kategoriaan niiden käyttöalan mukaan, rikos- siviili- ja hallintoprosessuaalisiin pakkokeinoihin. Tärkein rikosprosessuaalisia pakkokeinoja koskeva yleislaki on pakkokeinolaki. Sitä sovelletaan lain 1 luvun 1 §:n mukaan pakkokeinojen käyttöön ja käytön edellytyksiin, jollei muualla laissa toisin säädetä. Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen keskeisimmät tunnuspiirteet ovat:

- 1) pakkokeinojen käytöllä puututaan tarvittaessa fyysistä pakkoa käyttäen yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin
- 2) pakkokeinojen käyttö edellyttää tapahtunutta tai epäiltyä rikosta ja
- 3) pakkokeinojen käyttöön ryhdytään rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa eli esimerkiksi epäillyn pakenemisen estämiseksi, todisteiden hankkimiseksi, rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi, rikoshyödyn poisottamiseksi tai rikoksella aiheutettujen vahinkojen korvausten suorittamisen varmistamiseksi (Tolvanen & Kukkonen 2011, 84.)

Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla puututaan sellaisiin yksilön oikeushyviin, joita lainsäädäntö normaalisti suojaa. Useimmiten on kyse PL 2. luvun perusoikeussuojaa nauttivista oikeushyivistä ja niihin voidaan nimensä mukaisesti puuttua pakolla. Fredman ym. ovat määritelleet, että ainakin seuraavat perusoikeudet, joihin pakkokeinoilla voidaan puuttua ovat; *oikeus vapauteen* (nouto, kiinniotto, pidättäminen ja vangitseminen), *liikkumisvapaus* (matkustuskielto, tutkinta-aresti, henkilön tekninen seuranta), *henkilökohtainen koskemattomuus* (henkilöntarkastus ja -katsastus), *yksityiselämän ja kotirauhan suoja* (kotietsintä, telekuuntelu, tekninen tarkkailu, asuntokuuntelu), *kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus* (takavarikko, telekuuntelu ja -valvonta, tekninen kuuntelu), *sananvapaus* (sananvapauslain mukaiset pakkokeinot) ja *omaisuuden suoja* (vaakuustakavarikko ja takavarikko) (Fredman ym. 2020, 684.)

Edellä olevan jaottelun lisäksi pakkokeinot voidaan jakaa esimerkiksi vapauteen kohdistuviin pakkokeinoihin ja muihin pakkokeinoihin. Vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja ovat kiinniottaminen,

pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto. Muita kuin vapautteen kohdistuvia pakkokeinoja ovat henkilöön kohdistuvat tarkastukset ja -katsastukset, erilaiset etsinnät ja takavarikot sekä teknisin välinein tapahtuvat kuuntelut, valvonnat ja tarkkailut (Tolvanen & Kukkonen 2011, 185.)

3.2 Pakkokeinoista päättäminen, edellytykset ja toimeenpano

Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla puututaan yksilön oikeushyviin, joten toimenpiteet pitävät sisällään pakkovallan käyttöä yksilöä kohtaan. Tällainen julkisen vallan käyttö voidaan uskoa ainoastaan viranomaiselle. Pakkokeinon käyttäjänä tulee olla yksilöitävissä oleva virkavastuulla toimiva virkamies. Pakkokeinoilla puututaan myös perusoikeuksiin, kuten edellä on esitetty. Tästä syystä pakkokeinojen käyttöön saadaan ryhtyä vain laissa säädetyssä tarkoituksessa ja laissa säännellyin edellytyksin (Fredman ym. 2020, 680–684.) Pakkokeinojen käytön edellytykset voidaan jakaa yleisiin edellytyksiin ja erityisiin edellytyksiin. Yleisiin edellytyksiin kuuluu tehty tai epäilty rikos ja siihen liittyvä rikosepäilyn todennäköisyys. Rikosepäilyn osalta arviointi pitää sisällään rikoksen tunnusmerkistön ulkoisten elementtien arvioinnin sekä tekijän osalta tämän subjektiiviset edellytykset. Erietyiset edellytykset yksittäisten pakkokeinojen osalta voidaan nähdä laissa säädettyjä kutakin pakkokeinoa koskevia muita edellytyksiä. Mahdollisuus erilaisten pakkokeinojen käyttöön on sidottu pakkokeinolaisissa rikoksesta säädettyyn maksimirangaistukseen (Tolvanen & Kukkonen 2011, 185–186.)

Pakkokeinojen käyttöön oikeutettuja viranomaisia ovat esitutkinta- ja syyttäjäviranomaiset, myös tuomioistuimilla on oikeus pakkokeinojen käyttöön. Pääsääntö pakkokeinojen käyttöoikeudesta voidaan jakaa siten, että esitutkintaviranomainen vastaa pakkokeinojen käytöstä esitutkinnan aikana ja syyttäjä asian siirryttyä syyteharkintaan. Eräiden pakkokeinojen käytöstä päättäminen on säädetty ainoastaan tuomioistuimen päätettäväksi, joko esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän esityksestä tai vaatimuksesta. Poliisin osalta pakkokeinojen käyttöön liittyvä toimivalta on jaettu kolmeen ryhmään pakkokeinolaisissa, näitä ovat pidättämiseen oikeutettu virkamies, tutkinnanjohtaja ja muu poliisimies. Pidättämiseen oikeuttavat virkamiehet on lueteltu tyhjentävästi PKL 2 luvun 9 §:ssä (Tolvanen & Kukkonen 2011, 189–191.)

Osa pakkokeinoista voidaan siis käynnistää esitutkintaviranomaisen päätöksellä, osa taas vaatii tuomioistuimen päätöksen. Pakkokeinojen käyttö voidaan muutoinkin jakaa kaksivaiheiseksi prosessiksi, pakkokeinosta päättämiseen ja sen toimeenpanoon. Pakkokeinon toimeenpanon voi tehdä eri virkamies, kuin se, joka on päättänyt pakkokeinon käytöstä. Kaksivaiheisessa pakkokeinomenettelyssä pakkokeinon käytöstä vastaava virkamies vastaa siitä, että pakkokeinon käyttämisen lailliset edellytykset ovat olemassa. Pakkokeinon toimeenpaneva virkamies vastaa siitä, että toimenpide kohdistuu vaatimuksen kohteena olevaan henkilöön tai muuhun kohteeseen ja että pakkokeinon toimeenpanossa käytetään laillisia menettelytapoja (Tolvanen & Kukkonen 2011, 185; Fredman ym. 2020, 680–681.)

3.2.1 Pakkokeinojen käytön periaatteet

Oikeustieteessä on tärkeää erottaa säännöt periaatteista. Säännöt ovat ehdottomasti noudatettavia sellaisenaan, periaatteet tulee ottaa huomioon lakia sovellettaessa tai tulkittaessa. Yleensä periaatteet ovat viranomaisten toimivaltaa rajoittavia. Rajatapauksien osalta perus- ja ihmisoikeusmyönteisen tulkinnan vaatimus ja periaatteet kallistavat punninnan rajoittavan tulkinnan suuntaan (Fredman ym. 2020, 82.)

PKL 1 luvussa on lueteltu pakkokeinojen soveltamisessa huomioitavat periaatteet, ne ovat:

- *Suhteellisuusperiaate (PKL 1:2)*, pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinojen käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen törkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinojen käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.
- *Vähimmän haitan periaate (PKL 1:3)*, pakkokeinojen käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Pakkokeinojen käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinko tai haittaa.
- *Hienotunteisuusperiaate (PKL 1:4)*, pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti.

Lisäksi PKL 2 luvun 6 § pitää sisällään kohtuuttoman pidättämisen kiellon. Sen mukaan ketään ei saa pidättää, jos pidättäminen olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi. Vastaava kohtuullisuuden vaatimus koskee myös vangitsemista (PKL 2:13.)

Pakkokeinojen käyttöön liittyvien yleisten ja erityisten edellytysten arvioinnin lisäksi pakkokeinoharkinnassa on otettava huomioon pakkokeinojen käyttöön liittyvien periaatteiden asettamat rajoitukset (Tolvanen & Kukkonen 2011, 193.)

Esitutkinta- ja pakkokeinolain kokonaisuudistuksen valmistelutöiden mukaan aiemmassa esitutkintalaissa säädetyt periaatteet oli tarkoitettu sovellettavaksi myös pakkokeinojen käytössä. Tästä ei kuitenkaan ollut mainintaa pakkokeinolaissa tai se ei ilmennyt suoraan esitutkintalaista. Uudistuksessa pakkokeinojen käyttöä koskevat merkittävimmät periaatteet keskitettiin pakkokeinolain ensimmäiseen lukuun (HE 222/2010 vp. 14,72, 145.)

3.3 Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot

Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot kohdistuvat perustuslaissa suojattuun (PL 7 § ja 9 §) liikkumisvapauteen. Vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttöön liittyy aina tarkoituksenmukaisuusperiaate, niitä saa käyttää ainoastaan siihen tarkoitukseen, jota varten ne on säädetty. Vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja ei saa käyttää rangaistuksenomaisessa tarkoituksessa. Henkilön kiinniotto

voidaan tehdä monilla eri perusteilla. Perusteita kiinniotolle löytyy sekä poliisi- että esitutkintala-eista. Osa kiinniottoperusteista on kirjattu rikosprosessuaalisina pakkokeinoina pakkokeinolakiin (Tolvanen & Kukkonen 2011, 203.)

3.3.1 Kiinniottaminen

Tutkielmassa keskitytään kiinnioton osalta sen käyttöön itsenäisenä, pakkokeinolain mukaisena pakkokeinona. PKL 2 luvun 1 §:ssä säädetään poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta. Sen mukaan poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Toisen momentin mukaan poliisimies saa myös ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Poliisimies saa lisäksi ottaa tuomioistuimen pääkäsitteilyn tai päätösharkinnan aikana kiinni vastaajan, jonka vangitsemista on vaadittu tuomitsemisen yhteydessä, jos kiinniottaminen on tarpeen hänen poistumisensa estämiseksi (PKL 2:1.)

Pykälän kolmannessa momentissa säädetään, että jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättäminen voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniotosta viipymättä pidättämiseen oikeutetulla virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniotosta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi tai pidätettävä. Kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttää pidättämisen edellytysten olemassaoloa (PKL 2:1.3.)

PKL 2 luvun 2 §:ssä säädetään yleisestä kiinniotto-oikeudesta, joka antaa jokaiselle oikeuden ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikuluneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos. Jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava. Kiinniotettu on viipymättä luovutettava poliisille (PKL 2:2.)

Kiinniotetulla on PKL 2 luvun 4 §:n mukaan viipymättä ilmoitettava kiinnioton syy. Kiinniottamisesta ilmoittamisesta kiinni otetun läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetuin lain 2 luvun 2 §:n 2 momentissa (PKL 2:4.)

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä on kiinnitetty huomiota siihen, että poliisin tulee aina tiedustella kiinniotetulta, haluaako tämä, että kiinniotosta ilmoitetaan lähiomaiselle tai muulle läheiselle, jollei ole olemassa lain mukaista perustetta olla ilmoittamatta. Tämä korostuu erityisesti nuorten henkilöiden kohdalla. Poliisin tulee olla aktiivisia asiassa, eikä ilmoittaminen saa jäädä ainoastaan kiinniotetun oman pyynnön varaan (HE 222/2010 vp. 75.)

Poliisin ohella muillakin esitutkintaa ja valvontaa suorittavilla viranomaisilla on kiinniotto-oikeus. Rajavartio- ja tullimiehen kiinniotto-oikeudesta säädetään näiden viranomaisten toimintaa säätelevissä laeissa, rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetussa laissa (108/2018) sekä rikostorjunnasta

Tullissa annetussa laissa (623/2015). Sotilasoikeudenkäyntilaissa (326/1983) säädetään sotilas- henkilöiden oikeudesta pakkokeinojen käyttöön (Fredman ym. 2020, 767.)

3.3.2 Pidättäminen

Pidättämisen edellytyksistä säädetään PKL 2 luvun 5 §:ssä.

"Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos:

1. rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta, kuin kaksi vuotta vankeutta
2. rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus, kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:
 - a. lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
 - b. vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätke-mällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asian-tuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
 - c. jatkaa rikollista toimintaa;
3. hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; tai
4. hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen on muuten 1 momentissa säädetyt edellytykset ja epäillyn pidättäminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää" (PKL 2:5.)

Fredman ym. määrittelevät pidättämisen pakkokeinoksi, jolla rikoksesta epäillyltä riistetään vapaus joksikin aikaa pitämällä häntä säilössä esitutkinnan turvaamiseksi ja/tai hänen mahdollista myöhempää vangitsemistaan varten. Pidättäminen voi kohdistua ainoastaan rikoksesta epäiltyyn ja joskus myös rikosasian vastaajaan. Pidättämisen tarkoituksena on käytännössä aina esitutkinnan turvaaminen estämällä rikoksesta epäiltyä pakenemasta, vaikeuttamasta esitutkintaa tai jatkamasta rikollista toimintaa. Pidättäminen on vangitsemisesta erillinen, oma itsenäinen pakkokeinonsa. Vain osa pidätyksistä johtaa vangitsemiseen (Fredman ym. 2020, 774.)

Rikosprosessioikeuden opetuksessa pidättämisen edellytykset on jaettu yleisiin ja erityisiin edellytyksiin. Yleisten edellytysten tulee olla olemassa kaikissa tapauksissa, erityisten edellytysten, joita on olemassa useita eri vaihtoehtoja tilanteen mukaan, tulee jonkin noista vaihtoehtoista täyttyä. Edellytykset voidaan käsitellä ilman kahtiajakoa, mutta niiden käyttäminen helpottaa asian hahmottamista (Fredman ym. 2020, 774.)

3.3.3 Pidättämisen yleiset edellytykset

Pidättämisen yleiset edellytykset edellyttävät todennäköisiä syitä epäillä, että on tehty rikos ja pidätettävä henkilö on syyllistynyt tuohon rikokseen. Rikoksen tunnusmerkistöä tarkasteltaessa on kiinnitettävä huomiota sekä objektiiviseen että subjektiiviseen puoleen. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei edellytyksiä pidättämiselle ole, ellei pidätyshetkellä ole varsin todennäköistä, että rikos on tehty ja pidätettävä henkilö on siihen syyllistynyt (Tolvanen & Kukkonen 2011, 217.)

Pakkokeinolain valmistelutöissä mainitaan termi ”*reasonable doubt*”, joka pidättämisen perusteena estää mielivallan käytön. Epäilyä voidaan pitää uskottavana vain silloin, kun on olemassa tosiseikkoja tai tietoja, joiden perusteella objektiivinen tarkkailija voi vakuuttua siitä, että asianomainen henkilö on saattanut tehdä rikoksen. Uskottavuus riippuu kaikista tapauksen asianhaaroista (HE 222/2010 vp, 247.)

Pidättämisessä todennäköisyyskynnys rikoksen tapahtumisesta on asetettu selvästi korkeammalle, kuin esitutinnan aloittamista määrittävä edellytys, eli pidätettäessä on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 3:3.1). Tutkinnan alkuvaiheessa joudutaan usein kiinnittämään huomiota teon objektiiviseen puoleen, täyttääkö teko jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Myös epäillyn rikoksen subjektiiviseen puoleen tulee kiinnittää huomiota, esimerkiksi tuottamuksellisessa teossa pidättämiseen on harvoin aihetta (Fredman ym. 2020, 775.)

3.3.4 Pidättämisen erityiset edellytykset

Pidättämisen erityisten edellytysten perustapauksessa on kyse tilanteesta, jossa epäilystä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa, vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka jatkaa rikollista toimintaa. Näistä kolmesta erityisestä edellytyksestä käytetään yleisesti nimityksiä karttamisvaara (paonvaara), vaikeuttamisvaara (sotkemisvaara) ja jatkamisvaara. Jatkamisvaara eroaa käyttötarkoitukseltaan kahdesta muusta, koska sen tarkoituksena on ennen kaikkea rikoskierteen katkaiseminen ja se toimii preventiivisenä keinona, joten sillä on osittain sama funktio kuin rangaistuksella (Fredman ym. 2020, 776–777.)

Pakkokeinojen käyttö on sidottu yleensä tutkittavana olevan rikoksen tunnusmerkistön rangaistuksmaksimiin. Tähän eivät PKL 11 luvun 1 §:n mukaan vaikuta RL 6 luvun 8 §:ssä säädettyt yleiset rangaistuksen vähentämisperusteet, joita ovat esimerkiksi avunanto, yritys tai alle 18-vuoden ikä. Rikoksesta säädetty maksimirangaistus määrittelee siis pakkokeinojen käytön mahdollisuuden (Tolvanen & Kukkonen 2011, 219.)

3.3.5 Pidättämisen erityistilanteet ja pidätetyn vapaaksi päästäminen

Säännönmukaisten tai normaalien pidättämisen edellytysten lisäksi PKL 2 luvun 5 §:n 1 momentissa säädetään kolmesta erityisestä todennäköisin syin tapahtuvasta pidättämistilanteesta. Pidättämisen erityistilanteesta on kyse, kun henkilöä epäillään rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta, kuin kaksi vuotta vankeutta, rikoksesta epäilty on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon tai hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa. Ensimmäisen kohdan osalta puhutaan yleisesti ylitörkeästä rikoksesta, eikä silloin vaadita näyttöä vaaraedellytysten täytymisestä, koska rikoksen törkeysasteen katsotaan riittävän korvaamaan lisäedellytykset. Toisen kohdan identifiointitarkoituksen kyse on ainoastaan nimen ja osoitteen ilmoittamisesta, ei muista henkilötiedoista. Kolmannessa kohdassa se, ettei henkilöllä ole vakituista asuntoa Suomessa riittää itsessään pidättämisen perusteeksi, vaan paonvaarasta tulee esittää selvitystä (Tolvanen & Kukkonen 2011, 220.)

Vaikka todennäköisyyskynnys ei ylittyisi, voidaan henkilö pidättää, mikäli häntä on syytä epäillä rikoksesta, jos pidättämisen edellytykset muutoin täyttyvät ja epäillyn pidättäminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää (PKL 2:5.2). Kyse on niin sanotusta kvalifioidusta pidättämisestä. Myös vangitsemisen osalta on samansisältöinen säännös (PKL 2:11.2) pakkokeinoissa (Fredman ym. 2020, 775.)

Pidättämisen edellytyksiä arvioitaessa tulee aina ottaa huomioon kohtuuttoman pidättämisen kielto (PKL 2:6). Ketään ei saa pidättää, jos pidättäminen on kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi. Laillisuusvalvojen ratkaisujen perusteella voidaan katsoa, että pidättäminen on kohtuutonta, jos tutkittavana olevasta rikoksesta ei yleisen rangaistuskäytännön mukaan seuraa ankarampaa rangaistusta, kuin sakkoa (Tolvanen & Kukkonen 2011, 222.) Pakkokeinolain uudistuksen yhteydessä pidättämisen edellytyksiin (PKL 2:5.3) lisättiin selvennys, jonka mukaan alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää (HE 222/2010 vp, 247.)

Pidätetyn vapaaksi päästämisestä säädetään PKL 2 luvun 7 §:ssä. Pidätetty on päästettävä vapaaksi heti, kun pidättämisen edellytyksiä ei enää ole. Pidätetty on päästettävä vapaaksi viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua, jollei häntä vaadita vangittavaksi. Pidätetyn päästämisestä vapaaksi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä siitä päättää kuitenkin tuomioistuin.

3.3.6 Vangitseminen

Tutkielmassa käsitellään seuraavaksi vangitsemista ja sen edellytyksiä, ja keskitytään pelkästään rikoksesta epäillyn vangitsemiseen. Tuomitun vangitsemiseen liittyvä lainsäädäntö ei liity tutkielmassa käsiteltäviin aihealueisiin.

Vangitsemisen edellytyksistä säädetään PKL 2 luvun 11 §:ssä.

"Tuomioistuin saa vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi 5 §:n 1 momentissa säädettyin edellytyksin.

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan vangita, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos vangitsemiseen muuten on 5 §:n 1 momentissa säädetty edellytykset ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Jos epäilty on vangittu tämän momentin nojalla, on häntä koskeva vangitsemisasiä käsiteltävä uudelleen siten kuin 3 luvun 11 §:ssä säädetään. Vangitsemisvaatimuksen tekijän pyynnöstä tuomioistuin voi siirtää vangitsemisasiän uudelleen käsittelyn syyteasiassa tuomiovaltaiselle tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on heti ilmoitettava päätöksestään tälle tuomioistuimelle.

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty, jonka luovuttamista Suomeen tullaan pyytämään, saadaan vangita, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja jos epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden, luovuttamispyyntöön sisällytettävien rikosten määrän tai laadun taikka muiden vastaavien seikkojen perusteella on syytä epäillä, ettei hän saavu vapaaehtoisesti Suomeen syytetoimenpiteitä varten. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa vangita. Alle 18-vuotiasta epäiltyä ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, elleivät painavat syyt sitä vaadi" (PKL 2:11.)

Vangitseminen on pakkokeino, jolla riistetään rikoksesta epäillyn vapaus pitämällä häntä säilössä esitutkinnan, rikosasian oikeuskäsittelyn ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Vangitseminen on mahdollista rikosprosessin kaikissa vaiheissa ja sen tarkoituksena on pidättämisen taivoin paonvaaran, todisteiden hävittämisen tai sotkemisen estäminen taikka rikollisen toiminnan pysäyttäminen (Tolvanen & Kukkonen 2011, 226.)

Vangitseminen on ankarin rikosprosessuaalinen pakkokeino, koska se tarkoittaa yleensä melko pitkää vapaudenmenetystä. Vangittuna pitämiselle ei ole laissa säädetty enimmäisaikaa. Tutkintavankeuden kestoa määrittelevät kuitenkin laissa säädetty määräjat, kuten syytteen nostamisen määräaika (PKL 3:14). Vangitsemispäätöksen tekee aina tuomioistuin, esitutkintaviranomaisen vaatimuksesta. Yleensä epäilty on vangitsemishetkellä jo pidätettynä, jolloin vangitsemisesta seuraa vapaudenmenetyksen jatkuminen, mutta epäillyn oikeudellinen asema muuttuu tutkintavangiksi ja häneen sovelletaan tutkintavankeuslain säännöksiä, vaikka epäiltyä säilytettäisiinkin poliisin tiloissa. Epäilty voi olla samanaikaisesti vangittuna useasta eri rikoksesta epäiltyinä ja voi vapautua vasta, kun kaikki vangitsemisperusteet ovat rauenneet (Fredman ym. 2020, 792–793.)

Vangitsemisen edellytysten osalta viitataan PKL 2 luvun 5 §:n 1 momentin mukaisiin pidättämisen edellytyksiin. Keskeisenä edellytyksenä on täten todennäköiset syyt epäillä rikosta, josta on säädetty vähintään yhden vuoden rangaistusmaksimi ja vangittavaksi vaadittu on siihen todennäköisesti syyllistynyt. Erityisinä edellytyksinä on tällöin syytä epäillä paon-, sotkemis- tai jatkamisvaaran olemassaoloa. Mikäli kyseessä on ylitörkeä rikos, josta säädetty vähimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, erityisten edellytysten olemassaolosta ei vaadita selvitystä. Vangita voi myös identifiointitarkoituksessa tai kvalifioidun paonvaaran perusteella, kuten pidättämisen osalta (Tolvanen & Kukkonen 2011, 227.) EIT on kuitenkin todennut, ettei pidempikestoista tutkintavankeutta voida perustella pelkästään tutkittavana olevan rikoksen törkeyslaatuudella, vaan lisäksi vaaditaan perusteltu epäily esimerkiksi paonvaarasta (Fredman ym. 2020, 796.)

Henkilö saadaan vangita myös silloin, kun häntä on syytä epäillä rikoksesta, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos olemassa on muutoin samat edellytykset, kuin todennäköisin syin tapahtuvassa pidättämisessä ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Syytä epäillä -perusteella vangittua koskeva vangitsemisasiä on käsiteltävä viipymättä uudelleen ja viimeistään viikon kuluttua vangitsemispäätöksestä. Mikäli silloin ei ole todennäköisiä syitä vangitsemisen jatkamiselle, on vangittu määrättävä päästettäväksi heti vapaaksi (HE 222/2010 vp, 17, 413)

Launialan mukaan (Launiala 2021, 158.) perinteisesti on melko kategorisesti todettu, että rikoksesta epäilty voidaan vangita, kun vangitsemisen yleiset ja erityiset edellytykset täyttyvät. Korkeimman oikeuden viimeaikaisten ratkaisujen perusteella on syytä nostaa esille myös pakkokeino-oikeuden periaatteet. Kokonaisuutena tarkasteltuna vangitseminen on mahdollista, kun vangitsemisen yleiset ja erityiset edellytykset täyttyvät, eikä vangitseminen ole pakkokeino-oikeuden periaatteiden vastaista. Toinen korkeimman oikeuden päätöksiin liittyvä merkittävä asia on Launialan mukaan vangitsemisasiäa koskevan selvityksen ja päätöksen riittävä perustelu. Vangitsemisvaatimuksen perusteluiksi esitettävän selvityksen tulee olla yksilöityä ja sen tulee esittää ne konkreettiset seikat, jotka yksittäistapauksessa ovat vaaditun pakkokeinon perusteena. Myös tuomioistuimen tulee tuoda päätöksensä perusteluissa selkeästi esille ne konkreettiset seikat, joiden perusteella se on katsonut, että vangitsemisen edellytykset yksittäistapauksessa täyttyvät.

Vangitsemisen edellytyksiin on kirjattu samansisältöinen rajoitussäännös kohtuusnäkökohtien huomioimisesta, kuin pidättämisessä. Asian laatu on otettava huomioon esimerkiksi siten, ettei pidättämisestä ja vangitsemisesta aiheutuva kärsimys ylitä asianomaisesta rikoksesta todennäköisesti tuomittavaa rangaistusta. Kohtuusnäkökulmaa voidaan soveltaa myös ottamalla huomioon vangitsemista lievemmän pakkokeinon, matkustuskiellon, soveltaminen. Kohtuus yksittäisessä vangitsemisasiassa huomioidaan yleensä kirjaamalla vangitsemispäätökseen lausuma siitä, että vangitseminen ei ole kohtuutonta käsillä olevassa asiassa (Fredman ym. 2020, 797.)

Kohtuuttoman vangitsemisen kiellosta säädetään PKL 2 luvun 13 §:ssä. Pykälän sisältö vastaa sisällöltään kohtuuttoman pidättämisen kieltä (PKL 2:6). Useimmiten vangitseminen on kohtuutonta, mikäli tutkittavana olevasta rikoksesta ei yleisen rangaistuskäytännön mukaan seuraa sakkoo ankarampaa rangaistusta (Tolvanen & Kukkonen 2011, 230.) Pakkokeinolain esitöissä korostettiin sitä, että pidättäminen tai vangitseminen voivat vaikuttaa haitallisesti erityisesti nuoreen henkilöön. Tästä syystä alle 18-vuotiaan vangitsemista olisi mahdollisuuksien mukaan vältettävä (HE 222/2010 vp, 248.)

Pakkokeinolain uudistuksessa johdonmukaisuussyistä lainsäädäntöön lisättiin vangitsemisen edellytyksiin ”vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutettu virkamies”. Vangitsemisvaatimuksen tekemiseen oikeutettuja ovat PKL 2 luvun 9 §:ssä luetellut pidättämiseen oikeutetut virkamiehet sekä syyttäjät (HE 222/2010 vp 250.)

PKL 3 luvun 17 § säädetään vangitun vapaaksi päästämisestä. Sen mukaan vangittu on päästettävä heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseksi ei ole. Päätöksen vapauttamisesta voi tehdä tuomioistuin, syyttäjä tai pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on ennen päätöksen tekemistä ilmoitettava asiasta syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväksi kysymyksen vapaaksi päästämisestä. Vangittu on myös päästettävä vapaaksi, jos syytettä ei ole nostettu sille asetetussa määräajassa, eikä päätöstä syytteen määrääjän pidentämisestä ole tehty.

3.3.7 Tutkinta-aresti ja matkustuskielto

Tutkintavankeuden sijasta voidaan joskus soveltaa tutkinta-arestia ja matkustuskieltoa, joista myös säädetään pakkokeinolaissa. Matkustuskielto on pidättämisen ja vangitsemisen sijaan käytettävä rikoksesta epäillyn liikkumisvapauden rajoittamista paonvaaran, rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi tai asian selvittämisen vaikeuttamiseksi. Matkustuskielto on varsinaista vapaudenmenetystä eli tutkintavankeutta lievempi ja korvaava pakkokeino (Tolvanen & Kukkonen 2011, 265–266.)

Matkustuskiellon sisällöstä säädetään PKL 5 luvun 2 §:ssä. Tehosteena matkustuskiellon rikkomisesta on säädetty saman lain 5 luvun 10 §:ssä, jonka mukaan matkustuskieltoa rikkonut henkilö voidaan pidättää ja vangita. Varsinaisen kiellon rikkomisen lisäksi perusteina tulevat kysymykseen myös paon valmisteleminen, asian selvittämisen vaikeuttaminen tai rikollisen toiminnan jatkaminen (Fredman ym. 2020, 895.)

Tuomioistuin on vuoden 2019 alusta lähtien voinut määrätä rikoksesta epäillyn vangitsemisen sijasta teknisellä valvonnalla toteutettavaan matkustuskieltoon eli tehostettuun matkustuskieltoon (PKL 5:1a). Tehostettu matkustuskielto voidaan määrätä, mikäli tuomioistuin katsoo matkustuskiellon olevan riittämätön pakkokeino karttamis-, pakenemis- vaikeuttamis- tai jatkamisvaaran estämiseksi. Tehostettu matkustuskielto on siis toissijainen pakkokeino matkustuskieltoon rinnastettuna. Tuomioistuimen on vangitsemisoikeudenkäynnissä otettava viran puolesta huomioon matkus-

tuskiellon tai tehostetun matkustuskiellon soveltuvuus kyseisessä tapauksessa. Matkustuskieltoasia käsitellään aikaisintaan, kun vangitsemista koskeva asia käsitellään ensimmäisen kerran käräjäoikeudessa (Fredman ym. 2020, 898–899.)

Tutkinta-arestia koskevat pakkokeinolain säännökset (1010/2018) tulivat voimaan vuoden 2019 alussa ja siitä säädetään PKL 2 luvun 12a §:ssä. Mikäli PKL 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettu matkustuskielto ei ole riittävä pakkokeino, voidaan henkilö tietyin edellytyksin määrätä tutkinta-arestiin. Tutkinta-aresti on myös liikkumisvapautta rajoittava pakkokeino ja sen sisällöstä säädetään PKL 2 luvun 12b §:ssä. Tutkinta-arestiin määrätty veloitetaan pysymään asunnossaan tai muussa asumiseen soveltuvassa paikassa, pääsääntöisesti 21–06 välisen ajan. Tutkinta-arestiin määrätyn työs-kentely, opiskelu tai muu niihin rinnastettava välttämätön syy voi vaikuttaa liikkumisrajoituksiin. Tutkinta-arestiin määrätty veloitetaan myös tekniseen valvontaan, josta säädetään PKL 2 luvun 12d §:ssä. Tutkinta-arestin valvonnasta ja täytäntöönpanosta, sisältäen teknisen valvonnan, vastaa Rikosseuraamuslaitos (Fredman ym. 2020, 794–795.)

3.4 Yhteydenpidon rajoittaminen

Yhteydenpidonrajoitusten sisältöä on pyritty selventämään tulevassa lakiuudistuksessa. Tämä käy ilmi lainvalmistelutöistä. Epäselvää on muun ohessa ollut, miten rajoituksia valvotaan ja kenen toimesta, jos tuomioistuin määrää yhteydenpidon olevan sallittua valvotusti. Tuomioistuinten sanottu määräys ei ole synnyttänyt yhteydenpitoa valvoville viranomaisille toimivaltaa, vaan valvonnan on nykyäänkin pitänyt perustua asiasta viranomaiselle laissa säädettyyn toimivaltaan (HE 217/2022 vp, 91.)

Hallituksen esityksen (HE 217/2022, 18.) mukaan tämänhetkisestä sääntelyssä ei riittävästi erotu yhteydenpitorajoituksen merkitys suhteessa muihin valvontatoimivaltuuksiin. Lainvalmistelussa tulee säätää kattavasti siitä, millaisia rajoituksia yhteydenpitorajoituksesta seuraa ja mitä toimivaltuuksia tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi voidaan vankilassa tai poliisin säilytystilassa soveltaa. Myös tulevaisuudessa tuomioistuin päättäisi yhteydenpitorajoituksen kohteena olevan henkilön kannalta ankarimmista rajoituksista, joilla yhteydenpito estettäisiin kokonaan. Valvontavastuussa olevat viranomaiset taas vastaisivat tällaisten rajoitusten valvonnasta sekä siitä, mitä vapauden menetyksen tarkoituksen turvaaminen muuten yhteydenpidon valvonnan kannalta edellyttää. Nykylainsäädännön osalta keskeisenä ongelmana on epäselvyys yhteydenpitorajoitusten sisällöstä ja niiden valvontaa koskevien vastuiden jakautumisesta.

PKL 4 luvun lainvalmistelutöissä yhteydenpidonrajoitusten sisällön osalta lähtökohta on, että kiinniotetun, pidätetyn tai tutkintavangin yhteydenpito estetään kokonaan sellaisten henkilöiden kanssa, joihin yhteydenpitoa on rajoitettu. Yhteydenpidon rajoittamisella tarkoitettaisiin aina yhteydenpidon estämistä kokonaan siten, että vapautensa menettäneellä ei olisi oikeutta kirjeenvaihtoon, puheluihin, tapaamisiin tai muuhun yhteydenpitoon yhteydenpitorajoituksen kohteen kanssa.

Jatkossa yhteydenpidon rajoituksia ei tulisi myöskään määrätä siten, että määräyksessä sallittaisiin kuitenkin tapaamiset rajoitettuihin henkilöihin valvotusti. (HE 217/2022 vp, 109.)

Rikosseuraamuslaitos on laatinut menettelytapaohjeen yhteydenpitorajoitusten toteuttamisesta vankiloissa. Ohjeen mukaan tutkintavanki, jonka yhteydenpitoa on tuomioistuimen päätöksellä rajoitettu, tulee sijoittaa asumaan selliin, josta viestien välittäminen sellin ulkopuolelle on estetty. Asumaan sijoittamisessa tulee myös mahdollisuuksien mukaan huomioida muut vaihtoehtoiset viestintäkanavat, kuten ilmanvaihtokanavien tai viemäreiden kautta tapahtuva viestiminen. Tämän lisäksi suoraa näköyhteyttä sellistä ulkoilupihalle tulee välttää yhteydenpidonrajoitusta rikkovan kommunikoinnin estämiseksi. Tutkintavankien ulkoilut ja muut toiminnot tulee järjestää siten, että yhteydenpidonrajoitukset toteutuvat, eikä viestien välittäminen ole mahdollista (Rikosseuraamuslaitos 2021 [b], 4.)

3.4.1 Yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset

Yhteydenpidon rajoittaminen on epäitsenäinen pakkokeino, sen määräämisen edellytyksenä on, kiinniotto, pidättäminen tai tutkintavankeus. Lisäksi epäitsenäisyys ilmenee siten, että yhteydenpidon rajoituksen tavoitteena on varmistaa vapauteen kohdistuvan pakkokeinon tarkoituksen toteuttaminen, yhteydenpidon rajoittamisella ei ole omaa itsenäistä päämäärää. Yhteydenpidon rajoittamisen määräämiselle on eri kynnys, riippuen siitä, missä vaiheessa rikosprosessia se määrätään. Esitutinnan aikana yhteydenpidon rajoituksen edellytyksenä on, että yhteydenpidon on syytä epäillä vaarantavan kiinnioton, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin aikana rajoituksen määräämisen edellytyksenä on, että yhteydenpidon on perusteltua syytä epäillä vakavasti vaarantavan tutkintavankeuden tarkoituksen (Launiala 2021, 154–155.)

Yhteydenpidon rajoittamista koskevassa sääntelyssä on otettava huomioon perustuslain mukainen yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin. Tästä seuraa, että perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset ovat merkityksellisiä arvioitaessa myös yhteydenpidon rajoittamisen käytön edellytyksiä. PKL 4 luvun 1 §:n 1 momentissa yhteydenpidon rajoittamisen käyttöä ei sidota selvitetävänä olevan rikoksen vakavuustasoon, joten säännös ei sellaisenaan suoraan ilmennä suhteellisuusperiaatetta. Yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset on arvioitava tilannekohtaisesti muiden pakkokeinojen käytön ohessa, ottaen huomioon pakkokeinojen käyttöä ohjaavat periaatesäännökset sekä erityisesti suhteellisuusperiaate (HE 217/2022 vp, 14.)

"Esitutinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Yhteydenpitoa tutkintavankeuslain (768/2005) 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa ja yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 9 luvun 12 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa voidaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Yhteydenpitoa lähiomaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi." (PKL 4:1.)

Yhteydenpitoa voidaan siis rajoittaa esitutinnan ollessa kesken, mutta myös syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin aikana. Yhteydenpidon rajoittamista lähiomaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin, kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi. Lisäksi yhteydenpidon rajoittaminen lähiomaiseen edellyttää erityisen painavia perusteita rikoksen selvittämiseen liittyen. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 259–260.)

Korkeimman oikeuden ratkaisussa (KKO 2018:87) on otettu kantaa yhteydenpidon rajoitusten kohdentamisesta esitutinnan edetessä pelkästään saman rikosasian kanssaepäilyihin. KKO on todennut, että yhteydenpidon rajoittamista ja rajoituksen voimassa pitämistä on PKL 4 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan arvioitava tutkintavankeuden vaarantumisen kannalta. KKO on katsonut, että rikoksesta epäillyn antamat selvitykset esitutinnassa ja hänen suostumuksensa yhteydenpidon rajoitusten voimassa pitämisestä kanssaepäilyihin nähden ovat vähentäneet vaaraa asian selvittämisen vaikeutumisesta. Asiassa ei ollut esitetty selvitystä siitä, että jo pitkään jatkuneiden yhteydenpidon rajoitusten poistaminen ja yhteydenpidon salliminen muihin, kuin kanssaepäilyihin olisi enää esitutinnan päättymisen jälkeen voinut vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen (KKO 2018:87, kohdat 20,21.)

Pakkokeinolain uudistamisen yhteydessä lainvalmistelutöissä kiinnitettiin myös huomiota yhteydenpidon rajoitusten määräämisestä lähiomaisiin. Erityisesti haluttiin korostaa sekä vähemmän haitan että suhteellisuusperiaatteen merkitystä rajoituksista päätettäessä. Myös sitä, ettei yhteydenpidon rajoittamista koskevassa säännöksessä ole ylipäätään säädetty mitään rajoitusten kestosta, pidettiin henkilön perusoikeuksien kannalta ongelmallisena. Ajallisen rajoituksen määräämistä ei kuitenkaan katsottu tarpeelliseksi, koska tarve rajoitusten määräämiseen riippuu tapauskohtaisista tekijöistä. Lisäksi katsottiin, että rajoituksen asianmukaiseen keston voidaan päästä ehdotettavilla säännöksillä, jotka liittyvät yhteydenpidon rajoituksen lieventämiseen, purkamiseen sekä uudelleen käsittelyyn (HE 222/2010 vp, 81.)

KKO on ratkaisussaan (KKO 2020:36) katsonut, että PKL 4 luvun 1 §:n 2 momenttia on tulkittava siten, että siinä tarkoitettuina rikoksen selvittämiseen liittyvinä erityisen painavina syinä, joiden perusteella tutkintavangin yhteydenpitoa lähiomaiseen tai muun läheisen kanssa on sallittua rajoittaa, voidaan pitää sellaisia kyseiseen tutkintavankiin tai läheiseen taikka heidän käyttäytymiseensä ennen tutkintavankeutta tai sen aikana liittyviä taikka muita näihin verrattavia konkreettisia seikkoja,

jotka tukevat käsitystä yhteydenpidon rajoitusten tarpeellisuudesta sen varmistamiseksi, että rikoksen selvittäminen ei yhteydenpidon takia vaarannu. Riittävänä ei sen sijaan voida pitää pelkkää yleisen tason mahdollisuutta, että rajoituksetonta yhteydenpitoa käytetään väärin (KKO 2020:36, kohta 18.)

KKO on ratkaissut (KKO 2021:58.) valituksen, jossa oli vaadittu käräjäoikeuden vangitsemispäätöksen toteamista perusteettomaksi siltä osin, kuin siinä määrätty yhteydenpidonrajoitus oli koskenut yleisesti kaikkia muita samassa yksikössä säilytettäviä vankeja. Valituksen mukaan yhteydenpidon rajoitusta koskevassa päätöksessä olisi yksilöitävä ne tutkintavangit, joiden kanssa vangittu ei saa olla yhteydessä. KKO on todennut, että yhteydenpidon rajoitus voidaan ulottaa koskemaan jokaista muuta vankiyhteisöön kuuluvaa tutkintavankia. Se, miten laajaksi yhteydenpidon rajoitus voidaan kussakin konkreettisesti tilanteessa asettaa, riippuu PKL 4 luvun 1 §:ssä säädettyjen yhteydenpidon rajoitusten edellytysten täyttymisestä eli esitutinnan ollessa kesken siitä, onko syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Koko vankiyhteisöön kohdistuva yhteydenpidon rajoitus sisältää varsin voimakkaan puuttumisen rajoituksen kohteena olevan henkilön perus- ja ihmisoikeuksiin, ja tämänkaltaisen rajoitustoimen käytössä sääntelyn selkeyteen ja yksityiskohtaisuuteen liittyvät vaatimukset korostuvat. Kaikkiin muihin tutkintavankeihin ulottuva rajoitus on mahdollista määrätä esitutinnan ollessa kesken vain, jos on syytä epäillä, että mahdollisuus yhdessäoloon muiden tutkintavankien kanssa ilman näin kattavaa rajoitusta vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2021:58 on viitattu myös hallituksen esityksessä pakko-keino- ja esitutkintalain muuttamiseksi (HE 217/2022 vp, 16.) Esityksessä nähdään, että tarve nimeämättömään joukkoon kohdistuville yhteydenpidon rajoituksille on suurin tutkinnan alkuvaiheessa, kun esimerkiksi mahdolliset tekijäkumppanit eivät vielä ole tiedossa. Perus- ja ihmisoikeuksien rajoituksia koskevan sääntelyn on kuitenkin oltava täsmällistä ja tarkkarajaista. Tämän takia on perusteltua säätää nimeämättömään joukkoon kohdistuville yhteydenpidon rajoituksille lain tasolla tarkka määräaika, jonka jälkeen rajoitusta voitaisiin jatkaa ainoastaan asian uudelleen tarkasteluun perustuen. Lisäksi lakiuudistuksessa tulisi nykyistä kattavammin säätää niistä henkilöistä, joiden kanssa yhteydenpitoa ei tule rajoittaa.

Osana esitutkinta- ja pakkokeinolakien uudistusta (452/2023) myös yhteydenpidon rajoittamista koskevaa lainsäädäntöä uudistetaan. PKL 4 luvun 1 §:n sanamuoto on 1.10.2023 alkaen seuraavanlainen:

"Esitutinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpitoa tiettyyn muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Yhteydenpitoa voidaan erityisen painavista syistä rajoittaa yleisesti muiden henkilöiden kanssa nimeämättä henkilöitä, joihin yhteydenpitoa rajoitetaan. Yhteydenpitorajoitus on tällöin voimassa enintään 60 päivän ajan vapaudenmenetyksen alkamisesta. Tuomioistuimien voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään 30 päivällä kerrallaan. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Yhteydenpitorajoituksen kohteena olevalle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vaatimuksesta. Muilta osin asian käsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 6 §:n 1 ja 4 momentissa säädetään vangitsemisasiain käsittelystä.

Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 tai 5 momentissa tarkoitetun asianajajan, julkisen oikeusavustajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa myöskään säilytystilan tai vankilan henkilökunnan, säilytystilan tai vankilan henkilökunnan toimintaa valvovan viranomaisen, sellaisen ihmisoikeuksien toteutumista valvovan toimielimen, jolle vapautensa menettäneellä on kansainvälisten sopimusten mukaan valitus- tai kantelu-oikeus taikka muun viranomaisen kanssa. Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa ja yhteydenpitoa tutkintavankeuslain (768/2005) 9 luvun 12 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa saa rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Yhteydenpitoa lähiomaiseen saa rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniotamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi.

Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä."

Uudistetun PKL 4 luvun 1 §:n 2 momentti käsittelee yhteydenpidon yleistä rajoittamista nimeämättä henkilöitä, joihin rajoitus kohdistuu. Momentin sisällössä on havaittavissa liityntä Korkeimman oikeuden ratkaisuun 2021:58. Momentin tarkoittamalle yhteydenpidon rajoittamiselle on erityisen suuri merkitys esitutinnan alkuvaiheessa, jolloin kaikki asiaan osalliset eivät vielä välttämättä ole nimettävissä. Tutkinnan edetessä, suhteellisuusperiaatteen mukaisesti, yhteydenpidon rajoituksista tulee luopua tai niitä tulisi kaventaa välittömästi, kun laajalla yhteydenpidonrajoitukselle ei enää ole perusteita olemassa. Momentissa tarkoitettu yhteydenpidonrajoitus on voimassa enintään 60 vuorokautta tutkintavankeuden alkamisesta. Yhteydenpidonrajoitusta voidaan kuitenkin pidentää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä tuomioistuimen päätöksellä, enintään 30 vuorokautta kerrallaan. Keskeistä momentin mukaisessa nimeämättömään joukkoon kohdistuvassa yhteydenpidonrajoituksessa on, että sen pidentäminen edellyttää aina erityisen painavien syiden olemassaoloa käsittelyhetkellä (HE 217/2022 vp, 108.)

Erityisen painavia syitä koskeva edellytys olisi muotoilultaan pitkälti yhdenmukainen voimassa olevan PKL 4 luvun 1 §:n 2 momentin lähiomaisiin ja muihin läheisiin kohdistuvia rajoituksia koskevan

vastaavan kynnyksen kanssa. Erona kuitenkin on, että läheiset henkilöt ovat tyypillisesti tiedossa ja tarkastelu siten kohdistuu ennen kaikkea siihen, voidaanko yhteydenpidon näihin arvioida vaarantavan rikoksen selvittämisen. Ehdotetun uuden 2 momentin tilanteissa taas tulisi kiinnittää huomiota myös siihen, voidaanko esimerkiksi kyseisessä rikoskokonaisuudessa perustellusti arvioida olevan sellaisia vielä tuntemattomia tahoja, joihin yhteydenpitoa tulisi erityisen painavista syistä rajoittaa. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon esimerkiksi selvitettävänä olevan rikoksen vakavuus tai onko kyseisessä rikoskokonaisuudessa erityisen painavia syitä olla saattamatta rikoksesta epäillyn tietoon muita asiaan liittyviä henkilöitä (HE 217/2022 vp, 107–108.)

3.4.2 Yhteydenpidon rajoittamisen sisältö

Rikoksesta epäillyn, joka on kiinni otettu, pidätetty tai vangittu, yhteydenpidon rajoittamisesta rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa on säädetty PKL 4 luvussa. Yhteydenpidon rajoittamisen sisällöstä säädetään luvun 2 §:ssä. Rajoitukset voivat liittyä kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamiseen tai muihin yhteyksiin säilytyspaikan tai vankilan ulkopuolelle, taikka yhteisoloon tietyn kiinniotetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa rikoksesta epäillyn avustajan kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpidon rajoittamiseen liittyy olennaisesti vähimmän haitan periaate, yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pidempään, kuin on välttämätöntä (Fredman ym. 2020, 876–877.)

"Yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamiseen tai muihin yhteyksiin säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pidempään kuin on välttämätöntä.

Kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta tämän lain 7 luvussa." (PKL 4:2.)

PKL 2 luvun 2 §:n 2 momenttiin on selvyuden vuoksi kirjattu, että kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään TVL 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta PKL 7 luvussa. Pykälä ei siten itsessään sisällä automaattista oikeutta esitutkintaviranomaiselle avata ja lukea tutkintavangin kirjeitä. Takavarikoimista koskevat säännökset eivät kuitenkaan estä antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevien säännösten perusteella määräystä kirjeiden perille toimittamatta jättämisestä, esimerkiksi lähiomaisten välillä (Fredman ym. 2020, 878.) Myös lainvalmistelutöissä on huomioitu, että yhteydenpidon rajoittamisen on tulkittu mahdollistavan tutkintavangin kirjeiden toimittamisen poliisin tarkastettavaksi ja luettavaksi. (HE 222/2010 vp, 81.)

Lain esitöissä (HE 222/2010 vp, 261) on kuitenkin todettu, ettei yhteydenpitorajoitus tarkoita oikeutta kirjeiden lukemiseen tai tarkastamiseen, vaan kyse on siitä, ettei kirjeitä toimiteta perille.

Pakkokeinolaissa on tältä osin viittaus tutkintavankeuslakiin ja niin sanottuun putkalakiin. Vastavasti TVL 8 luvun 1 §:n mukaan tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon postin välityksellä, jollei tätä oikeutta ole tuomioistuimen määräämällä yhteydenpidonrajoituksella estetty. Tutkintavankeuslaissa puolestaan säädetään Rikosseuraamuslaitoksen toimivallasta esimerkiksi lukea tutkintavangin kirjeenvaihtoa tutkintavankeuden turvaamiseksi. Lain esitöiden (HE 263/2004 vp, 224.) mukaan tällä tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa samassa rikosasiassa syytetyt pyrkivät kirjeitse sopimaan todistelusta.

EOA on ratkaisussaan (EOAK/7510/2020) pitänyt hyvin ongelmallisena, että tutkintavangin perusoikeussuojan kannalta keskeinen ja jokapäiväinen asia, tuomioistuimen määräämien yhteydenpitorajoitusten sisältö ja niiden valvonta on osoittautunut olevan lainsäädännössä puutteellisesti järjestetty. EOA on pitänyt hyvin tärkeänä, että lainsäädäntöä täydennetään tältä osin sekä täsmennetään. Oikeusasiamiehen huomiossa on erotettavissa kaksi näkökohtaa. Kysymys on ensinnäkin siitä, mikä voi olla tuomioistuimen määräämän yhteydenpitorajoituksen sisältö. Toiseksi kysymys on siitä, mikä taho vastaa tuomioistuimen määräämän yhteydenpitorajoituksen valvonnasta. Olennaista molempien näkökohtien osalta on, että voimassa oleva PKL 4 luvun 2 §:n 1 momentin sääntely jättää avoimeksi sen, minkälaisia rajoituksia momentissa viitattuihin yhteydenpitotapoihin voidaan määrätä (HE 217/2022 vp, 16.)

Myös yhteydenpidon rajoitusten sisältöä koskeva pykälä on kirjoitettu uudelleen 1.10.2023 voimaantulevassa esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistuksessa. PKL 4 luvun 2 §:n uusi sanamuoto on seuraavanlainen:

”Kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin kirjeenvaihto, puhelimen käyttö, tapaamiset ja muu yhteydenpito tai yhdessäolo estetään sellaisten henkilöiden kanssa, joihin yhteydenpitoa on rajoitettu. Tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että yhteydenpitorajoituksesta huolimatta sallitaan yhdellä tai useammalla yhteydenpitotavoista.

Jos kirjettä, muuta postilähetystä tai viestiä ei toimiteta perille 1 momentissa tarkoitetun yhteydenpitorajoituksen vuoksi, asiasta on annettava viipymättä tieto lähettäjälle, jollei se vaaranna yhteydenpitorajoituksen tarkoitusta. Asiasta on lisäksi annettava viipymättä tieto vastaanottajalle, jos kyseessä on yhteydenpitorajoituksen kohteena oleva henkilö ja jollei se vaaranna yhteydenpitorajoituksen tarkoitusta. Kirje, muu postilähetys tai viesti, jota ei toimiteta perille, on palautettava lähettäjälle tai annettava vapautensa menettäneelle yhteydenpitorajoituksen päätyttyä.

Kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpidon valvonnassa noudatetaan tutkintavankeuslain 8 ja 9 luvun sekä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 ja 7 luvun säännöksiä kirjeenvaihdon, puhelujen, sähköisen yhteydenpidon ja tapaamisten valvonnasta.”

3.4.3 Yhteydenpidon rajoitusten voimassaolo

Yhteydenpidon rajoitukset lakkaavat olemasta voimassa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden päättyessä. Mikäli yhteydenpitoa on rajoitettu ainoastaan esitutinnan turvaamiseksi, rajoitus lakkaa esitutinnan valmistuttua. Tällaisen rajoituksen kohdalla tutkinnanjohtajan tulee informoida sekä rajoitusten kohdetta että tutkintavangin säilytyspaikkaa rajoitusten poistumisesta. Yhteydenpidon rajoittamisella ja vangitsemismenettelyllä on läheinen yhteys, joka ilmenee myös muutoksenhakumenettelystä. Yhteydenpidon rajoittamisessa muutoksenhakukeinona on samanlainen prosessuaalinen kantelu, kuin vangitsemisasiassa. Tuomioistuimen antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevasta ratkaisusta saavat kannella rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki sekä pidättämiseen oikeutettu virkamies (Fredman ym. 2020, 882–883.)

"Yhteydenpitorajoitus lakkaa olemasta voimassa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden päättyessä. Väliaikaisen rajoituksen voimassaolo lakkaa, jos esitystä yhteydenpitorajoituksesta ei tehdä tuomioistuimelle määräajassa." (PKL 4:3.)

Yhteydenpidon rajoitusten voimassaoloa koskevan PKL 4 luvun 3 §:n sisältö säilyy ennallaan pakokeinolain uudistuksessa.

3.4.4 Yhteydenpidon rajoittamisesta päättäminen

Yhteydenpidon rajoittamisen päättämisestä säädetään PKL 4 luvun 4 §:ssä. Kiinniottamisen ja pidättämisen aikana yhteydenpidon rajoittamisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkintavankeuteen liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta sekä sen voimassaolon jatkamisesta päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai vankilan johtajan esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Tuomioistuin päättää yhteydenpidon rajoittamisesta vangitsemisasiassa ensimmäisen käsittelyn tai sen uudelleen käsittelyn yhteydessä (Fredman ym. 2020, 880–881.)

"Yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkintavankeuteen liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta ja sen voimassaolon jatkamisesta päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai vankilan yksikönpäällikön esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Yhteydenpidon rajoittamisesta voi ennen tuomioistuimen ratkaisua väliaikaisesti päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä vankilan yksikönpäällikkö tai, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies.
(1.4.2022/232)

Jos tuomioistuin 3 luvun 9 §:n nojalla lykkää pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittelyä, sen tulee päättää pidätetylle määrätyn väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen voimassa pitämisestä tai muuttamisesta. Yhteydenpitorajoitus ja sen perusteet on otettava uudelleen käsiteltäviksi 3 luvun 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasiassa uudelleen käsittelyn yhteydessä.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on päätettävä yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole." (PKL 4:4.)

Yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on PKL 4 luvun 4 §:n 3 momentin mukaan päätettävä rajoituksen poistamisesta, mikäli rajoitukselle ei enää ole edellytyksiä. Asiaa ei viedä tuomioistuimen ratkaistavaksi, vaan asianomainen voi päättää rajoituksen purkamisesta, vaikka tuomioistuin olisikin sen määrännyt. Yleensä yhteydenpidon rajoitukset poistetaan kokonaan, mutta joissain tapauksessa se voi koskea rajoituksen purkamista jonkin henkilön tai yhteydenpitotavan osalta. Aloite rajoituksen purkamiseen voi tulla rikoksesta epäillyltä itseltään, vaikka velvollisuus rajoituksen purkamiseen on asianomaisella virkamiehellä. Tutkintavanki voi saattaa yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen päätettäväksi, mikäli virkamies ei tee päätöstä rajoitusten poistamiseksi. Tällöin noudatetaan soveltuvin osin vangitsemisasian uudelleen käsittelyä koskevaa sääntelyä (Tolvanen & Kukkonen 2011, 261–263.)

Rikosseuraamuslaitos on ohjeistuksessaan korostanut henkilöstölleen, että yhteydenpidon rajoituksista päättää tuomioistuin, ei vankila. Vankilan tehtävänä on rajoitusten toimeenpano, rajoitusten sisältö määräytyy tuomioistuimen päätöksestä. Rajoitusten sisältö kirjataan sellaisenaan Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmään, Rikosseuraamuslaitoksen virkamies ei saa omalla harkinnallaan laajentaa tai lieventää tuomioistuimen määräämää yhteydenpidonrajoitusta. Poliisi voi antaa täydentäviä lisätietoja yhteydenpidon rajoituksesta POHAN lomakkeella ”*Yhteydenpidon rajoittamisen lisätiedot*”, nämä tiedot eivät voi poiketa tuomioistuimen päätöksestä. Tuomioistuimen päätösten yhteydenpidon rajoituksista tulisi aina olla niin yksiselitteisiä, ettei vankiloilla ole epäselvyyksiä niiden soveltamisessa. Mikäli päätös ei ole yksiselitteinen, tulee vankilan tiedustella rajoituksen laajuutta tarkemmin sen määränneeltä tuomioistuimelta. Yleinen toteamus ”yhteydenpito valvotusti” ei oikeuta esimerkiksi kirjeiden lukemista tai puheluiden kuuntelemista, vaan Rikosseuraamuslaitoksen toimivalta määräytyy aina tutkintavankeuslain perusteella (Rikosseuraamuslaitos 2021 [b], 3.)

PKL 4 luvun 4 § muuttuu myös sisällöllisesti 1.10.2023 alkaen. Uuden pykälän sanamuoto on kirjoitettu seuraavasti:

”Yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkintavankeuteen liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta ja sen voimassaolon jatkamisesta päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai vankilan yksikönpäällikön esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Yhteydenpidon rajoittamisesta voi ennen tuomioistuimen ratkaisua väliaikaisesti päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä vankilan yksikönpäällikkö tai, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Jos tuomioistuin 3 luvun 9 §:n nojalla lykkää pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittelyä, sen tulee päättää pidätetylle määrätyn väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen voimassa pitämisestä tai muuttamisesta. Yhteydenpitorajoitus ja sen perusteet on otettava uudelleen käsiteltäviksi 3 luvun 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä.

Yhteydenpidon rajoittamisesta 2 luvun 11 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa päättää syyttäjän esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on viipymättä poistettava yhteydenpitorajoitus siltä osin kuin edellytyksiä sille ei enää ole.

Yhteydenpitorajoitusta koskevasta päätöksestä on ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle."

Pakkokeinolain uudistuksen valmistelutoissa (HE 217/2022 vp, 17.) todetaan, että tuomioistuin päättää yhteydenpidonrajoitusten määrittämisestä, mutta rajoituksen valvonnan ja toimeenpanon tulee perustua valvovalle viranomaiselle laissa säädettyyn toimivaltaan. Nykyisellään vastuu yhteydenpitorajoitusten kohteena olevien valvonnasta on joko esitutkintaviranomaisella tai Rikosseuraamuslaitoksella, riippuen tutkintavangin säilytyspaikasta. Pohdittaessa sitä, mikä on oikea taho valvomaan vapautensa menettäneiden yhteydenpitoa, merkitystä tulee antaa säilytys- ja tutkintavastuun erottelulle. Perusteltuna voidaan pitää, että vastuu vapautensa menettäneiden säilyttämisestä ja epäillyn rikoksen tutkinnasta on lähtökohtaisesti eri tahoilla, jottei synny väitteitä siitä, että tutkintavangin kohtelu on riippuvainen esitutkinnan etenemisestä. On perusteltua olettaa, että valvonta on tehokkainta siellä, missä valvottavaa henkilöä muutenkin säilytetään. Tutkintavastuussa olevien tulee antaa valvontavastuussa oleville riittävät tiedot yhteydenpitoa koskevien rajoitusten sisällöstä.

Hallituksen esityksen perusteella jatkossa tuomioistuin määräisi rajoituksen kohteena olevan henkilön kannalta merkittävimmät yhteydenpidon rajoitukset, jotka tarkoittaisivat yhteydenpidon estämistä kokonaan yhdellä tai useammalla yhteydenpitotavalla, sekä nimeäisi näiden rajoitusten piiriin kuuluvat henkilöt. Henkilön valvonnasta vastaava viranomainen puolestaan vastaisi tuomioistuimen määräämien rajoitusten valvonnasta ja toteuttamisesta. Lisäksi valvonnasta vastaava viranomainen vastaisi nykytilan mukaisesti pakkokeinolain ulkopuolisen lainsäädännön perusteella siitä, missä määrin vapautensa menettäneiden henkilön yhteydenpitoa, johon ei ole kohdistettu rajoituksia, tulee vapaudenmenetyksen tarkoituksen turvaamiseksi valvoa. (HE 217/2022 vp, 91.)

Yhteydenpitorajoitus tarkoittaisi jatkossa lähtökohtaisesti aina yhteydenpidon estämistä kokonaan. Yhteydenpitorajoituksia ei siis enää jatkossa tulisi määrätä esimerkiksi siten, rajoituksen kohteeseen kuitenkin sallittaisiin esimerkiksi tapaamiset valvotusti. Tuomioistuin voisi kuitenkin määrätä, että yhteydenpito rajoituksesta huolimatta sallitaan yhdellä tai useammalla yhteydenpitotavoista.

Tämä tarkoittaisi, että tuomioistuin voisi esimerkiksi määrätä, että henkilökohtaiset tapaamiset tietyn henkilön kanssa sallitaan, mutta puheluita ei. Käytännössä esimerkiksi tapaamisen salliminen tarkoittaisi tällöin sitä, että tapaaminen toteutettaisiin valvottuna. Valvomattoman tapaamisen myöntäminen tällaisessa tilanteessa voisi vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen (HE 217/2022 vp, 109.)

4 TUTKINTAVANKEUSLAKI

Tutkintavankeus on rikosprosessuaalinen pakkokeino, jota voidaan käyttää pakkokeinolaissa mainituin edellytyksin joko rikosprosessin tai rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Tutkintavanki voi siten olla rikoksesta epäilty tai siitä tuomittu henkilö ennen lainvoimaista tuomiota. Tutkintavangin oikeusasema on erilainen vankeusvankiin verrattuna, myös heidän oikeutensa ja velvollisuutensa ovat erilaiset. Tutkintavankeihin liittyvän syyttömyysolettaman vuoksi heidän kohtelunsa tulee olla vähemmän rajoitettua ja heidän oikeutensa ovat tietyiltä osin laajemmat, kuin vankeusvangeilla. Toisaalta tutkintavankeuden tarkoituksena on esitutkinnan ja oikeudenkäynnin turvaaminen, ja tämän takia tutkintavangin oikeuksia tai etuuksia voidaan esitutkinnan aikana rajoittaa (Hartoneva ym. 2015, 294.)

Tutkintavankeus on yksi henkilöön kohdistuvista pakkokeinoista, jonka edellytyksistä säädetään pakkokeinolaissa. Tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikosprosessia aina rangaistuksen täytäntöönpanoon saakka. Tutkintavankeutta käytetään myös rikoksesta epäillyn rikoskierteen katkaisemiseksi ja rikoksesta epäilty voidaan vaatia vangittavaksi kaikissa rikosprosessin vaiheissa (Fredman ym. 2020, 792.) Vaikka tutkintavankeuden edellytykset määritellään pakkokeinolaissa, sen toimeenpanoon liittyvistä asioista säädetään tutkintavankeuslaissa, joka tuli voimaan 1. lokakuuta 2006. Lain tarkoituksena oli lisätä tutkintavangin oikeusturvaa. Matti Tolvanen on määritellyt tutkintavangin henkilöksi, jonka tuomioistuimien on pakkokeinolain perusteella vanginnut rikoksesta epäiltynä tai tuomittuna (Tolvanen 2006, 775.)

4.1 Yleistä tutkintavankeuslaista ja sen kehityksestä

Suomen rikosseuraamusala ja siihen liittyvä lainsäädäntö on ollut uudistuksien kohteena viimeisen viidentoista vuoden aikana. Muutosprosessin ensimmäinen vaiheessa 1.10.2006 tuli voimaan vankeuslainsäädännön kokonaisuudistus, jossa vanhentuneissa laeissa, asetuksissa ja määräyksissä hajallaan olleet säännökset uudistettiin ja koottiin yhtenäisiksi laeiksi. Kokonaisuudistuksen keskeisimmät lait olivat vankeuslaki (767/2005) ja tutkintavankeuslaki, sekä samalla uudistettu vankeutta koskeva rikoslain 2 c luku (Hartoneva ym. 2015, 9.)

Keskeisin uudistus oli se, että vankeus- ja tutkintavankeuslaissa säädettiin ensimmäistä kertaa täsmällisesti lain tasolla vankien ja tutkintavankien oikeuksista, velvollisuuksista ja perusoikeuksien rajoittamisesta ihmisoikeussopimusten vaatimusten mukaisesti. Tutkintavankien kohtelussa otettiin huomioon myös syyttömyysperiaate, ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoitteet kirjattiin kansalliseen lainsäädäntöön. Päätöksenteko tutkintavangin sijoittamisesta ja tutkintavangille määrättävistä yhteydenpidonrajoituksista siirtyi tuomioistuimille, ja samassa yhteydessä tutkintavangin säilyttämiseksi poliisin säilytystiloissa määriteltiin enimmäisaika (Hartoneva ym. 2015, 9.)

Kansainvälisissä sopimuksissa lausutun mukaisesti syyttömyysolettamalla on vaikutusta tutkintavangin oikeusasemaan ja kohteluun siten, että sen tulee poiketa vankeusrangaistusta suorittavan

vangin kohtelusta. Syyttömyysolettamaa selventävät syytetyn vähimmäisoikeudet, joita ovat oikeus saada tietoa syytteiden sisällöstä, oikeus saada riittävästi aikaa valmistella puolustustaan, oikeus puolustautua itse tai itse valitun oikeudenkäyntiavustaja välityksellä, oikeus kuulustella todistajia sekä oikeus saada maksutta tulkkausta, mikäli ei ymmärrä oikeudenkäynnissä käytettävää kieltä. Syyttömyysolettamasta seuraa suhteellisuusperiaatteen mukaisesti, ettei tutkintavankien kohtelussa saa käyttää enempää rajoituksia, kuin rangaistusmenettelyn tai laitoksen turvallisuuden kannalta on välttämätöntä. Tutkintavankien erityisasemasta seuraavia oikeuksia ovat esimerkiksi omassa yhden hengen sellissä asuminen, oikeus omien vaatteiden käyttöön, työnteon vapaaehtoisuus, itse valitun oikeudenkäyntiavustajan tapaaminen, sekä mahdollisuus läheisten tapaamiseen (Hartoneva ym. 2015, 295.)

4.2 Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset periaatteet

Tutkintavankeuden soveltamisalasta säädetään TVL 1 luvun 1 §:ssä, jonka mukaan lakia sovelletaan tuomioistuimen vangitseman henkilön vapaudenmenetyksen toimeenpanoon. Tutkintavangit sijoitetaan ensisijaisesti vankiloihin, mutta heitä voidaan tietyin edellytyksin säilyttää myös poliisivankiloissa TVL 2 luvun 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Tutkintavankeuslakia ei kuitenkaan sovelleta poliisivankiloissa, koska tutkintavankeuden toimeenpanosta poliisin säilytystiloissa säädetään erikseen laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Kyseisen lain säädökset vastaavat keskeisiltä osiltaan tutkintavankeuslain säännöksiä (Hartoneva ym. 2015, 298–299.)

Tutkintavankeuden päättymisestä säädetään TVL 1 luvun 2 §:ssä. Pykälä määrittää ajankohdan, johon asti henkilö on tutkintavanki. Tutkintavanki säilyttää tutkintavangin asemansa alioikeuden tuomion jälkeen siihen saakka, kunnes päätös asiassa on saanut lainvoiman. Kun tutkintavanki vapautetaan tuomioistuimessa vangitsemisasian- tai pääkäsittelyn yhteydessä, hänet on vapautettava suoraan oikeuspaikalta. Tällöin hänet voidaan kuljettaa vankilaan hakemaan omaa omaisuuttaan, mutta ainoastaan hänen omalla suostumuksellaan (Hartoneva ym. 2015, 301.)

Tutkintavankeuden kannalta tärkeä säännös on TVL 1 luvun 3 §, jossa säädetään tutkintavankeuden tarkoituksesta. Pykälän mukaan tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano, sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen. Tutkintavankeuden tarkoitus voidaan siten johtaa pakkokeinolain mukaisista vangitsemisen edellytyksistä ja se on rikosprosessuaalinen pakkokeino. Pakkokeinolain mukaisen vangitsemisen tarkoituksena on turvata esitutkinta, syytteenosto, tuomioistuinkäsittely ja tuomion täytäntöönpano (paonvaara) sekä estää todisteiden sotkeminen ja hävittäminen (kolluusiovaara). Vangitsemisen tarkoituksena voi olla myös rikollisen toiminnan jatkamisen estäminen (jatkamisvaara). Säännöksen merkitystä korostaa se, että useissa tutkintavankeuslain muissa säännöksissä viitataan tähän säännökseen (Hartoneva ym. 2015, 301–302.)

Tutkintavangin kohtelusta säädetään TVL 1 luvun 5 §:ssä. Sen mukaan tutkintavankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Tutkintavankeja ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa keskenään eri asemaan rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, terveydentilan, vammaisuuden, uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan taikka muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Alle 21-vuotiaina rikoksensa tehneiden nuorten tutkintavankeutta toimeenpantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin (Hartoneva ym. 2015, 302.)

Rikoksesta epäilty, joka on vangittu, on viipymättä vietävä tutkintavankilaan. Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi kuitenkin poikkeustapauksessa päättää, että vangittu sijoitetaan poliisivankilaan. Suomessa tutkintavankeja säilytetään useimmista Euroopan maista poiketen poliisivankiloissa myös vangitsemista koskevan oikeudenkäynnin jälkeen. Joissain tapauksissa säilyttäminen on voinut jatkua pitkään, jopa kuukausia erityistapauksissa. Tutkintavangin sijoittamisesta säädetään TVL 2 luvun 1 §:ssä (Hartoneva ym. 2015, 303.)

Tutkielman kannalta yksi keskeisistä säädöksistä on TVL 2 luvun 1 §:n 3 momentti, jossa säädetään edellytyksistä tutkintavangin säilyttämiselle poliisin säilytystilassa:

"Pykälän 3 momentin mukaan Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi, turvallisuussyistä tai rikoksen selvittämiseksi. Tutkintavankia ei saa tällöinkään pitää poliisin säilytystilassa seitsemää vuorokautta pidempää aikaa, ellei siihen ole poikkeuksellisen painavaa, tutkintavangin turvallisuuteen, rikoksen esitutkintaan tai pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 b kohdassa tarkoitetusta vaarasta aiheutuvaa, erillään pitämiseen liittyvää syytä." (TVL 2:1.3.)

Turun hovioikeus on ratkaissut kysymyksen siitä, alkaako TVL 2 luvun 1 §:n 3 momentin mukainen seitsemän vuorokauden ajanjakso siitä, kun epäilty on ollut kysymyksessä olevan rikoksen vuoksi vapautensa menettäneenä vai tuomioistuimen vangitsemispäätöksestä. Päätöksen mukaisesti tutkintavankeuden ajanjakso katsotaan alkaneeksi tuomioistuimen vangitsemispäätöksestä THO: 2019:10.) Myös korkein oikeus on ratkaisussaan (KKO 2020:66) katsonut, että säännöksen sanamuodosta lähtevät yleiset laintulkinnan periaatteet johtavat yhdensuuntaisesti siihen, että lähtökohtainen tutkintavangin sijoittamisen enimmäisaika määräytyy vangitsemisajankohdan perusteella.

KKO on tarkentanut ennakkoratkaisussaan kysymystä siitä, miten TVL 2 luvun 1 §:n 3 momentissa tarkoitettu seitsemän vuorokauden enimmäisaika poliisin ylläpitämässä säilytystilassa on laskettava. Ratkaisun mukaan seitsemän vuorokauden enimmäisaika päättyy 168 tunnin kuluttua siitä, kun tuomioistuin on päättänyt tutkintavangin sijoittamisesta poliisin ylläpitämään tutkintavankilaan.

Mikäli tutkintavankia on tarkoitus säilyttää poliisin ylläpitämissä tiloissa yli seitsemän vuorokauden ajan, tuomioistuimen tulee ratkaista säilytysajan pidentämistä koskeva pyyntö mainitun ajan kuluessa. Määräajan ylittämistä ei kuitenkaan seuraa, ettei tuomioistuin voisi enää päättää säilytysajan pidentämisestä (KKO 2023:49.)

Säännöksen tarkoituksena on rajoittaa tutkintavankien säilyttämistä poliisivankiloissa. Tämän vuoksi välttämättömyyedellytystä tulee harkita kussakin tapauksessa erikseen, ottaen huomioon vangitsemisen perusteet, rikoksen laatu, esitutinnan vaihe ja sen turvaamisen tarpeet. Sijoittaminen poliisivankilaan tulee yleensä kyseeseen laajoissa rikosasioissa, joissa on olemassa vaara, että todisteita hävitetään tai todistajiin taikka muihin samassa asiassa oleviin rikoksesta epäiltyihin pyritään vaikuttamaan. Turvallisuudella viitataan yleensä tutkintavangin omaan turvallisuuteen. Pyyntö tutkintavangin sijoittamisesta poliisivankilaan voi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies tai syyttäjä, joiden tulee pyynnön esittämisen yhteydessä perustella ne seikat, joihin sijoittaminen perustuu. Tutkintavankia ei saa säilyttää poliisivankilassa seitsemää vuorokautta kauempaa, kuin erittäin painavasta syystä. Tällainen syy voi olla esimerkiksi tilanne, jossa tutkintavanki on vangittu epäiltynä laajasta ja vaikeasti selvitettävästä rikoskokonaisuudesta, jossa on useita osallisia (Hartoneva ym. 2015, 304.)

KKO on ratkaisussaan (KKO: 2020:67) ottanut kantaa siihen, miten TVL 2 luvun 1 §:n 3 ja 4 momentteja on tulkittava. Kyse oli siitä, voiko tuomioistuin määrätä ensimmäisessä vangitsemisoikeudenkäynnissä rikoksesta epäillyn säilytettäväksi poliisin tiloissa neljän viikon ajaksi. Korkeimman oikeuden mukaan tuomioistuimen on päättäessään epäillyn vangitsemisesta arvioitava saadun esityksen perusteella, onko tutkintavangin sijoittaminen enintään seitsemän vuorokauden ajaksi poliisin säilytystilaan välttämätöntä. Mikäli tutkintavangin säilyttämistä poliisin tiloissa on tarpeen jatkaa tämän jälkeenkin, asia on viranomaisten aloitteesta saatettava uudelleen tuomioistuimen ratkaistavaksi, jolloin tuomioistuin voi ajantasaisen selvityksen perusteella tehdä ratkaisun, onko asiassa poikkeuksellisen painavia syitä säilyttämisen jatkamiseen. Ensimmäisessä vangitsemisoikeudenkäynnissä ei voi siis antaa määräystä säilyttää tutkintavankia poliisin tiloissa yli seitsemää vuorokautta (KKO 2020:67.)

Myös OM:n työryhmä, joka on selvittänyt tutkintavankeuden järjestämisen vaihtoehtoja, on pohtinut mahdollisia perusteluita poliisin tiloissa säilyttämiselle. He ovat päätyneet samaan lopputulokseen tutkintavankeuslain esitöiden kanssa erityisen painavista syistä. Heidän mukaansa kyse olisi tilanteesta, jossa esimerkiksi tutkintavanki on vangittu epäiltynä laajasta tai vaikeasti selvitettävästä rikosjutusta, jossa on paljon osallisia tai kyseessä olisi vakava rikos. Erityisen painavilla syillä voidaan myös tarkoittaa tilannetta, jossa tutkintavangilla on perusteltu syy pelätä oman turvallisuutensa puolesta (Oikeusministeriö 2016, 25.)

4.3 Tutkintavangin kirjeenvaihto, puhelut ja sähköinen viestintä

Tutkintavankeuslain uudistuksessa lain 8 lukuun lisättiin otsikko sähköisestä viestinnästä. Luku sisältää uudet säännökset internetin ja sähköpostin käytöstä sekä sähköisen viestinnän valvonnasta. Säännökset mahdollistavat aiempaa laajemman sähköisen viestinnän käytön tutkintavangille, ja tutkintavankeuslaki seuraa tässäkin mielessä vankeuslakia. Olennaisena erona on kuitenkin se, että tutkintavankeuslaissa viitataan monelta osin pakkokeinolaissa säädettyihin yhteydenpidon rajoituksiin, jotka rajaavat tutkintavangin yhteydenpitomahdollisuuksia (Hartoneva ym. 2015, 326.)

4.3.1 Kirjeenvaihto

"Tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon postin välityksellä, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun nojalla rajoitettu. (10.4.2015/394)

Tutkintavangille saapunut tai tutkintavangilta peräisin oleva suljettu kirje tai muu postilähetys saadaan tarkastaa läpivalaisemalla tai muulla vastaavalla tavalla sitä avaamatta sen tutkimiseksi, sisältääkö se 5 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja kiellettyjä aineita tai esineitä.

Tutkintavangille saapunut kirje tai muu postilähetys saadaan avata ja sen sisältö tarkastaa lähetyksen sisältämää viestiä lukematta sen selvittämiseksi, sisältääkö se 2 momentissa tarkoitettuja kiellettyjä aineita tai esineitä. Tutkintavangilta peräisin oleva kirje tai muu postilähetys saadaan avata ja sen sisältö tarkastaa lähetyksen sisältämää viestiä lukematta, jos lähetyksen muodosta tai koosta voidaan päätellä, että se sisältää muuta-kin kuin luottamuksellisen viestin, tai jos muutoin on perusteltua syytä epäillä, että se sisältää mainitunlaisia aineita tai esineitä.

Jos tarkastuksen yhteydessä löydetään aineita tai esineitä, joita tutkintavangilla ei ole lupa pitää hallussaan, ne on otettava vankilassa säilytettäväksi. Rahavarat on merkittävä vangin tilille. Omaisuuden alkuperän laillisuutta epäiltäessä tehtävästä ilmoituksesta säädetään 16 luvun 1 §:ssä." (TVL 8:1.)

Tutkintavankeuslain säännöstä tutkintavangin oikeudesta kirjeenvaihtoon tarkennettiin lakiuudistuksen yhteydessä. Uudistuksen myötä sanamuotoa tarkennettiin siten, että kyse on nimenomaisesti postin välityksellä tapahtuvasta kirjeenvaihdosta. Säännös ei koske tutkintavankien toisilleen vankilan sisäisenä postina lähettämiä kirjeitä. Vankilalla ei ole velvollisuutta sisäpostin toimittamiseen, jos sisäpostin käyttäminen voi vaarantaa vankilan järjestystä ja turvallisuutta, mutta mikäli sisäpostia välitetään, noudatetaan yleisiä tarkastussääntöjä kirjeenvaihdon osalta (Hartoneva ym. 2015, 327.)

Kirjeenvaihtoa koskevan pykälän 1 momentti vastaa vankeuslain säännöstä erotuksella, että tutkintavangin kirjeenvaihto-oikeutta voidaan rajoittaa esitutinnan, syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin

ollessa kesken pakkokeinolaissa säädetyillä perusteilla. Toisessa momentissa säädetään tutkintavangin kirjeenvaihdon tarkastamisesta ilman, että postilähetystä avataan. Pykälän 3 momentissa säädetään kirjeen tai muun postilähetyksen avaamisesta. Avaamiselle ja tarkastamiselle tulee olla konkreettisesti havaittavissa oleva ulkoinen syy, tai postilähetyksen voidaan avata, jos muutoin on perusteltua syytä epäillä, että se sisältää kiellettyjä aineita tai esineitä. Avaamiseen johtava perusteltu syy voi esimerkiksi liittyä lähetykseen itseensä, sen vastaanottajaan ja hänen käyttäytymiseensä vankilassa tai postilähetyksen lähettäjän aiemmasta toiminnasta saatuihin kokemuksiin. Edellytyksenä kuitenkin on, että avaamisen ja tarkastamisen tueksi on oltava konkreettinen syy (Hartoneva ym. 2015, 327–328.)

Tutkintavangin, jonka yhteydenpitoa on rajoitettu tuomioistuimen päätöksellä, kirjeenvaihtoa tai muita viestejä päätöksessä määrättyjen henkilöiden kanssa ei toimiteta perille. Kyse on kirjeenvaihdon pysäyttämisestä, ei TVL 8 luvun 5 §:n mukaisesta kirjeen tai postilähetyksen pysäyttämisestä. Kun tutkintavangin rajoitukset ovat päättyneet, kirjeet toimitetaan eteenpäin. Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen mukaan menettely, jossa tutkintavangin kirjeenvaihto lähetetään poliisille tarkastettavaksi tai luettavaksi on pakkokeinolain vastainen. Poliisilla on ainoastaan takavarikon edellytysten täytyessä toimivalta takavarikoida yksittäinen kirje, jonka jälkeen kirje voidaan toimittaa poliisille (Rikosseuraamuslaitos 2021 [b], 4–5.)

Viestin lukemisesta ja jäljennöksen ottamisesta säädetään TVL 8 luvun 2 §:ssä:

"Tutkintavangille saapunut tai tutkintavangilta peräisin oleva kirje, muu postilähetyksen ja viesti saadaan lukea, jos se on tarpeen kyseisen tutkintavangin rikostaustaan, hänen tutkintavankeusaikaiseen käyttäytymiseensä, lähetykseen tai sen lähettäjään taikka vastaanottajaan liittyvästä perustellusta syystä tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi, rikoksen estämiseksi, vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi taikka vangin tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. Lukemiseen oikeuttava päätös voidaan tehdä enintään kahden viikon määräajaksi kerrallaan. (9.4.2021/291)

Tutkintavangin on merkittävä nimensä muulle kuin 3 §:ssä tarkoitetulle valvontaviranomaiselle lähettämäänsä kirjeeseen, muuhun postilähetykseen ja viestiin, jollei hän anna niitä henkilökohtaisesti suoraan vankilan henkilökunnalle. Tutkintavangilta peräisin oleva kirje, muu postilähetyksen tai viesti voidaan lähettäjän selvittämiseksi avata, jollei lähettäjää voida selvittää kirjettä, postilähetyksestä tai viestiä avaamatta. Tällöin kirjettä tai viestiä ei saa lukea enemmälti kuin lähettäjän selvittämiseksi on tarpeen.

Kirjeestä, muusta postilähetyksestä ja viestistä saadaan ottaa jäljennös, jos sitä luettaessa käy ilmi, että se todennäköisesti sisältää suunnitelmia taikka tietoja:

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta, tai tällaisen rikoksen rangaistavasta yrityksestä; taikka

2) huumausaineen käyttörikoksesta." (TVL 8:2.)

Kirjeen ja muun viestin lukeminen on ankarampi toimenpide, kuin pelkkä kirjeen tai lähetyksen avaaminen luottamuksellisen viestin salaisuuden kannalta. Arvioitaessa perusteltuja syitä lukemiselle, siihen vaikuttavat tutkintavangin rikostausta, hänen vankeusaikainen käyttäytymisensä sekä lähetykseen, sen lähettäjään tai vastaanottajaan liittyvät seikat. Kirjeen tai muun viestin lukeminen on sallittua ainoastaan vain, jos se on perustellusta syystä tarpeen tutkintavankeuden turvaamiseksi, rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi, vankilan turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi tai tutkintavangin taikka muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. Lukemiseen oikeutava päätös voidaan tehdä enintään kahdeksi viikoksi kerrallaan (Hartoneva ym. 20125, 329.)

Tutkintavangin lähettämän tai hänelle saapuvan kirjeen lukemisesta on viipymättä ilmoitettava tutkintavangille siten, kuin TVL 8 luvun 2 a §:ssä säädetään. Sen mukaan ilmoitusta voidaan lykätä, jos se on tarpeen rikoksen estämiseksi tai vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi taikka vangin tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. Ilmoitus lukemisesta ja sen perusteesta on kuitenkin annettava kahden viikon kuluessa lukemisesta tai, jos tutkintavangi vapautetaan ennen mainittua määräaikaa, viimeistään tutkintavangin vapautuessa, jollei muusta lainsäädännöstä muuta johdu. Tutkintavangin ja hänen asiamiehensä kirjeenvaihto nauttii erityistä suojaa. Suoja koskee niitä, jotka oikeudenkäymiskaaren mukaan voivat toimia oikeudenkäyntiasiamiehinä tai -avustajina. (Hartoneva ym. 2015, 330–331.)

Kirjeen ja postilähetyksen pidättämistä käsitellään TVL 8 luvun 5 §:ssä:

"Tutkintavangin lähettämä tai hänelle saapunut kirje, muu postilähetys tai viesti saadaan pidättää, jos sen perille toimittaminen vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen tai jos pidättäminen on tarpeen rikoksen estämiseksi, vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi taikka tutkintavangin tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. (9.4.2021/291)

Kirjeen, muun postilähetyksen tai viestin pidättämisestä ja pidättämisen syystä on annettava viipymättä tieto vastaanottajalle tai lähettäjälle, jollei 1 momentissa mainitusta syystä muuta johdu. Kirje, muu postilähetys tai viesti, jota ei 1 momentissa tarkoitettusta syystä toimiteta perille, on palautettava lähettäjälle tai annettava tutkintavangille hänen vapautuessaan.

Tutkintavangin lähettämä postiennakkotilaus tai muu luotolla tapahtuva tilaus voidaan pidättää, jos tutkintavangilla ei ole varoja tilauksen maksamiseen. Tilattu lähetys voidaan palauttaa lähettäjälle ilman vangin suostumusta." (TVL 8:5.)

Kirjeen, viestin tai muun postilähetyksen pidättämisen edellytyksenä on, että sen perille toimittaminen vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen tai se on tarpeen rikoksen estämiseksi tai selvittä-

miseksi, vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi tai vangin taikka muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. Lukemisen ja pidättämisen edellytykset ovat pitkälti samat, mutta pidättämisen sisältö on erilainen sen vuoksi, että vankeinhoitoviranomaisella on lukemisen jälkeen paremmat edellytykset arvioida pidättämisen edellytyksiä (Hartoneva ym. 2015, 332.)

4.3.2 Puhelut

"Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista. (22.7.2011/808)

Tutkintavangille on lisäksi varattava tilaisuus olla puhelimitse yhteydessä 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa sekä muutoinkin vankilan ulkopuolelle sellaisten asioiden hoitamiseksi, joita ei voida toimittaa kirjeitse tai tapaamisella.

Puhelimen käytön ehdoksi voidaan asettaa, että tutkintavanki ilmoittaa, kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Puhelimen käyttö voidaan keskeyttää tai evätä, jos näin on tarpeen tehdä rikoksen estämiseksi, vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi tai jos puhelu vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta." (TVL 8:6.)

Tutkintavangilla on oikeus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jos tätä oikeutta ei ole pakkokeinolain perusteella rajoitettu. Puhelinsoitot tapahtuvat vankilan järjestyssäännöissä määritellyinä soveltuvina aikoina. Lisäksi tutkintavangille on varattava tilaisuus olla puhelimitse yhteydessä asiamiehensä kanssa sekä muutoinkin vankilan ulkopuolelle sellaisten asioiden hoitamiseksi, joita ei voida hoitaa kirjeitse tai tapaamisilla. Tutkintavanki hoitaa lähtökohtaisesti puhelukustannuksensa itse. Puhelimen käyttämisen ehdoksi voidaan asettaa, että tutkintavanki ilmoittaa, keneen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Jos tutkintavanki ei pyynnöstä tätä ilmoita, voidaan puhelimen käyttö evätä häneltä. Puhelimen käyttö voidaan keskeyttää tai evätä myös niissä tapauksissa, joissa se on tarpeen rikoksen estämiseksi, vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi tai jos puhelun vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen (Hartoneva ym. 2015, 333.)

"Tutkintavangin puhelua saadaan kuunnella ja puhelu tallentaa, jos se on tarpeen kyseisen tutkintavangin rikostaustaan, hänen tutkintavankeusaikaiseen käyttäytymiseensä tai puhelun vastaanottajaan liittyvästä perustellusta syystä rikoksen estämiseksi, vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi, tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi taikka tutkintavangin tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. (9.4.2021/291)

Puhelun kuuntelemisesta ja tallentamisesta on ennen toimenpiteen aloittamista ilmoitettava tutkintavangille ja sille, johon hän on puhelimitse yhteydessä.

Tutkintavangin ja 3 §:ssä tarkoitetun valvontaviranomaisen tai 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen välistä puhelua ei saa kuunnella eikä tallentaa. Jos puhelua kuunneltaessa ilmenee, että kyse on tutkintavangin ja edellä mainitun henkilön välisestä yhteydestä, kuuntelu on lopetettava ja tallenne hävitettävä." (TVL 8:7.)

Puhelun kuuntelemisen edellytykset ovat samat kuin kirjeen lukemiselle. Puhelun kuunteleminen ei ole salakuuntelua, vaan puhelun kuuntelemisesta ja sen mahdollisesta tallentamisesta on ilmoitettava ennen puhelun alkamista puhelinkeskustelun osallisille. Puhelua voidaan kuunnella toisella puhelimella neuvottelupuhelussa tai olemalla läsnä samassa huoneessa siten, että puhelun toista osapuolta voidaan kuunnella esimerkiksi kaiuttimen välityksellä. Puhelun kuuntelemisen ja tallentamisen edellytykset ovat identtiset, näin ollen päätöksen puhelun kuuntelemisesta ja tallentamisesta voidaan tehdä samalla kertaa. Tutkintavangin ja hänen asiamiehensä tai tutkintavangin ja valvontaviranomaisen välistä puhelua ei kuitenkaan saa kuunnella tai tallentaa (Hartoneva ym. 2015, 334.)

Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen mukaan tutkintavangin, jonka yhteydenpitoa on tuomioistuimen päätöksellä rajoitettu, puheluita saadaan kuunnella ja tallentaa ainoastaan TVL 8 luvun 7 §:n mukaisin edellytyksin. Pelkästään yhteydenpidon rajoittaminen ei oikeuta puheluiden kuuntelemiseen eikä tallentamiseen. Poliisin toimivalta kuunteluun määräytyy pakkokeinolain nojalla eikä poliisilla tämän tulkinnan mukaan ole oikeutta kuunnella tai tallentaa tutkintavangin puheluita tutkintavankeuslain säännösten nojalla (Rikosseuraamuslaitos 2021 [b], 5.)

Päätös kirjeen tai muun postilähetyksen tai viestin lukemisesta, jäljentämisestä ja pidättämisestä sekä puhelun kuuntelemisesta ja tallentamisesta on tehtävä kirjallisesti TVL 8 luvun 8 § mukaan. Lisäksi tarkastamisessa on noudatettava vähimmän haitan periaatteita vankeuslain 1 luvun 6 § mukaisesti (Hartoneva ym. 2015, 338.)

4.3.3 Sähköinen viestintä

"Tutkintavangille voidaan antaa lupa sähköpostiviestien lähettämiseen ja vastaanottamiseen yhteyksien ylläpitämiseen, toimeentuloon, työ-, koulutus-, oikeus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen liittyvästä tärkeästä syystä, jollei tutkintavangin oikeutta yhteydenpitoon ole pakkokeinolain 4 luvun nojalla rajoitettu. Edellä todetusta huolimatta tutkintavangille voidaan antaa lupa sähköpostiviestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa tärkeästä oikeusasioiden hoitamiseen liittyvästä syystä.

Luvan myöntämisen edellytyksenä on, ettei käytöstä aiheudu vaaraa tutkintavankeuden tarkoitukselle, vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka tutkintavangin tai muun henkilön turvallisuudelle ja että viestin lähettäjältä ja vastaanottajasta pystytään riittävästi varmistumaan.

Jos sähköpostin käyttöä koskevan luvan myöntämisen edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty tai tutkintavanki rikkoo luvan ehtoja, lupa voidaan peruuttaa." (TVL 8:7a.)

Tutkintavangille voidaan antaa mahdollisuus olla sähköpostitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle. Säännös koskee ainoastaan sähköpostin käyttöä, eikä siten mahdollista esimerkiksi sosiaalisen median käyttöä. Sähköpostiviestit lähetetään ja otetaan vastaan vankilan hallinnoimalle palvelimelle. Saapuvan ja lähtevän sähköpostin osalta noudatetaan kirjeiden tarkastamista koskevia säännöksiä. Sähköpostin käytön edellytyksenä on, ettei tutkintavangille ole asetettu PKL 4 luvun mukaisia yhteydenpidon rajoituksia. Yhteydenpidon rajoitus estää sähköpostin käyttämisen viestintään myös sellaisten henkilöiden kanssa, jotka eivät ole yhteydenpidon rajoitusten kohteena. Ainoa poikkeus tästä on tutkintavangin asiamies, jonka kanssa käytävään yhteydenpitoon sähköpostin välityksellä voidaan antaa lupa myös silloin, kun tutkintavangilla on käräjäoikeuden määräämä yhteydenpitorajoitus (Hartoneva ym. 2015, 335.)

Tutkintavangin oikeudesta internetin käyttöön säädetään TVL 8 luvun 7 b §:ssä. Lupa internetin käyttöön voidaan antaa toimeentuloon, työ-, koulutus-, oikeus-, sosiaali-, tai asuntoasioiden hoitamiseen liittyvissä asioissa tai muusta vastaavasta tärkeästä syystä. Tutkintavangin internetin käyttö on sallittua ainoastaan silloin, kun pääsy muille kuin sallituille verkkosivustoille on asianmukaisesti estetty. Internetin käytön edellytyksenä on, ettei tutkintavangille ole asetettu PKL 4 luvun mukaisia yhteydenpidon rajoituksia (Hartoneva ym. 2015, 336–337.)

4.4 Tutkintavangin tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle

"Tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista siten kuin tässä luvussa säädetään, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinoin lain 4 luvun nojalla rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä.

Tapaaminen järjestetään valvotussa tapaamistilassa, jossa tutkintavangin ja tapaajan välissä on rakenteellisia esteitä vankilan turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitämiseksi, kiellettyjen aineiden ja esineiden vankilaan kulkeutumisen estämiseksi sekä tutkintavangin tarkoituksen turvaamiseksi. Tapaamista on tarpeellisella tavalla valvottava. Muita tapaamisia kuin valvomatonta tapaamista voidaan valvoa teknisellä valvonnalla ja siten, että Rikosseuraamuslaitoksen virkamies on läsnä. Tekninen valvonta käsittää teknisellä laitteella tapahtuvan kuvan katselun ja tallentamisen. Teknisellä laitteella tapahtuvasta valvonnasta on asianmukaisella tavalla ilmoitettava tutkintavangille ja tapaajalle.

Tutkintavangin ja tapaajan välinen keskustelu voidaan kuunnella ja tallentaa teknisellä laitteella, jos se on tarpeen kyseisen tutkintavangin rikostaustaan, hänen tutkintavankeusaikaiseen käyttäytymiseensä tai tapaajaan liittyvästä perustellusta syystä rikoksen estämiseksi, vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi, tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi taikka tutkintavangin tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi. Keskustelun kuuntelusta ja tallentamisesta on ennen toimenpiteen aloittamista ilmoitettava tutkintavangille ja tapaajalle. (9.4.2021/291)

Tapaaminen voidaan järjestää erillään muista tutkintavangeista ja tapaajista, jos on syytä epäillä, että tapaamisesta voi tapaajan tai tutkintavangin rikostausta tai tutkintavangin vankila-aikainen käyttäytyminen huomioon ottaen aiheutua vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka tutkintavangin tai muun henkilön turvallisuudelle.

Asiamiehen tapaamisen valvonnasta säädetään 4 §:ssä. Tutkintavankia tapaamaan tulleen henkilön tarkastamisesta säädetään 12 luvussa." (TVL 9:1.)

Tutkintavankeuslain säännökset tapaamisesta vastaavat pääpiirteittäin vankeuslain vastaavia säännöksiä. Erotuksena tässäkin tapauksessa on se, että monissa tutkintavankeuslain säännöksissä viitataan pakkokeinolain yhteydenpidon rajoituksiin. Tämä ilmenee tutkintavangin oikeudesta tavata vieraita valvonnan alaisena niin usein, kuin se vankilan toimintaa ja järjestystä haittaamatta on mahdollista. Tätä oikeutta voidaan kuitenkin rajoittaa PKL 4 luvun nojalla. Tapaamisten valvonnan ensisijaisena tarkoituksena on estää kiellettyjen esineiden ja aineiden kulkeutuminen vankilaan (Hartoneva ym. 2015, 340–341.)

Tapaamisten valvonnasta säädetään pykälän 2 momentissa. Sen mukaan muita kuin valvomatonta tapaamista voidaan valvoa vankilan henkilökunnan läsnäololla ja teknisellä valvonnalla. Henkilökunta voi tapaamista valvoessaan kuulla tutkintavangin ja tapaajan välistä keskustelua. Tekninen valvonta käsittää ainoastaan teknisen katselun eli kuvan katselun ja tallentamisen, ei äänen tallentamista. Tutkintavangin ja tapaajan välinen keskustelu voidaan myös tallentaa samoilla edellytyksillä, kuin puhelua on mahdollista kuunnella ja tallentaa (Hartoneva ym. 2015, 341.)

Rikosseuraamuslaitos on antanut ohjeen yhteydenpidonrajoitusten toteuttamisesta vankiloista. Tutkintavangin tapaamisten osalta ohjeessa todetaan muun muassa, että tutkintavangin ja tapaajan välisen keskustelun kuuntelemisesta ja keskustelun tallentamisesta säädetään TVL 9 luvun 1 §:n 3 momentissa. Keskustelun kuuntelusta ja sisällön tallentamisesta on ilmoitettava tutkintavangille ja tapaajalle ennen toimenpiteen aloittamisesta. Rikosseuraamuslaitoksen mukaan poliisin toimivalta tapaamisen kuunteluun määräytyy pakkokeinolain nojalla, eikä poliisilla tämän tulkinna mukaan ole oikeutta valvoa tapaamisia tutkintavankeuslain säännösten nojalla (Rikosseuraamuslaitos 2021 [b], 6.)

Valvomatonta tapaamista koskevaa TVL 9 luvun 2 §:n säännöstä sovelletaan lähiomaisiin ja muihin läheisiin. Valvomaton tapaaminen voidaan myöntää myös muulle tutkintavangille tärkeälle henkilölle, joka ei ole lähiomainen, vaan esimerkiksi lapsuudenystävä. Valvomaton tapaaminen voidaan myöntää tutkintavangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta vastaavasta syystä, jollei tutkintavangin oikeutta yhteydenpitoon ole PKL 4 luvun nojalla rajoitettu. Valvomattoman tapaamisen edellytyksenä lisäksi on, ettei siitä aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka tutkintavankin tai muun henkilön turvallisuudelle (Hartoneva ym. 2015, 342.)

Tutkintavangin oikeudesta lapsen tapaamiseen säädetään TVL 9 luvun 3 §:ssä. Lapsen tapaaminen toteutetaan siihen soveltuvassa tilassa, jotka voivat vaihdella vankiloittain. Tapaamisessa lapsi voi vapaasti koskettaa vanhempansa ja istua hänen sylissään tapaamisen aikana. Tapaaminen on lähtökohtaisesti tarkoitettu tutkintavangin omien lasten tapaamiseen, mutta tapaaminen voidaan myöntää myös vangin avio- tai avopuolison lasten kanssa. Tapaamisessa tarkoitettulla yhteyksien ylläpitämisellä tarkoitetaan myös niiden luomista, joten tapaamisen edellytyksenä ei ole, että vanki ja lapsi ovat tavanneet aiemmin. Lapsen tapaamisen ehtona on, että tutkintavanki pyydettyään antaa virtsa- tai sykinäytteen taikka suorittaa puhalluskokeen. Negatiivinen päihdetestitulokset ei kuitenkaan ole välttämätön edellytys tapaamiselle. Lapsen tapaamisen päätösharkinnassa korostuu lapsen edun huomioiminen (Hartoneva ym. 2015, 342–343.)

Asiamiehen tapaamisesta on säännös TVL 9 luvun 4 §:ssä. Tutkintavangin ja asiamiehen tapaamista on pidettävä tärkeinä asioiden hoitamiseksi. Säännös eroaa vankeuslain vastaavasta siten, että tutkintavangille on järjestettävä tapaaminen asiamiehensä kanssa ilman aiheetonta viivytystä. Asiamiehen tapaaminen on pääsääntöisesti täysin valvoton. Tapaaminen voidaan kuitenkin järjestää osittain valvonnan alaisena pykälästä ilmenevillä perusteilla. Tällaisia ovat esimerkiksi tapaukset, joissa valvonta on välttämätöntä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi (Hartoneva ym. 2015, 343–344.)

Ratkaisussaan EOAK/2406/2020 oikeusasiamies on tuonut esille näkemyksensä siitä, että tällä hetkellä on epäselvää, miten pakkokeinolaissa olevaa kieltoa rajoittaa tutkintavangin ja hänen TVL 9 luvun 4 §:ssä tarkoitettun asiamiehensä yhteydenpitoa on tulkittava. Tutkintavangin ja hänen asiamiehensä välisen yhteydenpidon luottamuksellisuudessa on kyse merkittävästä asiasta perustulaisissa turvatun oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden toteutumisessa. Tämän vuoksi sitä koskevissa säännöksissä ei saisi olla tulkinnanvaraisuutta. Asian ratkaissut apulaisoikeusasiamies Pölönen on pitänyt perusteltuna, että pakkokeinolain muutostarpeita arvioidessaan huomioi myös tässä päätöksessä hänen esittämänsä huomiot tutkintavangin ja hänen asiamiehensä väliseen yhteydenpitoon liittyvistä epäselvyyksistä (EOAK/2406/2020.)

Tutkintavangilla on mahdollisuus pitää yhteyttä vankilan ulkopuolelle myös videon välityksellä, tästä säädetään TVL 9 luvun 10 §:ssä. Videon välityksellä tapahtuvan yhteydenpidon tarkoituksena on

ensisijaisesti pitää yhteyttä lähiomaisiin ja muihin läheisiin henkilöihin. Videon välityksellä tapahtuvan yhteydenpidon edellytyksenä on, ettei tutkintavangin oikeutta yhteydenpitoon ole rajoitettu PKL 4 luvun perusteella. Videolinkin avulla voidaan järjestää yhteys myös tutkintavangin ja hänen asiamiehensä välille (Hartoneva ym. 2015, 347.)

5 PERUSOIKEUDET JA EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUS

5.1 Yleistä perusoikeuksista

Perusoikeuksien suoja on tarkoitettu jokaiselle, yleiskielinen ilmaisu tarkoittaa kaikkia fyysisiä henkilöitä Suomen alueella. Suomen kansalaisten osalta perusoikeussuoja koskee heitä myös heidän oleskellessaan ulkomailla, esimerkiksi omaisuuden suoja ulottuu Suomessa olevaan omaisuuteen, vaikka henkilö oleskeli ulkomailla. Suomen kansalaisella on myös perusoikeutena vahvistettu oikeus palata Suomeen. Sen sijaan suomalainen oikeusjärjestys ei suojaa Suomen kansalaisten oikeuksia ulkomailla, vaan he ovat kyseisessä valtiossa vallitsevan oikeusjärjestyksen ja perusoikeusjärjestelmän piirissä (Saraviita 2011, 125.)

Perusoikeusuudistuksessa perusoikeusnäkemys vaihtui aiemmasta suppeasta johdonmukaisen laajaan perusoikeusnäkemykseen. Yksi uudistuksen lähtökohdista oli perusoikeussäännösten välitön soveltaminen hallinnossa ja tuomioistuimissa. Toiseksi perusoikeussäännökset velvoittavat valtiota paitsi olemaan rajoittamatta perusoikeuksia, myös aktiivisesti toimimaan perusoikeuksien suojaamiseksi ja toteuttamiseksi. Perustuslakiin kirjattiin yleissäännös julkisen vallan velvollisuudesta turvata perusoikeuksien toteutuminen (PL 22 §), sekä useita muita säännöksiä, joiden sisältö velvoittaa julkisen vallan käyttäjät aktiivisiin toimiin yksilöiden oikeuksien turvaamiseksi (Hallberg ym. 2004, kohta Perusoikeuksien oikeudellinen merkitys Suomessa perusoikeusuudistuksen jälkeen.)

Myös perustuslakivaliokunta on ottanut mietinnössään kantaa perusoikeuksien huomioimisesta tuomioistuinten päätösharkinnassa. Tuomioistuinten tulee valita perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja joka poistaa perustuslain kanssa ristiriidassa olevat vaihtoehdot. Perustuslakivaliokunta on katsonut tämän tarkoittavan perusoikeusmyönteistä laintulkintaa (PeVM 25/1994, 4.)

5.2 Perusoikeuksien yleiset rajoittamisedellytykset

Osa perusoikeussäännöksistä on kirjoitettu oikeuden muodossa ilman nimenomaista lakivarausta tai rajoituslauseketta. Tällä tavoin kirjoitettuja perusoikeuksia ei ole pääsääntöisesti tarkoitettu ehdottomiksi oikeuksiksi, vaan kyse on niiden rajoittamisen ratkaisemisesta perusoikeuksien yleisten oppien mukaisesti. Osa säännöksistä on kuitenkin kirjoitettu ehdottomiksi ja täsmällisiksi kielloiksi. Näitä ovat muun muassa syrjintäkielto, kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto sekä taannehtivan rikoslain kielto (PeVM 25/1994, 4–5.)

Ehdottomiksi eli oikeuden muotoon kirjoitettujen perusoikeussäännösten yleiset rajoittamista koskevat vaatimukset perustuslakivaliokunnan mukaan ovat:"

1. Perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua lakiin, perusoikeuksia ei voida rajoittaa lakia alemmalla säädöksellä.

2. Rajoitusten tulee olla tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti ja tarkkarajaisesti määriteltyjä. Perusoikeuteen kohdistuvan rajoituksen sisällön tulee ilmetä laista.
3. Rajoitusperusteen tulee olla hyväksyttävä ja painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa voidaan käyttää hyväksi esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimusta, koska perusoikeussäännöksiä tulee tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeussopimusten kanssa.
4. Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ydinalueeseen ulottuvaa rajoitusta. Ajatus kunkin perusoikeuden ydinalueesta edellyttää kunkin perusoikeuden kohdalta spesifistä määritelmää. Ydinalueen ulkopuolella, mutta silti perusoikeuksien suojaamalla alueella, voidaan säätää rajoituksia painavista yhteiskunnallisista syistä tavallisella lailla.
5. Rajoitusten tulee olla suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla hyväksyttävän tavoitteen saavutettavaksi.
6. Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä. Saatuun päätökseen tai ratkaisuun tulee olla olemassa muutoksenhakukeino, yleensä se on valitus tuomioistuimelle.
7. Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Perusoikeusuudistus lähensi Suomea kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, joten tulkintojen tulee olla harmoniassa keskenään." (Saraviita 2011, 137–141.)

Luettellessaan yllä olevat yleiset perusoikeuksien rajoitusedellytykset perustuslakivaliokunta ilmaisi nimenomaan, ettei kyse ole tyhjentävästä listasta. Tämä tarkoittaa sitä, että myös muut seikat voivat vaikuttaa rajoitusten hyväksyttävyyteen. Luettelo on koottu keskeisimmät rajoitusten arvioinnissa huomioitavat seikat (Viljanen 2001, 38.)

5.3 Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen PL 7 §

Tutkielman kannalta kyseinen pykälä on merkityksellinen kolmesta syystä. Ensimmäinen merkityksellinen kohta on pykälässä mainittu oikeus turvallisuuteen. Turvallisuus perusoikeutena joutuu usein vastakkainasetteluun jonkin muun perusoikeuden kanssa. Toisena tutkielman kannalta merkityksellisenä kohtana voidaan pitää pykälän toista momenttia, erityisesti mainintaa epäinhimilliseen kohtelun kiellosta. Suomi on saanut kritiikkiä kansainvälisiltä valvontaelimiltä varsinkin tutkintavankien säilyttämiseen liittyvien kysymysten osalta, joka on osaltaan johtanut lakimuutoksiin. Henkilökohtaiseen vapauteen liittyvät kysymykset sekä vapauden rajoittaminen ovat kolmas tutkielman kannalta olennainen asia. Tutkielman luvussa 3 käydään läpi perusteita sille, miten vapauden riistäminen on mahdollista julkisen vallan toimesta.

5.3.1 Yleistä säännöksestä

"Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla." (PL 7.)

Oikeus elämään on perusoikeuksista tärkein, koska sitä voidaan pitää kaikkien muiden perusoikeuksien nauttimisen edellytyksenä. Perusoikeuksien lähtökohtana on henkilökohtaisen vapauden ja ruumiillisen koskemattomuuden suoja. Vapaudenmenetys vaatii vakavan luonteensa vuoksi aina erityisiä oikeusturvatakeita, mutta tästä huolimatta vapauden riistäminen voi olla tarpeen julkisten tai yksityisten etujen vuoksi. Henkilökohtainen vapaus koskee fyysisen vapauden lisäksi myös tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta (Hallberg ym. 2004, kappale Henkilökohtainen koskemattomuus)

Henkeen, terveyteen, vapauteen, fyysiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen liittyvät perusoikeudet on säädetty yksilöiden välillä pääosin säätämällä näihin kohdistuvat teot rangaistavaksi vahingonkorvausvelvollisuuksin. Tällöin voidaan puhua perusoikeuksien horisontaalisesta. Vertikaalisuudessa on kyse yksilön perusoikeuksien suhteesta julkista valtaa, lähinnä lainsäätäjää kohtaan. Tässä suhteessa näihin perusoikeuksiin kohdistuvat teot tulivat vapausoikeuksina perusoikeussuojan piiriin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa. Perusoikeuksien käyttämiseen liittyviä kriminalisointeja arvioidaan yleisen perusoikeusteorian pohjalta. Tällöin tiettyä rangaistavaksi säädetyn teon kriminalisointia arvioitava teon kohteen näkökulman lisäksi myös teon tekijän perusoikeussuojan näkökulmasta. Teot voivat olla rangaistavia ainoastaan niissä rajoissa, joita perusoikeuksien yleiset edellytykset mahdollistavat (Saraviita 2011, 154.)

5.3.2 Henkilökohtainen turvallisuus

Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen joutuu usein törmäyskurssille toisten ihmisten perusoikeuksien kanssa, varsinkin heidän turvallisuuteensa liittyen. Poliisille ja muille viranomaisille on annettu toimivaltuuksia puuttua toisten turvallisuutta uhkaavien tai vaarantavien henkilöiden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Turvallisuuden suojaaminen perusoikeutena korostaa julkisen vallan positiivista toimintavelvoitetta yhteiskuntamme jäsenten turvaamiseksi rikoksilta sekä muilta oikeusjärjestelmän vastaisilta teoilta. Säännös korostaa myös velvollisuuden toimia rikoksen uhrien oikeuksien turvaamiseksi sekä aseman parantamiseksi. Oikeus turvallisuuteen joutuu usein ristiriitaiseen tilanteeseen esitutkintaviranomaisten toiminnassa. Esimerkiksi erilaisia säädettyjä uu-

sia toimivaltuuksia fyysiseen koskemattomuuteen tai viestinnän salaisuuteen kohdistuvina on perusteltu viittaamalla PL 7.1 §:n säännöksen oikeudesta turvallisuuteen. Oikeus turvallisuuteen on saanut lisävahvistusta PL 22 §:ssä säädetystä julkisen vallan velvollisuudesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Yleistäen voidaan todeta, että koska julkisella vallalla on yleinen turvaamisvelvoite, voidaan viranomaisten toimivaltuuksin rajoittaa turvallisuutta vaarantavien henkilöiden perusoikeuksia (Saraviita 2011, 157–159.)

Myös perusoikeusuudistusta valmistelleessa hallituksen esityksessä on huomioitu turvallisuuden merkitys säännöksessä. Turvallisuuden mainitseminen erikseen korostaa julkisen vallan positiivista toimintavelvoitetta yhteiskunnan jäsenten suojaamiseksi rikoksilta ja muilta heihin kohdistuvilta oikeudenvastaisilta teoilta, tekijän asemasta huolimatta. Oikeudenvastaisen teon tekijä voi olla yksityinen taho tai julkisen vallan käyttäjä. Tämä korostaa perus- ja ihmisoikeuksien huomioimista kaikessa julkisessa vallankäytössä (HE 309/1993 vp, 47.)

5.3.3 Kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kielto

PL 7 §:n toisessa momentissa todetaan, ettei ketään saa tuomita kuolemaan, kiduttaa tai muutenkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Kyseinen kohta on tutkielman kannalta merkityksellinen, koska Suomen tutkintavankien säilyttämisestä kansainvälisiltä valvontaelimiltä saaman arvostelun voi katsoa kohdistuvan nimenomaan tähän perusoikeusluettelon kohtaan.

Kidutuksen lainvastaisuutta on pidetty suomalaisessa oikeusjärjestelmässä itsestään selvytenä, eikä siitä ole säädetty nimenomaista kieltoa ennen perusoikeusuudistusta. Selvänä on kuitenkin pidetty, että kidutus on kiellettyä (Hallberg ym. 2004, kohta kidutuskielto)

Myös lainvalmistelussa huomioitiin se, että aikaisemmasta poiketen pykälään sisällytettiin nimenomainen säännös kidutuksen ja muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kiellosta. Lisäksi kidutuksen kiellon nimenomainen maininta perustuslaissa korostaa, ettei sitä tule sallia missään olosuhteissa. Ihmisarvon vastainen kohtelu sisältää kaikki julmat, epäinhimilliset tai halventavat rangaistuksen tai muun kohtelun muodot, ja koskee sekä fyysistä että henkistä kohtelua. Säännöksen katsottiin vastaavan Suomea velvoittavia kansainvälisiä sopimuksia, muun muassa EIS:n 3 artiklaa (HE 309/1993 vp, 46–47.)

Epäinhimillistä kohtelua arvioitaessa on otettava huomioon muuttuvat käsitykset ja arvostukset suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen perusoikeussäännösten mukaisesti näin ollen teko voisi olla yksilöä loukkaava, vaikka EIT ei välttämättä tulkitsisi sitä EIS:n vastaiseksi. EIT:n ratkaisukäytännön mukaan kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun välillä oleva ero perustuu lähinnä tekojen aste-eroihin. Kidutusta voidaan pitää epäinhimillisen kohtelun äärimmäisenä muotona (Hallberg ym. 2004, kohta Muu epäinhimillinen kohtelu.)

5.3.4 Henkilökohtaisen vapauden riistäminen

Säännöksessä vapaudenmenetyksellä tarkoitetaan samaa kuin EIS:n termillä vapauden riistäminen. Kyse on järjestelystä, jossa henkilöä kielletään tai estetään poistumasta hänelle määrätystä hyvin rajatusta paikasta. Myös teko, jolla ihminen suljetaan hänen omasta tahdostaan riippumatta lukittuun tilaan, on säännöksen tarkoittamaa vapauden riistämistä. Nykyisessä lainsäädännössä olevia vapaudenmenetyksiä ovat esimerkiksi pakkokeinolaissa tarkoitetut pidättäminen ja vangitseminen. EIS:n 5 artiklan ensimmäisessä kappaleessa on yksityiskohtainen luettelo vapaudenriiston hyväksyttävistä perusteista (HE 309/1993 vp, 48.)

PL 7 pykälä tarjoaa ennen kaikkea suojaa laitonta tai muutoin mielivaltaista vapaudenriistoa vastaan. Ihmisoikeussopimuksissa edellytetään, että oikeusjärjestyksessä tulee olla riittävän täsmälliset säännökset laillisista vapaudenriistoperusteista. Tämä on huomioitu myös PL 7 §:stä, jonka määrittelyn mukaisesti henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvista rikosprosessuaalisista pakkokeinoista tulee säätää laintasolla. Nämä henkilökohtaista vapautta, koskemattomuutta ja turvallisuutta loukkaavat säännökset on säädetty yksityiskohtaisesti pakkokeinolakiin (Fredman ym. 2020, 57–58.)

Vapaudenmenetyksen sisältävän rangaistuksen määrää aina tuomioistuin. Lisäksi minkä tahansa muun vapaudenmenetyksen sisältävän ratkaisun laillisuus tulee voida saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Perinteisen vankeusrangaistuksen osalta oikeuskäytäntö Suomessa on ollut perinteisesti selvää, mutta muun vapaudenmenetyksen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi on ollut aiemmin puutteellista verratessa oikeuskäytäntöä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoitteisiin. Perusoikeusuudistuksessa vapaudenmenetyksen kohteena olevan henkilön oikeusturvaan kiinnitettiin erityistä huomiota (Hallberg ym. 2004, kohta Vapaudenmenetyksen tuomioistuinkontrolli.)

5.4 Yksityiselämän suoja PL 10 §

Perusoikeusuudistuksessa yksityiselämän suoja ei lähdetty määrittelemään täsmällisesti. Yksityiselämän suojan lähtökohtana hallituksen esityksen mukaan on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Yksityiselämään kuuluu myös oikeus solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan (HE 309/1993 vp, 52–53.)

"Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. (5.10.2018/817)

Lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana sekä tiedon hankkimiseksi sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta." (PL 10.)

Tutkielman kannalta olennaista yksityiselämän suojan kannalta on tutkintavankeuteen liittyvät yksityiselämän suojaan rajoittavat seikat. Erityisesti tutkintavankeuden tarkoituksen turvaamiseksi määrättävä yhteydenpidon rajoittaminen loukkaa kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuutta. Pykälä turvaa jokaiselle oikeuden luottamukselliseen viestintään ilman, että ulkopuoliset saavat oikeudetta tietoonsa viestien sisältöä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi kirjeiden tai muiden suojattujen viestien avaamista tai puhelujen kuuntelemista tai tallentamista. Viestin suoja ei koske ainoastaan viestin lähettäjä, vaan kyse on viestinnän molempien osapuolten perusoikeudesta. Luottamuksellisen viestin salaisuutta voitaisiin rajoittaa lailla esimerkiksi vankeusrangaistuksen, tutkintavankeuden tai pidätyksen aikana (HE 309/1993 vp, 53–54.)

Yksityiselämän suoja suomalaisen perusoikeussäännösten lisäksi keskeisessä asemassa useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, muun muassa EIS:n 8 artikla sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 17 artikla ovat toimineet esikuvina ja sisältömalleina yksityiselämän suojan määrittämisessä perusoikeusjärjestelmässämme (Hallberg ym. 2004, kohta Ihmisoikeussopimukset.)

5.5 Oikeusturva PL 21 §

"Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla." (PL 21.)

Perusoikeusuudistuksessa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, ettei perustuslaissamme ollut ennen uudistusta yksilön näkökulmasta kirjoitettuja säännöksiä oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ja hallinnon periaatteista. Tämä voidaan nähdä selvimpänä erona aiemman perusoikeussäännöstömme ja kansainvälisen perustuslakikäytännön ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten välillä. PL 21 § sääntelyn pohjana voidaan pitää EIS:sta sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta (Hallberg ym. 2004, kohta Oikeusturvan sääntely perustuslaissa.)

Perustuslain oikeusturvavaatimus pitää sisällään lukuisia osa-alueita. Tutkielman kannalta on olennaista käsitellä kohtaa "ilman aiheetonta viivytystä", koska se pitää sisällään olennaisen liitoksen

tutkintavankeuteen liittyvään oikeusturvaelementtiin. Erityisesti on syytä tarkastella sitä, miten kyseinen perusoikeus liittyy rikosprosessiin.

Oikeudenkäyntimenettelyn kohtuuttoman pitkä kesto on ollut ongelma suomalaisessa oikeusturvajärjestelmässä aikaisempina vuosina. Viivästyneissä oikeudenkäynneissä suurimman osan kokonaisuudesta ovat vieneet esitutkinta ja syyteharkinta. Oikeussuojajärjestelmän kehittämiseksi säädettiin vuoden 2010 alussa voimaan tullut laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (362/2009). Lain säätämistä voidaan pitää esimerkkinä EIS:n vaikutuksesta kansalliseen lainsäädäntöön, vaikka laki itsessään ei poista viivästyksen johtaneita syitä (Hallberg ym. 2004, kohta Oikeudenkäynnin kohtuuton viivästyminen.)

Myös Fredman ym. ovat katsoneet, että oikeusturvaa koskevalla säännöksellä on vahvat yhteydet EIS:n 6 artiklaan. Tämän takia pykälän tulkinnassa voidaan tukeutua ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytäntöön (Fredman ym. 2020, 61–68.)

5.5.1 Oikeusturva ja rikosprosessi

Vaikka pykälässä ei ole suoraa viittausta sen soveltamisesta rikosprosessissa, voidaan tämä yhteys kuitenkin havaita lainvalmistelutöistä. Hallituksen esityksessä viitataan suoraan mm. EIS:een, sekä todetaan: ”Pykälään ei sisälly nimenomaista viittausta rikossyytteen käsittelyyn. Säännöksellä on kuitenkin tarkoitettu kattaa edellä mainittujen ihmisoikeussopimusten mukainen oikeus, joten tämä oikeus tulisi koskemaan myös jokaisen rikossyytteen käsittelyä.” Tästä syystä Suomi on saanut useita EIT:n tuomioita pitkittyneistä rikosprosesseista (HE 309/1993 vp. 73.)

EIT on tulkinnut rikosprosessin alkavan siitä hetkestä, kun toimivaltainen viranomaisena on ensimmäisen kerran ilmoittanut rikoksesta epäillylle, että häntä epäillään rikoksesta tai häneen kohdistuu jokin muu rikosprosessuaalinen toimi, joka voi olennaisesti vaikuttaa hänen asemaansa. Oikeudenkäynnin kokonaiskesto arvioitaessa EIT:n mukaan tulee ottaa huomioon myös esitutkinta ja syyteharkinta. Lisäksi myös perustuslakivaliokunta on todennut esitutkinnan ja syyteharkinnan vieneen suuren osan kokonaisuudesta viivästyneissä oikeudenkäynneissä (PeVM 1/2010 vp. 4.)

Poliisin toiminnan kannalta keskeisiä esitutkintaan liittyviä säännöksiä on ETL 3:11, jonka mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytyksiä. Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen. Esitutkintalain uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä korostetaan erityisesti esitutkinnan toimittamista ilman aiheetonta viivytyksiä rikoksesta epäillyn oikeusturvan kannalta. Samassa yhteydessä kuitenkin todetaan, ettei esitutkinnan nopea toimittaminen ole itseisarvo, vaan asiaa on riittävästi ja huolellisesti selvitettävä esitutkinnassa. Asian kiirehtiminen ei saa vaikuttaa kielteisellä tavalla asianosaisten oikeuksiin (HE 222/2010 vp. 188.)

Esitutkintaan käytettävä aika ei saa johtaa tutkittavana olevan rikoksen vanhenemiseen. On kuitenkin olemassa tapauksia, joissa syyteoikeus ehtii vanhentua ilman aiheetonta viivästystä. Hallituksen esityksen mukaan hyväksyttäviä syitä ovat esimerkiksi ulkomaille tehdyn oikeusapupyynnön viipyminen tai tuomioistuimen merkittävään oikeudelliseen- tai tosiasiakysymykseen tehtävän kannanoton viivästyminen (HE 222/2010 vp. 188–189.)

Poliisilla on laintasoisella säädöksellä asetettu velvoite toimia ilman aiheetonta viivytystä, kuten myös PL 21 § edellyttää. Lainsäädäntö kuitenkin mahdollistaa poliisin asettaa tehtävänsä kiireysjärjestykseen rajallisista resursseista johtuen. Poliisilla ei kuitenkaan ole oikeutta jättää sille kuuluvia tehtäviä kokonaan hoitamatta, vaan ainoastaan tarvittaessa priorisoida tehtävät. Poliisi voi jättää suorittamatta sille kuuluvan tehtävän ainoastaan, mikäli siihen on erikseen oikeuttava säännös (HE 224/2010 vp. 73.)

Poliisin osuus rikosprosessin alkuvaiheessa esitutkinnasta vastaavana viranomaisena on merkittävä. EOA on kiinnittänyt ratkaisussaan huomiota esitutkintojen kestoon poliisissa, koska tämä on yksi yleinen syy EOA:lle saapuville kanteluille. EOA on tuonut esille käsityksensä, että keskeisin syy esitutkintojen viipymiseen on se, ettei poliisissa ole käytävissä riittävää henkilöstömäärää tehtäviin nähden. Ongelma olisi EOA:n mukaan poistettavissa voimavaroja lisäämällä. Laillisuusvalvonnassa oli havaintoja siitä, että vaikeassa työtilanteessa voi syntyä oikeusturvaongelmia, jotka heikentävät rikosprosessijärjestelmän yhdenvertaisuutta (EOAK/1510/2021.)

Rikosprosessin nopeuttaminen on siten ollut jo vuosia kehityskohteena niin poliisissa, syyttäjälaitoksessa, kuin tuomioistuinlaitoksessakin. Vuonna 2019 OM käynnisti selvityshankkeen, jossa professori Matti Tolvanen toimi selvityshenkilönä arvioiden rikosketjun toimivuutta LEAN-periaatteiden näkökulmasta. Hankkeen asettamispäätöksessä todetaan Suomen saaneen aikaisempina vuosina langettavia ratkaisuja EIT:lta koskien rikosoikeudenkäynnin kestoa, tosin samassa yhteydessä todetaan, ettei viime vuosina näin ole enää ollut (Oikeusministeriö 2020, 8.)

LEAN-hankkeessa tehtiin kysely rikosprosessin eri viranomaisille, poliisin osalta kysely lähetettiin kaikille poliisilaitoksille, KRP:lle ja POHAlle. Kaikki poliisitoimijat vastasivat kyselyyn. Vastausten perusteella poliisissa koettiin juttujen ruuhkautuvan varsin yleisesti. Syyt ruuhkautumisille johtuivat kyselyvastausten perusteella resurssivajeesta ja muista organisaation sisäisistä ongelmista. Tutkintavankien sijoittamisesta johtuvia ongelmia ei ole selvitysmiehen raportista luettavissa. Tietysti on huomioitava, että LEAN-hanke ajoittui vuoden 2019 loppupuolelle, jolloin uusi tutkintavankeuslaki oli ollut voimassa noin puoli vuotta. Tuloksista voi kuitenkin johtaa kysymyksen siitä, onko tutkintavankien sijoittamiseen liittynyt muutos vaikuttanut esitutkinnan kestoon merkittävästi poliisin näkökulmasta? (Oikeusministeriö 2020, 24–35.)

5.6 Euroopan ihmisoikeussopimus

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle kuuluvia oikeuksia. Ihmisoikeudet käsitetään nykyään niinä oikeuksina, jotka turvataan yleismaailmallisissa tai alueellisissa kansainvälisissä sopimuksissa eli niin sanotuissa ihmisoikeussopimuksissa. Nämä sopimukset ovat oikeudellisesti velvoittavia valtioiden välillä. Sopimusvaltiot takaavat sopimuksella saman turvan niin oman maansa kansalaisille, kuin myös muille alueellaan oleskeleville ihmisille. Tämä erottaa ihmisoikeudet kansallisista perusoikeuksista. Sisällöllisesti perus- ja ihmisoikeudet ovat hyvin lähellä toisiaan (Hallberg ym. 2004, kohta Ihmisoikeuksien käsite.)

Kansainvälisen ihmisoikeussäätelyn perustana voidaan pitää YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen hyväksymistä vuonna 1948. EIS:n lisäksi on olemassa lukuisia muita Suomea velvoittavia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia. Näitä ovat esimerkiksi YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (Sops 7–8/1976) eli ns. KP-sopimus sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimus (Sops 59–60/1991) (Fredman ym. 2020, 49.)

EIS on Euroopan neuvoston toimesta 4.11.1950 laadittu yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. Sopimus astui voimaan 3.9.1953, kun Luxemburg kymmenentenä valtiona ratifioi sen. Suomessa ihmisoikeussopimus tuli voimaan ratifiointipäivänä 10.5.1990. Lainsäädännönalan osalta EIS ja sen lisäpöytäkirjat ovat Suomessa voimassa eduskuntalain tasoisena säädöksenä eli sopimus on valtiosisäisesti samassa asemassa, kuin lait yleensä. Sitä tulee soveltaa lakina käytännön viranomais- ja tuomioistuiminnassa (Pellonpää ym. 2018, 10, 63–64.)

5.6.1 Kidutuksen kielto

EIS 3 artikla suojaa ihmisiä kidutukselta ja epäinhimilliseltä ja halventavalta kohtelulta. Artikla on yhteen lauseeseen kiteytetty absoluuttinen kielto. Kiellon ehdoton luonne merkitsee sitä, ettei siitä voida poiketa missään olosuhteissa, eikä valtiovallalla ole asiassa harkintavaltaa (Hirvelä & Heikkilä 2017, 127–128.)

Artikla sisältää kolme kielletyn kohtelun lajia; kidutukseen yltävä kohtelu, epäinhimillinen kohtelu sekä halventava kohtelu. EIT:n ratkaisukäytännössä näiden välisiä eroja voidaan luonnehtia lähinnä aste-eroiksi. Monissa tapauksissa teko sisältää elementtejä useammasta kategoriasta, mutta sen on joka tapauksessa saavutettava tietty vähimmäistaso, jotta 3 artikla voi täytyä. Pellonpää ym. ovat luokitelleet epäinhimilliseksi tekoa, joka on tahallisesti aiheutettu kyseisessä tilanteessa epäoikeutettu vakava henkinen tai fyysinen kärsimys. Kidutus on epäinhimillisen kohtelun törkeä muoto, jolla on aiheutettu tarkoituksellisesti erityisen vakavaa kärsimystä. Kidutus ja muu epäinhimillinen kohtelu on usein myös halventavaa. Oikeuskäytännössä halventavalla kohtelulla on myös oma itsenäinen merkityksensä, teko voi olla halventava, vaikka se ei olisikaan 3 artiklan tarkoittamalla tavalla epäinhimillistä. Tästä seuraa, että halventavaa kohtelua voidaan pitää 3 artiklan vastaisten tekojen lievimpänä muotona (Pellonpää ym. 2018 408–409, 421.)

Myös Hirvelä ja Heikkilä näkevät halventavan kohtelun asemoituvan 3 artiklan lievimmäksi teko-
muodoksi. Kaltarvkohtelulta vaaditaan tietyn minimitason ylittämistä, jotta teko voidaan katsoa 3
artiklan vastaiseksi. Nykyarvointi on aiempaa tiukempaa ja kohtelun vakavuuden ylittävät sellaiset
teot, jotka aikaisemman käytännön mukaan eivät välttämättä olisi sitä tehneet. Etenkin viranomais-
ten käyttäytymisen arvioinnissa käytetään tiukempaa tulkintaa ja matalampaa tulkintakynnystä,
kuin yksityishenkilöiden kohdalla. Hirvelän ja Heikkilän mielestä jokainen poliisin henkilöön kohdis-
tama menettely, joka ei ole ehdottoman välttämätön, loukkaa henkilön arvokkuutta, ja merkitsee
ainakin periaatteessa 3 artiklan loukkausta, vaikkei minimikynnystä saavutettaisikaan (Hirvelä &
Heikkilä 2017, 129–130.)

Vankilaolosuhteiden huonot olosuhteet voivat itsessään olla 3 artiklan vastaisia, vaikka olosuhteet
eivät asettaisi yksittäistä vankia eri asemaan toisten kanssa. Tällöin oikeuskäytännössä on yleensä
katsottu olevan kyse enemmän halventavasta kuin epäinhimillisestä kohtelusta, mutta suhtautumi-
nen asiaan on kiristynyt viime vuosina. EIT:n ratkaisukäytäntö on muuttunut siten, ettei se välttä-
mättä enää erottele ovatko huonot vankilaolosuhteet luonteeltaan epäinhimillisiä vai halvantavia,
vaan vankilaolosuhteet ovat ylipäättään olleet 3 artiklan vastaisia (Pellonpää ym. 2018, 418–425.)

Vankilaolosuhteita koskeva oikeuskäytäntö on vuosien saatossa muuttunut paljon ja on edelleen
jatkovasti muuttuva oikeudenala. Aiemman käsityksen mukaan vankeuteen liittyi luontojaan tiettyä
ankaruutta ja kovuutta. Nykyisin kehnoin vankilaoloihin suhtaudutaan oikeuskäytännössä aiem-
paa tiukemmin. Vapauden menetyksen lisäksi vankien ei tule kärsiä epäinhimillisistä olosuhteista
vankeusaikanaan. Hirvelä ja Heikkilä ovat luetelleet niitä seikkoja, joiden on EIT:n ratkaisuissa kat-
sottu olevan 3 artiklan vastaista menettelyä vankilaolosuhteiden osalta. Näistä merkittävimpiä ovat
kehnot fyysiset vankilaolosuhteet, puutteet sairaanhoidossa vankiloissa, puutteet vankien erityistar-
peissa sekä vangin eristämiseen, tarkastamiseen ja tapaamisten rajoittamiseen liittyvät puutteet.
Kaikki edellä luetellut ovat niitä puutteita, joista Suomi on saanut huomautuksia kidutuksenvastai-
silta komiteoilta tekemiensä tarkastusten yhteydessä (Hirvelä & Heikkilä 2017, 143–156.)

CPT on sopimuksella perustettu valvontajärjestelmä, joka pyrkii parantamaan vapautensa menettä-
neiden henkilöiden kohtelua. Vaikka komitea on täysin erillinen instanssi EIT:sta, tuomioistuin on
kuitenkin usein tukeutunut CPT:n havaitsemiin epäkohtiin ratkaisuissaan (Pellonpää ym. 2018,
453.) Kuten luvussa 4 on käsitelty, CPT on tehnyt tarkastuskäyntejä myös vankiloihin Suomessa ja
raportoinut havaitsemistaan epäkohdista.

5.6.2 Oikeus vapauteen ja turvallisuuteen

EIS:n 5 artikla turvaa jokaisen oikeuden vapauteen ja turvallisuuteen. Sen tarkoitus on taata, ettei
kukaan joudu mielivaltaisen vapaudenriiston kohteeksi, vapaudenriiston tulee tapahtua aina lain
nojalla. Artiklassa määritellään tarkoin ne tilanteet, joissa vapauteen voidaan puuttua lain määrää-

mässä järjestyksessä. Artiklassa säädetään lisäksi vapaudenriiston kohteen oikeusturvan tarkemista takuista. Artikla on tärkeässä asemassa sopimuksessa ja sen soveltamisesta on olemassa laajasti oikeuskäytäntöä (Hirvelä & Heikkilä 2017, 236–237.)

Ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa on kuusi erilaista laillista vapaudenriistotilannetta, jotka luetellaan artiklan 1 kohdassa. Tutkielman kannalta olennainen on c-kohta, jonka mukaan henkilön vapaus saadaan riistää, jos henkilö pidätetään tai hänen vapautensa riistetään lain nojalla hänen saattamiseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakemasta teon jälkeen (Pellonpää ym. 2018, 475.)

Artiklan 2–5 kappaleissa määritetään vapaudenriiston kohteena olleen prosessuaaliset oikeudet. Näit ovat oikeus saada tieto vapaudenriiston perusteista, rikoksesta epäillyn oikeus tulla viipymättä tuoduksi tuomarin tutkittavaksi, jokaisen vapaudenriiston kohteen oikeus vaatia vapaudenriiston laillisuus tutkittavaksi sekä oikeus vahingonkorvaukseen, mikäli vapaudenriisto on ollut artiklan vastainen. (Hirvelä & Heikkilä 2017, 280.)

Tutkielman kannalta merkityksellinen kohta on EIS 5 § 3, rikoksesta epäillyn oikeus tulla viipymättä tuoduksi tuomarin tutkittavaksi. Kohta pitää sisällään vaatimuksen siitä, että mikäli henkilö ei tule vapautetuksi vangitsemisoikeudenkäynnissä, hänellä on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa tai oikeus tulla vapautetuksi jutun ollessa vireillä. Mikäli henkilöä ei vapauteta, hän jää tutkintavankeuteen, jonka kohtuullista kestoa ei ole määriteltävissä abstraktisti, vaan sen kesto riippuu kyseessä olevan tapauksen ja tutkinnan olosuhteista (Hirvelä & Heikkilä 2017, 288–289.)

EIT tutkii valtiosisäisten viranomaisten esittämät vapaudenriiston perusteet ja arvioi niiden riittävyyttä sopimusta vasten. Tässä arvioinnissa otetaan huomioon seuraavat seikat; vapaudenriiston pituus suhteessa erityisesti rikoksen laatuun ja vakavuuteen, suoritettujen rikosprosessin laatu koskien sekä esitutkintaa että tuomioistuintoimintaa, epäillyn oma käyttäytyminen, sekä syyttömyysolettaman toteutuminen. EIT:n ratkaisujen mukaan sopimuksesta ei ole johdettavissa mitään vangitsemisen enimmäisaikaa, vaan asian arviointi johtuu kunkin tapauksen olosuhteista. Yleisesti loukkauksen toteutuminen on edellyttänyt vähintään noin kahden vuoden vapaudenmenetyksaikaa ollakseen EIS:n vastainen (Pellonpää ym. 2018, 516–517.)

5 artiklassa tarkoitetun mielivallan kiellon keskeinen tae on ehdoton vaatimus vapaudenriiston laillisuudesta. Kenenkään vapautta ei saa riistää, pois lukien tietyt, artiklassa määritellyt tilanteet, ja lain määräämässä järjestyksessä. Tämä tarkoittaa, että vapaudenriiston tulee perustua kansalliseen lakiin ja kansallisessa laissa olevan vapaudenriiston perusteen tulee olla jokin 5 artiklassa olevista kohdista laillisista vapaudenriiston syistä (Hirvelä & Heikkilä 2017, 248.)

Suomen oikeusjärjestelmässä vapautteen kohdistuvat pakkokeinot on säädelty tarkoin pakkokeino- ja esitutkintalaeissa ja ne ovat EIS 5 artiklan mukaisia. Rikosprosessiin liittyviä suomalaisen oikeusjärjestyksen vapautteen kohdistuvia pakkokeinoja ja niiden perusteita käsitellään tarkemmin tutkielman luvussa 3.

5.6.3 Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

EIS 6 artikla takaa jokaiselle oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklaa sovelletaan, kun päätetään henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista tai rikossyytteestä ja se takaa tietyt prosessuaaliset takeet menettelylle oikeudenkäynnissä. Artikla soveltuu kaikkiin oikeusprosesseihin; siviili-, hallintolainkäyttö- ja rikosprosessiin. Artikla on muotoiltu yleiseen muotoon, jonka sisältö avautuu varsinaisesti vasta EIT:n oikeuskäytännössä. Oikeudenkäynti tuomioistuimessa on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ydinsisältöä. Rikosasioissa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus ulottuu koskemaan myös esitutkintaa ja syyteharkintaa (Hirvelä & Heikkilä 2017, 304–305.)

Tutkielman kannalta olennaista on keskittyä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ensimmäiseen virkkeeseen, jonka mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä (Pellonpää ym. 2018, 546.) Kohtuullisen ajan määrittäminen EIT:n ratkaisukäytännön perusteella on monimutkaista, koska asiaa arvioidaan jokaisen asian ominaispiirteiden perusteella. Asian arvioinnissa otetaan huomioon asian monimutkaisuus, valittajan ja viranomaisten käyttäytyminen sekä asian merkitys valittajalle. Valtioilla on velvollisuus järjestää oikeusjärjestelmänsä siten, että tuomioistuimet pystyvät käsittelemään asiat kohtuullisen ajan kuluessa. Monimutkaisissa asioissa 6–8 vuoden käsittelyaika koko prosessille on vielä katsottu olevan sallitun rajoissa EIT:n ratkaisukäytännössä (Hirvelä & Heikkilä 2017, 463–466.)

Sekä 6 artikla että 5 artiklan 3 kohta sisältävät molemmat vaatimuksen kohtuullisesta ajasta. EIS 6 artikla eroaa edellä käsitellystä 5 artiklan 3 kohdasta siten, että 5 artiklan 3 kohta koskee vapautensa menettäneen oikeutta, kun taas 6 artiklassa on kyse tilanteista, joissa kukaan ei odota oikeudenkäyntiä vapautensa menettäneenä. Näin ollen 6 artikla soveltuu rikosprosessin lisäksi myös siviili- ja hallintolainkäyttöprosesseihin, kuten edellä on kuvattu.

6 TUTKIMUSMENETELMÄT

6.1 Tutkimuksen toteuttaminen

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyritään selvittämään jonkin ilmiön merkitystä tai tarkoitusta, ja ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Merkitykset ilmenevät ihmisen kokemina tai ymmärtäminä asioiden suhteina ja niistä syntyneinä kokonaisuuksina. Tavoitteena voidaan pitää ihmisen omia kuvauksia koetusta todellisuudesta tai tapahtumasta, ja annetaan mahdollisuus tutkittavien henkilöiden näkökulmille. Keskeinen tutkimuskysymys laadullisessa tutkimuksessa onkin, mitä merkityksiä tutkimuksessa tutkitaan? Tutkijan tulee olla tietoinen käsitysten ja kokemusten välisestä erosta asettaessaan tutkimusongelmaansa (Vilka, 2017, 75.)

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus, jonka empiriaosuus kerättiin kahdessa vaiheessa ja kahdella tiedonkeruumenetelmällä. Ensimmäisenä tiedonkeruumenetelmänä käytettiin lomakekyselyä toteutettua SWOT-analyysia, jonka avulla pyrittiin selvittämään tutkintavankeuslain viimeisimmän muutoksen vaikutuksia operatiiviseen toimintaan sekä haettiin näkemyksiä vuonna 2025 tulevan muutoksen vaikutuksista. SWOT-analyysin vastauksista saatuja tuloksia syvennettiin tutkimuksen toisessa vaiheessa tekemällä teemahaastatteluja analyysissa esille nousseista asioista. Teemahaastattelut kohdistettiin tutkimusalueella työskenteleviin tutkinnanjohtajiin siten, että sekä Oulun että Lapin poliisilaitoksilta haastateltiin yksi tutkinnanjohtaja pääpoliisiasemalta ja yksi tutkinnanjohtajalta muulta poliisiasemalta. Kaikki haastatellut tutkinnanjohtajat työskentelevät vapautteen kohdistuvien pakkokeinojen parissa ja heitä voidaan pitää tutkimusalueen asiantuntijoina.

Tutkimuskysymysten asetelulla sekä tutkimuksen kohderyhmän valinnalla on pyritty varmistamaan mahdollisimman laaja-alainen otanta tutkintavankeuslain muutoksiin liittyvästä olemassa olevasta tietämyksestä poliisissa Pohjois-Suomen alueella. Tutkimuksessa tarvittavaa tietoa ei ole saatavissa muilla keinoilla, kuin lomakekyselyllä ja sitä täydentävällä teemahaastattelulla.

6.2 SWOT-kysely

SWOT-analyysi on luonteeltaan asiakokonaisuuksia yhteen tuova analyysi. Sen tavoitteena on tuottaa analyysin tilaajalle kattava kokonaiskuva sen tilanteesta strategisten ratkaisujen tueksi. Onnistunut SWOT-analyysi tarvitsee tuekseen lukuisia osa-analyysseja sekä syvää tuntemusta organisaatiosta ja sen toimintaympäristöstä. Analyysin tuloksista tulisi nostaa esille kaksi keskeisintä teemaa, joihin strategiassa tulisi keskittyä. Jos analyysin tuloksista keskitytään liian moneen, jää tulos irralliseksi (Vuorinen 2013, 88.)

SWOT-analyysissa tunnistetaan ja kirjataan ylös ensin sisäiset voimavarat (*strengths*) ja heikkoudet (*weaknesses*) sekä ulkoiset uhat (*threats*) ja mahdollisuudet (*opportunities*). Tämän jälkeen jokaisen lohkon asioita tarkastellaan toisiinsa nähden. Sisäisten voimavarojen tarkastelussa arvioidaan organisaation osaamista ja vahvuuksia. Analyysillä pyritään löytämään tekijöitä, joiden avulla

yritys menestyy ja onnistuu, mikä toimii yrityksessä ja mistä tulee positiivista palautetta. Heikkouksien osalta tarkastellaan yrityksen osaamisen ja voimavarojen puutteita, miltä osin toiminnassa epäonnistutaan ja miestä kielteinen palaute kertyy, sekä tarkastellaan kehittämiskohteita. Ulkoisten tekijöiden osalta tarkastellaan mahdollisuuksia ja uhkia lähitulevaisuuden toimintaympäristössä. Mahdollisuuksien osalta pyritään tunnistamaan asiakkaiden toiveita, vastaamaan kilpailijoiden teke-misiin sekä löytämään lähitulevaisuuden toimintaympäristöstä mahdollisuuksia, joiden avulla toi-mintaa kehitetään. Uhkina pyritään tunnistamaan tekijöitä, jotka tavalla tai toisella voisivat lähitule-vaaisuudessa haitata toiminnan kehittämistä tai jopa aiheuttaa yrityksellä ylipääsemättömiä ongel-mia, joiden seurauksena koko yrityksen toiminta voisi lakata (Viitala ym. 2019, 81.)

SWOT-analyysia käytetään, kun halutaan tunnistaa organisaation omia vahvuuksia ja käyttää niitä kilpailuetuna. Mallin avulla voidaan kohdentaa huomiota keskeisiin asioihin ja jäsentää asiat muo-dostettaessa käsitystä yrityksen tilasta ja toiminnan suuntaamisesta. Sen avulla voidaan myös luoda yhteistä ymmärrystä yrityksen menestystekijöistä ja tulevaisuudesta. (Viitala ym. 2019, 81.)

SWOT-kysely toteutettiin sähköpostijakeluna lähetetyllä lomakkeella syys-lokakuun 2022 aikana. Kyselylomake lähetettiin yhteensä 33 tutkinnanjohtajalle Oulun ja Lapin poliisilaitoksissa sekä KRP:n Oulun ja Rovaniemen yksiköissä. Kyselylomakkeen yhteydessä lähetettiin myös tiedote- ja suostumuskirje, jossa vastaanottajille kerrottiin tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta. Kyselylo-make sisälsi ainoastaan SWOT-analyysin otsikot; vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat, jolloin tutkijasta itsestään lähtöisin olevat näkemykset minimoitiin. Lomakkeen helppokäyttöisyy-dellä tavoiteltiin myös mahdollisimman laajaa vastausprosenttia.

Lomakekyselyn alkuperäinen vastausaika oli kaksi viikkoa, mutta sitä pidennettiin viikolla, vastaus-määrän jäädessä matalaksi. Lopulta SWOT-kyselyyn vastasi 12 tutkinnanjohtajaa, joten kyselyn vastausprosentti oli noin 36 prosenttia. Vastausten pituudet vaihtelivat yhden lauseen vastauksista useamman lauseen kokonaisuuksiin.

Kyselyn vastaukset luokiteltiin kategorioittain vahvuuksiin, heikkouksiin, mahdollisuuksiin ja uhkiin. Tämän jälkeen vastaukset käytiin läpi luokittain ja vastaukset koostettiin tutkimuksen lukuun 7.1. Kyselyn tuloksia käytettiin myös hyväksi luotaessa teemahaastattelurunkoa tutkimuksen toiseen tiedonkeruuvaiheeseen.

6.3 Teemahaastattelu

Teemahaastattelua pidetään yleisimpänä laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmänä. Sitä pidetään myös tehokkaana tapana tehdä haastatteluja, koska se antaa mahdollisuuden hyvälle vuorovaikutukselle haastattelijan ja haastateltavan välillä. Kuitenkin ennen haastattelumenetelmän valitsemista tutkimusmenetelmäksi tulisi pohtia myös muiden tutkimustekniikoiden soveltuvuutta tutkimuskohteeseen. Haastattelumenetelmän valinta tulee pystyä perustelemaan (Koskinen ym. 2005, 105–106.)

Teemahaastattelun avulla tutkimuksessa pyrittiin selventämään ja tarkentamaan SWOT-analyysissa esille nousseita asiakokonaisuuksia. Lomakekyselyn vastausprosentin jäädessä verrattain alhaiseksi teemahaastattelun merkitys tutkimuksen luotettavuudessa ja tiedonkeruussa nousi erityisen merkitykselliseksi. Haastatteluissa saatuja tietoja ei olisi saatavissa muilla keinoilla. Teemahaastattelujen avulla pystyttiin syventämään SWOT-analyysissa esille nousseita asiakokonaisuuksia, tuomaan esille aluekohtaisia erityispiirteitä sekä saamaan asiantuntijoiden ääntä kuuluviin tutkimuksessa. Teemahaastattelurungon avulla pyrittiin saamaan vastauksia tutkimuskysymyksiin mahdollisimman kattavasti. Kaikissa haastatteluissa käytettiin samaan teemahaastattelurunkoa.

Haasteltavien valinnassa tulee kiinnittää huomiota tutkimuksen kohteena olevaan ongelmaan, haastateltavien tulisi omata asiantuntemusta tai kokemusta tutkittavasta asiasta (Vilkkä, 2005, 114.) Tutkimuksessa teemahaastattelut kohdistetaan kyseisten virastojen asiantuntijoihin, eli niihin virkamiehiin, jotka kyseisestä ryhmästä työskentelevät eniten tutkintavankeuteen liittyvien asioiden kanssa. Haastateltaviin pyrittiin myös valitsemaan henkilöitä, jotka vastaavat useamman kuin yhden tutkintayksikön tutkinnanjohtajuudesta.

Tutkimukseen haastateltiin neljä tutkinnanjohtajaa, kaksi sekä Oulun että Lapin poliisilaitoksilta. Poliisilaitosten sisältä haastatellut valittiin siten, että toinen haastatelluista työskentelee pääpoliisiasemalla ja toinen muulla poliisiasemalla. Haastateltavien valinnalla pyrittiin siten saamaan mahdollisimman laaja ja monipuolinen näkemys tutkimusalueesta. Haastattelut toteutettiin viikoilla 8–9 helmikuussa 2023. Kaikki haastattelut tehtiin etäyhteyksin, haastattelut kestivät noin 30–45 minuuttia per haastattelu.

Teemahaastattelujen keskustelemaan luonteeseen kuuluu, että haastattelu tallennetaan jollain soveltuvalla välineellä. Tällöin saadaan tallennettua kaikki materiaali haastattelusta myöhempään analyysiin. Haastatteluaineiston laadukkuutta voi parantaa panostamalla haastattelurunkoon. Jälkikäteisesti laatua voi parantaa litteroimalla haastattelut mahdollisimman pian haastattelun jälkeen. (Hirsjärvi & Hurme. 2015, 92, 184–185.)

Haastattelut tallennettiin tutkijan matkapuhelimella ja tallennettu aineisto kirjoitettiin auki heti haastattelun jälkeen. Litteroituun aineistoon tehtiin sisällönanalyysi, jossa koko aineisto luettiin ensin läpi. Analyysissa vastaukset luokiteltiin värikoodein teemoittain, jossa teemahaastattelurunko toimi suuntaa-antavana runkona myös vastausten teemoittelussa. Järjestelty materiaali luettiin läpi useaan kertaan, siitä tehtiin muistiinpanoja ja siitä haettiin yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia vastausten väliltä sekä vertailtiin saatuja vastauksia tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen.

Aiemmin luodulla temarungolla tulee turvata tutkimuksen kannalta riittävä tiedonsaanti, mutta muutoin itse haastattelutilanteessa voi olla runsaastikin joustovaraa. Joustaminen vaatii haastattelijalta tilannetajua, esimerkiksi teemoittelun järjestyksen muuttamisessa, jos haastateltava siirtyy teemasta toiseen luontevasti, vaikka alkuperäinen suunniteltu järjestys olisikin toinen (Hirsjärvi &

Hurme 2015, 102–105.) Vilka kuvaa teoksessaan, että kvalitatiivisen tutkimuksen tulisi olla emancipatorinen (Vilka 2017, 80.) Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimukseen osallistuva henkilö ei ole ai-noastaan tiedon lähde, vaan myös hänen oma ymmärryksensä tutkittavasta asiasta lisääntyy. Tutkittavan myönteinen asenne tutkimusta kohtaan lisääntyy, mikäli hänen ymmärryksensä tutkitta-vasta asiasta kasvaa haastattelun aikana sekä hän tuntee tulleen kuulluksi ja ymmärrettyksi.

Teemahaastattelurunkoa päivitettiin SWOT-analyysin tulosten valmistuttua. Haastattelurunko lähe-tettiin jokaiselle haastateltavalle ennen haastattelua, jotta he pystyivät valmistautumaan haastatte-luun. Haastateltavat eivät saaneet tietää SWOT-analyysin tuloksia ennen haastatteluaan, jottei sen tuloksilla olisi vaikutusta heidän vastauksiinsa. Haastateltaville annettiin mahdollisuus tutustua tutkimukseen ennen sen julkaisemista, jolloin he voivat varmistaa, että heidän vastauksensa on ym-märretty oikein. Samalla he saivat luettua myös muiden haastateltujen vastaukset sekä tutkimuk-sen kokonaisuudessaan, jolloin heidän näkemyksensä tutkimusalueesta todennäköisesti laajenee.

6.4 Tutkimuksen eettisyys

Eettiset näkökohdat tulee huomioida tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Tärkeimpiä eettisiä periaat-teita ovat informoinnin pohjalta tapahtuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset sekä yksityi-syys (Hirsjärvi & Hurme 2015, 19–20.) Tutkimuksen tekijän on omaksuttava ammattirooli tehdes-sään haastatteluja. Haastattelujen tekemisessä on pidettävä tutkimuskysymyksiin vastaaminen toi-minnan keskiössä, tärkeintä on hankkia ja kerätä tutkimuksen kannalta keskeinen tietosisältö. Tutkijan on muistettava puolueeton asemansa, vaikka hänen toisaalta tulisi olla haastatteluissa osallis-tuva ja vuorovaikutukseen kannustava, ja toisaalta viedä tutkimustaan koko ajan eteenpäin (Hirs-järvi & Hurme 2015, 96–97.)

Tutkimuksessa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjetta *Hyvä tieteellinen käy-täntö ja loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa* (2012). Tutkimuksessa on noudatettu julkai-sun sivuilla 6–7 on lueteltuja tutkimuseetiikan näkökulman keskeisiä lähtökohtia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Sekä SWOT-lomakekyselyyn että haastatteluun osallistuneille kerrottiin tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet sekä heiltä kysyttiin heidän vapaaehtoinen suostumuksensa tutkimukseen osallistumi-seen. Tutkimukseen osallistuville kerrottiin tutkimuksen luottamuksellisuudesta sekä siitä, miten tutkimuksessa saatuja tietoja käsitellään. Tutkimukseen osallistuville taattiin anonyymiteetti tutkimuk-sessa sekä heille annettiin mahdollisuus antamiensa vastausten tarkastamiseen. Haastattelut suo-ritettiin siten, että haastateltavat saivat itse päättää haastatteluajankohdan. Haastateltaville ei mak-settu palkkiota, eivätkä he saaneet muita etuuksia tutkimukseen osallistumisesta.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus

Luotettavuus eli reliabiliteetti ilmaisee sen, miten luotettavasti ja toistettavasti käytetty mittari mittaa tutkittavaa ilmiötä, kun taas valideetti ilmaisee sitä, miten hyvin tutkimuksessa käytetty menetelmä

mittaa juuri tutkittavaa ilmiötä tai sen ominaisuutta. Tulosta voidaan esimerkiksi pitää luotettavana, jos kaksi tai useampi arvioija päätyy samaan lopputulokseen. Mikäli tähän teoriaan yhdistetään läh-
tökohta, jossa jokainen henkilö tekee omat johtopäätöksensä omien kokemuksensa pohjalta, on epätodennäköistä, että kaksi tai useampi arvioija ymmärtäisi tuloksen täysin samana. Reliaabelius on aina parhaimmillaankin arvio siitä, miten arvioijat ovat ymmärtäneet tai käsittäneet vastauksen (Hirsjärvi & Hurme 2015, 186.)

Tutkimuksen tuloksissa luotettavuutta tuodaan esille kertomalla, moniko vastaajista on kertonut asi-
asta kuvatulla tavalla, tai ovatko kaikkien vastaukset ovat olleet yhtenäisiä jonkin asian tiimoilta. Tutkijan on pystyttävä ilmaisemaan, miten hän on päätenyt tiettyyn loppupäätelmään tutkimukseen osallistuneiden vastauksissa ja niiden arvioinnissa. Validiteetin perustelun on oltava uskottava, vaikka toinen tutkija voi päätyä saman aineiston pohjalta toisenlaiseen lopputulokseen. Tästä ei välttämättä seuraa tutkimuksen tai menetelmän epäonnistumista. Laadullisessa tutkimuksessa vali-
diteettia voidaan arvioida parhaiten tutkijan tekemän työn laadun kautta eli toisin sanoen aineiston laadun kautta. Tällöin on kyse aineiston kattavasta huomioinnista, litteroinnin laadukkaasta tekemi-
sestä sekä tutkittavien vastausten sisällön välittämisestä.

Triangulaatiota voidaan käyttää yhtenä keinona perinteisen validiteetin toteamisen sijaan. Triangu-
laatiolla tarkoitetaan erilaisten menetelmien, tietolähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuk-
sessa ja asioiden käsittelyä moninäkökulmaisesti, yksinkertaisena esimerkkinä esimerkiksi empi-
riassa saatujen tietojen vertaamista muista lähteistä saataviin tietoihin (Hirsjärvi & Hurme 2015, 189.)

Tutkimuksen SWOT-analyysin ja haastattelujen tuloksia on verrattu tutkimuksen teoreettiseen viite-
kehykseen, eli olemassa olevaan muuhun tutkimustietoon sekä oikeuskirjallisuuteen. Tutkimuksen kannalta keskeiset elementit validiteetin ja reliabiliteetin osalta ovat tutkimukseen osallistuvan jou-
kon valinta sekä tutkimusmenetelmät. Tutkimuksen ensimmäisessä tiedonkeruu vaiheessa SWOT-
kysely lähetettiin kaikille tutkimusalueen tutkinnanjohtajille, kaikilla halukkailla oli mahdollisuus osal-
listua tutkimukseen. Toisessa vaiheessa haastateltaviksi valittiin asiasta parhaan käsityksen ja tie-
tämysten omaavat henkilöt maantieteellisesti kattavasti alueellisten erojen esiintuomiseksi.

Tutkimuksen tuloksiin on otettu suoria lainauksia haastateltavien vastauksista, jolloin tutkijasta it-
sestään lähtöisin olevien käsitysten mahdollisuus on pienempi. Suorasta sitaatista on myös luetta-
vissa sanasta sanaan, mitä kyseinen haastateltava on asiasta lausunut.

6.6 Tietoturva ja tietosuoj

Tutkimuksella on Poliisiammattikorkeakoulun myöntämä tutkimuslupa. Tutkimuksessa ei ole käsi-
teltä, kerätty tai tallennettu henkilö- tai salassa pidettäviä tietoja. Tutkimuksessa ei ole käsitelty vi-
ranomaisten rekistereissä olevia tietoja. Tutkimukseen osallistuneita on käsitelty anonymisti, eikä

heidän henkilöllisyytensä tule esille tutkimuksesta. Haastateltavat koodattiin anonymiteetin varmistamiseksi. Tutkimuksessa kertynyt aineisto tallennettiin tutkijan henkilökohtaiselle TUVE-työasemalle, josta se hävitetään tutkimusluvassa määriteltyjen ehtojen mukaisesti. Tutkimusaineistoa on käsitelty ainoastaan tutkija. Tutkimus on julkinen, eikä se sisällä salassa pidettäviä tietoja.

6.7 Tutkimuksen vahvuudet ja heikkoudet

Tutkimuksen tiedonkeruussa käytettiin kahta eri menetelmää, SWOT-analyysia sekä teemahaastattelua. SWOT-analyysin tavoitteena oli tavoittaa mahdollisimman laaja vastaajapiiri ja sitä kautta hankkia mahdollisimman laaja otanta tutkimukselle. Tämä tavoite täyttyi osittain, SWOT-kysely lähetettiin kaikille 33 tutkimusalueen tutkinnanjohtajalle, jotka työskentelevät tutkintavankeuteen liittyvien esitutkintojen kanssa. Näin ollen voidaan katsoa, että tutkimusmenetelmänä SWOT-analyysi oli tarkoituksenmukainen ja sillä mahdollistettiin tutkimukseen osallistuminen kaikille avainhenkilöille. Toisaalta SWOT-kyselyyn vastasi lopulta 12 tutkinnanjohtajaa, joten vastausprosentin voidaan katsoa jääneen alhaiseksi. Vastausprosentin parantamiseksi vastausaikaa jatkettiin viikolla ja vastausajan jatkamisesta ilmoitettiin vastaajille.

SWOT-kysely tehtiin lomakkeella, jossa ei ollut apusanoja tai muita vastaajaa mahdollisesti johdattelevia ohjeita. Asettelulla pyrittiin varmistamaan se, että vastaajat vastaavat täysin omista lähtökohdistaan ja tutkimuksen tekijästä lähtöisin olevat oletukset rajattiin pois. Lomakkeelle vastattiin SWOT-analyysin mukaisesti alaotsikoihin vahvuudet, heikkoudet, uhat ja mahdollisuudet. Vastausmuotoa tai pituutta ei rajattu mitenkään. Osa vastauksista oli usean lauseen mittaisia, perusteltuja näkemyksiä tutkimusaiheesta. Osa vastauksista oli yhden lauseen mittaisia toteamuksia, joiden hyödynnettävyys tutkimuksen kannalta jäi olemattomaksi, koska niistä ei ollut tulkittavissa mitään näkökulmaa tai perustelua.

Haastattelujen tarkoituksena oli syventää SWOT-analyysissa saatuja vastauksia sekä tuoda esille haastateltavien omia henkilökohtaisia näkemyksiä tutkimusaiheesta. Teemahaastattelujen haastateltavat valittiin tutkimusalueen asiantuntijuuden lisäksi myös maantieteellisen sijainnin perusteella. Tällä pyrittiin varmistamaan se, että tutkimusalueen alueelliset erityispiirteet tulevat kuuluviin tutkimustuloksissa. Kaikki haastatteluihin osallistuneet olivat hyvin valmistautuneita ja he olivat tutustuneet heille ennakoon lähetettyyn teemahaastattelurunkoon. Kaikki haastattelut toteutettiin aikataullisista syistä etäyhteyksin. Haastateltavat antoivat haastatteluissa perusteltuja näkemyksiä ja kokemuksia tutkimusaiheeseen liittyen. Haastattelujen voidaan siten katsoa tuoneen lisäarvoa tutkimuksen empiriaosuuteen.

7 TUTKIMUSTULOSTEN ESITTELY

7.1 SWOT-kyselyn tulokset

SWOT-kysely toteutettiin syksyllä 2022 Google Forms -lomakkeella, joka lähetettiin linkkinä sähköpostiviestillä. Lomake lähetettiin yhteensä 33 tutkinnanjohtajalle ja kyselyyn vastasi 12 henkilöä.

Seuraavaksi käydään läpi SWOT-kyselyn tulokset läpi samassa järjestyksessä, kuin kysymyslomakkeella, ensin vahvuudet (Strengths), seuraavaksi heikkoudet (Weaknesses), mahdollisuudet (Opportunities) ja lopuksi uhat (Threats)

7.1.1 Vahvuudet

SWOT-analyysin vastausten perusteella tutkintavankeuslain nykytilaan oltiin yleisellä tasolla tyytyväisiä. Vastausten perusteella koettiin, että tutkintavankien käsittely poliisissa on yhtenäistä maanlaajuisesti, tutkintavankien perusoikeudet tulevat huomioiduksi ja poliisin säilytystiloihin on kiinnitetty huomiota Suomen saamien huomautusten jälkeen. Yhden vastaajan mielestä suomalaiset poliisivankilat ovat kansainvälisesti vertailtuna hyvää tasoa, eikä hän nähnyt säilytysoloissa mitään huomauttamista. Yleisesti ottaen vastaukset vahvuuksien osalta keskittyivät tuomaan esille tutkintavangin poliisivankilassa säilyttämiseen liittyviä positiivisia vaikutuksia esitutkinnan kannalta.

Nykyisen seitsemän vuorokauden säilytysluvan poliisivankilan tiloissa nosti vahvuutena esiin viisi vastaajaa. Heidän vastauksistaan oli luettavissa, että esitutkinnan kannalta tärkeät kuulustelut ehditään hoitaa tuossa ajassa ja joissain tapauksissa tutkintavankia ei tarvitse siirtää lainkaan Rikosseuraamuslaitoksen tiloihin, koska vangitsemisen tarve on lakannut. Viikon aikaikkuna myös mahdollistaa tutkinnan aikatauluttamisen kiireellisessä tutkinnan alkuvaiheessa. Toisena poliisin tiloissa säilyttämiseen liittyvänä positiivisena seikkana koettiin kuulustelujen hoitaminen ilman matkustamiseen kuluva aikaa. Edellinen koskee erityisesti paikkakuntia, joilla ei ole varsinaisia Rikosseuraamuslaitoksen ylläpitämiä tutkintavankiloita.

Yhteydenpidon rajoitusten valvonnan toteuttaminen poliisivankilan tiloissa koettiin vahvuudeksi kolmen vastaajan vastauksissa. Myös sallittujen yhteydenpidon muotojen toteuttaminen ja valvominen, kuten myös tutkintavangin tapaamisten toteuttaminen sekä tutkintavangin läheisiin että avustajaansa koettiin helpommaksi poliisivankiloissa. Yksi vastaaja näki poliisivankilassa säilyttämisen myös mahdollisuutena taata tutkintavangin turvallisuus tutkintavankilaa paremmin.

Nykyilainsäädännön vahvuuksina nähtiin myös se, että tutkintavangin siirtyessä tutkintavankilaan tutkijan aikaa vapautuu varsinaiseen tutkintaan, koska tutkintavangin esitutkinnan ulkopuolisten asioiden hoitaminen vie aikaa varsinaiselta esitutkinnalta. Nykyisen lainsäädännön koettiin myös antavan tutkinnanjohtajalle riittävästi liikkumavaraa pakkokeinoharkinnan osalta, ja viimeisen muutoksen koettiin selkiyttäneen asiaa.

7.1.2 Heikkoudet

Suurimpana heikkoutena nykyisessä tilanteessa vastaajat näkivät yhteydenpidon rajoittamisten toteuttamisen ja valvomisen. Yhteensä seitsemän vastaajaa toi esille erilaisia ongelmia liittyen yhteydenpidon rajoituksiin. Yleisimpänä ongelmana koettiin, ettei Rikosseuraamuslaitos pysty valvomaan yhteydenpidon rajoituksia riittävästi resurssipuutteiden takia. Vastaavasti tapaamisten valvonta poliisin toimesta koettiin vaikeaksi, koska tutkintavangit voivat olla sijoitettuna usealle eri paikkakunnalle. Kahdessa vastauksessa nousi esille se, että Rikosseuraamuslaitos tulkitsee tapaamisten ja puheluiden valvontaan liittyvää tutkintavankeuslainsäädäntöä eri tavalla kuin poliisi.

Resursseihin liittyviä heikkouksia nousi esille viidessä vastauksessa. Kolme näistä keskittyi jatko-kuulusteluihin liittyvään resursointiin. Mikäli tutkijat joutuvat matkustamaan toiselle paikkakunnalle tutkintavankilaan hoitamaan kuulusteluja, ovat he pois muusta toiminnasta 1–2 päivää. Matkustamisen lisäksi kuulustelumatkoihin liittyy yleensä myös työvuorojen vaihtamista tai vähintään ylitöiden tekemistä. Vastaava poistuma koskee myös tilanteita, joissa poliisi hoitaa tutkintavangin siirtämisen poliisivankilasta tutkintavankilaan, jolloin kuljetusta hoitava poliisipartio on poissa muusta operatiivisesta toiminnasta. Virka-avun pyytäminen kuulustelujen hoitamiseksi nousi esille yhdessä vastauksessa. Tällöin virka-apua antava poliisilaitos käyttää resurssiaan kuulustelun hoitamiseksi. Vangin vartiointi, huolto ja terveydenhuolto poliisivankilan tiloissa nähtiin myös resurssia vaativaksi asiaksi yhdessä vastauksessa.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja tutkintavangin inhimilliseen kohteluun suoraan liittyviä heikkouksia tuli esille viidessä vastauksessa. Kaksi vastauksista liittyi tutkintavangin oloihin ylikuormitetuissa tutkintavankiloissa, olot poliisivankiloissa koettiin tutkintavangin kannalta paremmiksi. Kahdessa vastauksessa nousi esille tutkintavangin kuljetukseen liittyvät ongelmat. Mikäli tutkintavankia joudutaan kuljettamaan autolla, voi matkasta muodostua kohtuuttoman pitkä tutkintavangin näkökulmasta. Yhdessä vastauksessa nousi esille yleinen ongelma seitsemän vuorokauden säilytysajan toteutumisen kannalta Kajaanissa. Vastauksen mukaan Kajaanissa ei ole lähtökohtaisesti mahdollista huomioida aikamäärettä siten, että tutkintavankeusaika poliisivankilassa kattaisi lainsäätäjän tarkoittaman koko tutkintavankeusajan poliisin tiloissa. Kuljetukseen ym. liittyvien olosuhteiden seurauksena kokonaisaika ylittyy usein. Yksi vastaajista nosti esille esitutinnan kokonaiskeston kasvamisen, mikä osaltaan heikentää tutkintavangin perusoikeuksia.

7.1.3 Mahdollisuudet

SWOT-kyselyyn vastanneista neljä vastaajaa ei nähnyt tutkintavankeuslain tulevassa uudistuksessa mitään positiivisia muutosmahdollisuuksia. Yksikään näistä vastanneista ei perustellut näkemystään mitenkään, joten heidän näkemyksiensä tarkemmat syyt jäivät selvittämättä. Yleisesti ottaen vastausten pituudet olivat kyselyn suppeimmat juuri mahdollisuuksien osalta.

Kaksi vastanneista näki uudistuksen mahdollisuutena vapauttaa poliisin resursseja poliisin ydintehäviin Rikosseuraamuslaitoksen vastatessa tutkintavankien säilytyksestä, kuljetuksista sekä terveydenhoidosta. Erityisesti tämä tilanne nähtiin hyvänä tulevassa uudessa Oulun poliisitalon ja tutkintavankilan hybridimallissa.

Positiivisina mahdollisuuksina nähtiin myös se, että uudistus tavallaan pakottaa poliisin miettimään uudelleen tutkintatarkoituksiaan, mikä voisi tuoda mukanaan uusia ja tervetulleita ideoita esitutkinnan kehittämiseen. Mikäli uudistuksen myötä olisi mahdollista kuulla säilytyspaikan osalta myös tutkintavangilta itseltään, piti yksi vastaaja todennäköisenä, että erityisesti Kainuussa tutkintavangit haluaisivat olla sijoitettuna Kajaaniin lähemmäs omaisiaan. Tällainen muutos nähtiin myös tutkintavangin ihmisoikeuksien kannalta positiivisena asiana.

Mikäli muutoksen toteuttamisen yhteydessä Rikosseuraamuslaitos saisi riittävät resurssit lisääntyvien tehtäviensä toteuttamiseen, tutkintavankien olot voisivat muuttua yhteneviksi koko maassa. Lisäresurssien lisäksi tämä mahdollisuus vaatisi vastaajan mielestä myös yhtenäistä tutkintavankilaverkostoa, jolloin vankiloiden väliset etäisyydet eivät muodostuisi kohtuuttoman pitkiksi.

7.1.4 Uhat

Suurimpina uhkina tulevassa tutkintavankilain uudistuksessa nähtiin tutkintavangin eristämiseen ja yhteydenpidon rajoituksiin liittyvät asiat. Yhteensä seitsemän vastaajaa nosti esille näihin liittyviä asioita. Eristäminen koettiin ongelmalliseksi jo nykytilanteessa, ja tutkintavankien säilytyksen siirtäessä kokonaan Rikosseuraamuslaitoksen ylimajoitettuihin tiloihin, uskottiin tilanteen pahenevan entisestään. Myös Rikosseuraamuslaitoksen tämänhetkinen tulkinta yhteydenpidonrajoitusten valvonnasta koettiin vaikeuttavan ja vaarantavan esitutkinnan toteuttamista. Erityisesti yhteydenpidonrajoitusten valvonnassa esiintyvät puutteet koettiin haittaavaan esitutkinnan kriittistä alkuvaihetta. Rikosseuraamuslaitoksen resurssien lisääminen koettiin mahdollisuutena parantaa tapaamisten ja puheluiden valvomisessa olevia ongelmia. Yksi vastaaja myös kaipasi käytännön asioihin liittyvien asioiden sopimista poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen välille.

Viisi vastaajista nosti esiin tutkintavankien sijoitteluun ja siihen liittyvän lisääntyvän matkustamisen uhkana tulevaisuudessa. Lisääntyvä matkustaminen hidastaa esitutkintaprosessia ja tulee lisäämään kustannuksia kahden vastaajan mielestä. Muutoksen nähtiin myös lisäävän tutkintavankien kuljetustarvetta harva-asutusalueilla, jolloin pitkät kuljetusmatkat paitsi vievät resurssia poliisilta, ovat myös tutkintavangin näkökulmasta epäinhimillisiä. Myös kuljetuksiin liittyvä työturvallisuusnäkökulma tuotiin esiin. Kaksi vastaajaa nosti esiin sen seikan, että valtaosa kuulusteluista tulee myös jatkossa hoitaa kasvotusten, eikä esimerkiksi videolla tehtävä kuulustelu tule kyseeseen vakavimmissa rikoksissa.

Resursseihin ja määrärahojen korottamiseen liittyviä uhkia näki kolme vastaajista. Vastaajilla nousi esille huoli siitä, mitä pienille poliisivankiloille tapahtuu ja miten näitä toimintoja kohdistetaan jatkossa. Samoin esille tuotiin vartijoiden määrä ja sijoittelu poliisivankiloiden välillä jatkossa, jos tutkintavankeja ei enää lainkaan säilytetä poliisin tiloissa. Esille nousi myös pohdintaa siitä, miten Ouluun tuleva tutkintavankila tulee jatkossa vaikuttamaan Oulun ja Lapin poliisilaitoksiin. Lisääntyvätkö Lapin poliisilaitoksen tutkijoiden matkustuspäivät vai saadaanko Ouluun resurssia hoitamaan kuulusteluja virka-apuna?

Esitutkintaprosessin keston ja laatuun kiinnitti huomiota kolme vastaajaa. Heidän näkemyksiensä mukaan esitutkinnan kesto tulee pitenemään. Rikosten selvitystason lasku nähtiin myös mahdollisena, mikäli kuulustelu joudutaan jatkossa hoitamaan videon välityksellä tai virka-apuna. Poliisilaitoksen ja tutkintavankilan välinen pitkä etäisyys nähtiin myös esitutkintaa vaikeuttavana ja hidastavana tekijänä. Yksi vastanneista näki hyvänä, mikäli uuteen lakiin kirjattaisiin mahdollisuus säilyttää tutkintavankia poliisin tiloissa viikon ajan erityisen painavin perustein. Tutkintavankien tapaamisten lähiomaisten kanssa sekä avustajan läsnäolo kuulusteluissa nähtiin vaikeutuvan tulevaisuudessa, mikäli kaikki osalliset matkustavat eri paikkakunnalta paikkakunnalle, missä tutkintavankila sijaitsee.

7.2 Teemahaastattelujen tulokset

Kaikissa teemahaastatteluissa käytetty haastattelurunko on tutkimuksen liitteenä 1. Seuraavaksi käydään läpi haastattelujen tuloksia mukailien teemahaastattelurunkoa. Ensin käsitellään yhteydenpidonrajoittamiseen liittyviä asioita, seuraavaksi tutkintavankien säilyttämiseen ja kuljettamiseen liittyviä seikkoja, tämän jälkeen tuodaan esille kuulusteluihin ja esitutkintaan liittyneet asiat, jonka jälkeen esitellään tuleviin poliisitalohankkeisiin liittyviä asioita, jonka jälkeen lopuksi kuullaan haastateltujen näkemyksiä vuoden 2025 tutkintavankeuslainuudistuksen vaikutuksista poliisitoiminnalle.

Haastattelutulosten yhteydessä käytetään litteroituja suoria lainauksia haastateltavien kertomuksista. Näin pystytään kuvaamaan autenttisesti, mitä haastateltava on kyseisestä asiasta lausunut. Haastateltavista käytetään kirjaintunnuksia A, B, C ja D, heidän anonymiteettinsa varmistamiseksi.

7.2.1 Yhteydenpidon rajoittaminen

Yhteydenpidonrajoitusten ja tutkintavankien eristämisen toimivuus poliisivankiloissa jakoi vastaukset kahtia haastateltavissa. Kaksi haastatelluista koki, että yhteydenpidonrajoitusten toteuttaminen ja valvominen toimivat poliisivankilassa paremmin, kuin tutkintavankilassa. Kahden vastaajan mukaan sekä Rovaniemen että Kemin poliisivankiloissa yhteydenpidonrajoitukset eivät toimi, koska rakenteelliset ratkaisut vanhoissa poliisitaloissa mahdollistavat kielletyn viestinnän, esimerkiksi huutamalla ilmastoinnin tai viemäröinnin kautta sellistä toiseen.

Haastateltava B:n näkemys yhteydenpidonrajoitusten toteutumisesta tällä hetkellä:

*”...silleen olen huomannut, että ainakin poliisivankilassa se luotto siihen, että ne yypee-
ärrät pysyy, niin se on minun mielestä parempi, koska sitten sellaisia haasteita on tullut,
että on jälkikäteen huomattu, että tutkintavanki on ollut sijoitettuna sellaisella osastolle,
jossa on ollut joitakin hänen tuttuja ja on sitten sitä kautta päässyt viestimään ulos. Se
on tullut sitten uudelleenkäsittelyssä esille ja siellä on sanottu, että mitä näitä on enää
järkeä pitää...”*

Haastateltava D:n kuvaus poliisitalon rakenteellisten ratkaisujen vaikutuksesta eristyksien toteutu-
miseen:

*” Meillähän on sillä tavalla täällä, etteihän ne toimi nimeksikään poliisivankilalla. Eli il-
mastoinnin, vessanpöntön kautta kuuluu käytännössä äänet samalla käytävällä ole-
ville...paras eristyksen toteutuminen on siten, että toinen on Kemissä ja toinen Rovanie-
mellä”*

Kaikkien haastateltujen mielestä yhteydenpidonrajoitukset toimivat pääsääntöisesti hyvin tutkinta-
vankiloissa. Varsinkin jos tutkintavangilla on ns. täydet rajoitukset eli hän saa olla valvomatta yhtey-
dessä ainoastaan avustajaansa. Heidän mukaansa ongelmia esiintyy, mikäli tutkittavassa asiassa
on useampia tutkintavankeja, joille kaikille on määrätty yhteydenpidonrajoituksia. Kaikilla haastatel-
luilla oli kokemuksia tilanteista, joissa tutkintavanki oli päässyt keskustelemaan toisten vankien
kanssa, vaikka yhteydenpito oli käräjäoikeuden päätöksellä kielletty. Yksi haastatelluista nosti esille
eristämiseen liittyvät ongelmat, jotka liittyvät tutkintavangin siirtymisessä vankisairaalaan. Hänen
mukaansa eristykset eivät toteudu kuljetuksen aikana, eikä sairaalan osastoilla huolehdita yhtey-
denpidon rajoituksista. Kolme haastateltua kertoi, että em. tapauksista oli seurannut vangitsemisen
uudelleenkäsittelyssä yhteydenpidon rajoitusten purkaminen, koska luvaton yhteydenpitoa oli jo
tapahtunut, eikä edellytyksiä rajoitusten jatkamiselle siten enää ollut.

Haastateltava C kertoi omista kokemuksistaan seuraavasti:

*”... kun ne täältä sinne lähtee, niin se on ehkä vaikeammin valvottava ja siinä on käyny,
ei oo kun vasta kun kävi semmoinen moka siellä päässä...sellainen yhteydenpito oli sal-
littu, joka oli kielletty. Sen jälkeen koko se yypeeärrä purettiin sen takia, kun tällainen
oli käynyt...”*

D kertoi vastaavista kokemuksistaan tutkintavankiloiden eristysten toimivuudesta:

*” Vankilalla, niinhän se Oulu ilmoittaa suoraan, että jos on täysin eristetty ja se sinne
eristettyjen osastolle menee, niin silloin, jos jutussa ei oo kovin montaa muuta epäiltyä,
niin silloinhan ne toimii ihan ookoo...sehän on suurin ongelma jos eristetty laitetaan käy-
mään tuolla sairaalassa, eli pitää Turussa käyttää, niin silloinhan se menee kaikki per-
siilleen, ne ei enää käytännössä pysty huolehtimaan siitä kuljetuksien ja muiden aikana*

ja sitten, kun ne menee sinne sairaalan osastoille, niin sittenhän siellä ei eristyksistä pysty huolehtimaan, ovat muiden kanssa siellä samassa paikassa...”

Valvottuna tapahtuvaan yhteydenpitoon liittyvien tapaamisten ja puheluiden kanssa kaikki haastateltavat kokivat olevan ongelmia Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Kaikki haastatellut toivat esille, ettei Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunta suostu valvomaan tapaamisia tai puheluita tutkintavankiloissa. Kaksi haastatelluista kertoi, että perusteluna valvomattomuudella on ollut se, ettei Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunta tiedä tutkittavasta asiasta, joten he eivät tiedä, mikä on kiellettyä ja mikä sallittua keskusteluissa, tai ettei heillä ole riittävää resurssia hoitamaan tapaamisten ja puheluiden valvontaa. Kaksi haastateltua kertoi, että Rikosseuraamuslaitos on ilmoittanut, ettei heillä ole oikeutta valvoa tapaamisia, puheluita tai kirjeenvaihtoa, joten tapaamisia, puheluita tai kirjeenvaihtoa ei ole toteutettu Rikosseuraamuslaitoksen toimesta lainkaan. Yksi tutkinnanjohtaja nosti tällaiseen menettelyyn liittyvän oikeusturvakysymyksen vangitun osalta, mikäli tapaamisia tai puheluita ei toteuteta tai kirjeitä ei toimiteta perille. Valvottuna määrättyjen tapaamisten toteuttamatta jäämisiä on tuotu avustajien toimesta esille vangitsemisen uudelleenkäsitelyjen yhteydessä, mutta koska käräjäoikeudella ei ole toimivaltaa Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan, asiaan ei ole voitu puuttua käräjäoikeuden puolelta. Yleinen kokemus haastateltujen keskuudessa oli, että Rikosseuraamuslaitos muutti linjaustaan tutkintavankien valvomisen suhteen yksipuolisesti.

Haastateltava B:n kertomaa puhelujen ja tapaamisten valvonnan ongelmista vankiloissa:

” Siinä on välillä ollut silleen kitkaa, että joissain asioissa, joissa on ollutkin niin, että vartijat valvoo, niin ne on ilmoittaneet, etteivät halua valvoa, koska he eivät tiedä, mitä ne ihmiset saavat puhua ja mitä ei. Olen toisaalta tyytyväinen, että he tekee niin, koska se osoittaa sen, että he ovat huolissaan siitä, ettei vaikeuttamista pääse tapahtuun...silloin on parempi, että poliisi valvoo sitä, että he tietävät puuttua siihen puheluun tai viestiin...”

Haastateltava D:n lausumana hänen kokemuksiaan valvonnan järjestämisestä vankiloissa:

” Risehän ilmoitti silloin jonkun aikaa sitten suoraan, ettei he tee enää mitään sen osalta, eli he ei valvo puheluita, heillä ei ole siihen oikeutta ja he ei tuota noin niitä kirjeitä, ei tapaamisia valvo jos me ollaan, että meidän pitää ite järjestää kaikki puhelut täältä jos vaikka on valvottu soitto jollekin, niin se on poliisin järjestettävä kaikki soitot ja muut vastaavat. Valvomisten osalta minusta taitaa olla, onkohan ne Rise hoitanut siellä ne käynnit kuitenkin...”

Edellä kuvattujen ongelmien takia haastatellut kertoivat poliisin hoitavan valvotut tapaamiset vankiloissa. Puheluiden valvomisen toteutetaan siten, että tutkija soittaa neuvottelupuhelun, johon liittyvät sekä tutkintavanki että toinen osapuoli. Puhelun alussa tutkija kertoo ns. pelisäännöt puhelulle. Tapaamisten valvontaa suoritetaan siten, että tutkija on valvonut tapaamisia vankilassa olemalla

läsnä tapaamistilassa. Yksi tutkinnanjohtaja nosti esille ulkomaalaisten kohdalla toimivana valvonnan muotona kirjeenvaihtona tapahtuvan yhteydenpidon. Kielen reaaliaikaisen tulkkauksen puutteen vuoksi puhelujen valvominen ulkomaalaisten kohdalla ei ole oikeusvarmaa, eikä rajoituksia pystytä valvomaan. Kirjeitse tapahtuvassa yhteydenpidossa tulkki pystyy kääntämään kirjeen, jonka jälkeen sen sisältö tarkistetaan ja kirje toimitetaan perille. Muutoin kirjepostin koettiin vähentyneen huomattavasti viime vuosina, joten sen valvomisessa ei koettu olevan ongelmia.

Haastateltava C:n näkemyksiä puheluiden ja tapaamisten valvonnasta:

”...viesti sieltä on semmoinen, että kun rajoitetaan, niin he eivät pysty valvomaan niitä, ilmeisesti se on resurssikysymys...sen palvelun pitää kyllä tulla sieltä Risen puolelta, minä näkisin. Eihän me voida enää tommosta valvomiseen sitä resurssia antaa...”

Jokainen haastateltu kertoi tapauksista, joissa vankilasta oli tiedusteltu yhteydenpidonrajoitusten sisältöön tarkennuksia, vaikka rajoitukset oli kirjattu käräjäoikeuden vangitsemispäätökseen. Haastatellut eivät nähneet ongelmaa rajoitusten sisällössä tai sen muuttumisessa. Kaikkien haastateltujen menettely tilanteessa, jossa tutkinnanjohtaja lieventää tai poistaa käräjäoikeuden määrittämiä yhteydenpidonrajoituksia, oli yhtenevä. Tutkinnanjohtaja tekee asiassa kirjallisen päätöksen, joka lähetetään sähköpostilla säilyttävään vankilaan, asiasta päättäneeseen käräjäoikeuteen sekä tutkintavangin avustajalle. Haastateltujen mielestä menettely on yksinkertainen ja selvä. Kukaan haastatelluista ei katsonut tarpeelliseksi, että Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnalle annettaisiin oikeudet Patja-järjestelmään, jotta he voisivat tarkistaa sieltä ajantasaiset yhteydenpidonrajoitukset.

Haastateltava A:n näkemys yhteydenpidonrajoitusten ajantasaiseen sisältöön liittyen:

”Kyllä heidän mielestään tällöinen ongelma on, mutta minun näkökulmasta, niin joka kerta ongelma on ollut siinä, ettei siellä ole työvuorossa ollut lukutaitoista porukkaa, koska yhteydenpidonrajoitukset käyvät ilmi vankipassista...olen ehdottomasti sitä mieltä, että Riselle ei Patja-oikeuksia, ne ei tee niillä mitään...koska käräjäoikeuden paperista se tulee ja jos tutkinnanjohtaja lieventää näitä yhteydenpidonrajoituksia, niin senhän joutuu laittamaan sen lieventämispäätöksen tiedoksi vankilaan eli Riselle, käräjäoikeuteen ja sitten vielä epäillyn avustajalle.”

Myös haastateltava D oli samoilla linjoilla:

”...en koska eihän sitä Patjalle välttämättä kirjata sitä uusinta yypeeärrää, vaan nehän on käräjäoikeuden päätöksiä, tai sitten poliisin tekemiä päätöksiä...jos mää ite muutan niitä yypeeärrää, niin mää teen siitä päätöksen, minkä mä toimitan vankilalle, avustajalle ja käräjäoikeudelle...”

Kaksi haastateltua toi esille poliisin ja käräjäoikeuden väliset koulutustilaisuudet sekä avoimen vuorovaikutuksen, joissa keskustellaan mm. yhteydenpidonrajoituksiin liittyvistä asioista. Molemmat

pitivät tällaista tietojen vaihtoa hyvänä asiana. Molempien mielestä olisi hyvä, mikäli jatkossa myös Rikosseuraamuslaitos säilyttämisestä vastaavana viranomaisena osallistuisi tällaisiin koulutuksiin ja keskusteluihin. Tapaamisten valvomisessa oli haastateltujen mukaan paikkakunta- ja tapauskohtaisia eroja, mikä osaltaan luo epävarmuutta toimintaan.

D kertoi oman näkemyksensä yhteisistä koulutuksista seuraavalla tavalla:

”...ehdottomasti, niin kyllä se nyt taisi mennä niin, että Rise ilmoitti muutoksista poliisille ja käräjäoikeudelle haluamallaan tavalla ja sen jälkeen me ruvettiin tekemään käräjäoikeuden kanssa eli kun se päätös tuli, niin minä kävin käräjäoikeuden kanssa keskustelua, että mitä päätöksessä pitää näkyä, että se riittäisi meille asioiden hoitamiseen. Se keskustelu olis pitänyt käydä jo paljon aikaisemmin. Mutta ehdottomasti olis hyvä käydä sitä yhteistä keskustelua ja ymmärrystä, että mitä ne tarkoittaa. ja minusta tätä keskustelua on käyty, ylälauteilla kans”

Käräjäoikeuksien kanssa oli käyty vuoropuhelua mm. yhteydenpidonrajoitusten sisällöstä. Kaksi haastateltua piti hyvänä asiana, että rajoitukset kirjattaisiin mahdollisimman seikkaperäisesti käräjäoikeuden päätökseen, jolloin niiden valvominen olisi todennäköisesti helpompaa. Yksi haastateltu näki tässä riskin, mikäli rajoituspäätös olisi liian yksityiskohtainen, jolloin tuomioistuin voisi määrätä sellaisia yhteydenpidon tapoja, joita poliisi ei pysty toteuttamaan tai valvomaan. Hänen mielestään käräjäoikeuden tehtävänä ei ole määrittää yhteydenpidon tapoja, vaan linjata yhteydenpidon toteutustavasta, valvottuna, valvomatta tai ei yhteydenpitoa lainkaan.

Haastateltu D:n näkemys seikkaperäisen yhteydenpidonrajoituksen sisällöstä:

”...ei ku me sitoudutaan sitten johonkin, mieluummin minä tekisin niin, että se on...ja onko käräjäoikeuden tehtävä määrittää sitä yhteydenpidon tapaa tai määrää, vaan he kattoo, että se on valvotusti tai miten se onkaan, mutta mun mielestä pitäisi mennä niin, että mikäli käräjäoikeus päättää siitä, että henkilöä voidaan valvoa, sitten kirjaisiko se siihen, että kuka sen voi kattoa, poliisi vai rikosseuraamuslaitoksen henkilökunta. Joku tämmöinen, jos se helpottaa heitä, niin silloin se vois olla...”

Yleisenä näkemyksenä yhteydenpidon rajoitusten toimivuudesta voidaan haastattelujen perusteella pitää sitä, että rajoitukset toimivat, mikäli asiassa on yksi tutkintavanki. Rajoitusten valvonnassa koetaan olevan näkemysongelmia Rikosseuraamuslaitoksen kanssa liittyen valvomisen toteuttamiseen ja toteuttavaan tahoon. Haastattelujen perusteella rajoitusten sisältö on jossain määrin jäänyt epäselväksi Rikosseuraamuslaitoksen valvontaa tekeväälle henkilöstölle. Korjaustoimenpiteeksi edellä mainitulle nähtiin yhteiset koulutukset.

7.2.2 Tutkintavangin säilyttäminen ja kuljettaminen

Edelliseen, vuoden 2019, tutkintavankeuslain muutokseen oli haastateltujen mukaan yleisesti sopeuduttu hyvin. Nykyinen seitsemän vuorokauden säilyttämisaika poliisin tiloissa koettiin riittäväksi

ns. perusjutuissa, mutta mikäli jutussa on useampia epäiltyjä tai se on muutoin vaativampi, niin viikon säilytysaika koettiin riittämättömäksi. Kaksi haastateltua toi esille tilanteita, joissa viikon aikana on pystytty hoitamaan tarvittavat esitutkintatoimenpiteet, eikä tutkintavankia ole siirretty lainkaan tutkintavankilaan. Kenelläkään haastatelluista ei ollut omakohtaisia kokemuksia säilytysajan pidentämisestä poliisivankilan tiloissa. Kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että tutkintavangin siirtäminen tutkintavankilaan ei nopeuta rikosprosessia kokonaisuutena poliisin osalta.

Haastateltava B:n näkemys viikon säilyttämisaikojen riittävydestä omaisuusrikostutkinnassa:

” No se on ollut aika riittävä, meillä on jossain tapauksissa tehty niinkin, että on siirretty kaveri suoraan vankilaan ja käydään kuulemassa siellä... se on melkein lyhyempi matkaa tästä Oulun vankilaan, kuin täältä Haukiputaalle...”

D:n näkemys vuoden 2019 muutoksen vaikutuksista säilyttämiseen:

” ei riitä, lähtökohtaisesti seitsemän vuorokautta on liian lyhyt, kun ajatellaan, että on pikkusen sekavampi juttu, jossa on useampi tekijä, tekopaikka kateissa, tekoväline hukateilla, haetaan, kuullaan asianosaisia, todistajia, epäiltyjä pitäis kuulla useampaan kertaan, mitä muuta näyttöä halutaan siinä, kotietsintöjä suoritellaan, päätelaitetutkintaa ja muuta, niin seitsemän vuorokautta on todella lyhyt aika...”

Kolmen neljästä haastatellusta virkapaikka sijaitsee paikkakunnalla, jossa ei ole tutkintavankilaa, ja tämän takia heidän kohdallaan tutkintavankien kuljettamiseen liittyi erilaisia haasteita. Yksi haastateltava toi esille vankikuljetusten aikataulujen vaikutuksen vangitsemiskäsittelyjen ajoittamiseen. Kaksi kertaa viikossa kulkevat vankikuljetukset vaikuttavat poliisin toimintaan siten, että mikäli tutkintavankia halutaan säilyttää lain sallimat seitsemän vuorokautta poliisin tiloissa, niin vaatimus vangitsemista täytyy ajoittaa tietyille päiville. Yksi tutkinnanjohtaja toi vankikuljetukset positiivisena asiana esille. He pystyvät hyödyntämään vankikuljetuksia siten, että he voivat pyytää Rikosseuraamuslaitokselta vankikuljetuksella tutkintavangin säilytettäväksi vuorokauden ajaksi ns. matkan varrelle kuulusteluja varten poliisivankilaan. Tutkintavanki tulee pohjoiseen suuntaavalla vankikuljetuksella kuulusteltavaksi, ja palaa takaisin tutkintavankilaan vuorokauden päästä kuljetuksen palatessa kohti etelää. Vastaava menettely ei tutkintavankien säilyttämisen määräaikojen vuoksi toimi vankikuljetusten määränpäissä.

Haastateltava A:n lausumaa vuoden 2019 tutkintavankeuslain muutosten vaikutuksista:

”...tuo edellinen uudistus, mikä tähän liittyi, jossa poliisin tiloissa säilytysaika tutkintavangilla lyheni, niin me saatiin hyvinkin kivuttomasti omat toimintamallit muutettua, sillä tavalla, että ei ole tarvinnut sen jälkeen viikkoa pidempään ketään säilyttää täällä. Me on siinä ajassa saatu esitutkinta sille mallille, että ilman mitään haittaa asiakas on voitu siirtää vankilaan ja sitten täydentävät kuulustelut on pystytty hoitamaan videon välityksellä...”

Vanginkuljetusten aikataulujen ja poliisin tiloissa säilyttämisen määräaikojen yhdistäminen oli johtanut kolmen haastateltavan kohdalla siihen, että tutkintavankeja kuljetettiin vankiloihin myös poliisin toimesta. Myös yhteydenpidon rajoituksilla oli vaikutuksia siihen, millaisella kuljetuksella tutkintavanki siirrettiin poliisivankilasta tutkintavankilaan. Tutkintavanki, jolla on ns. täydet eristykset, vietään poliisin kuljettamana, mikäli vankikuljetus ei ole täysin tyhjä muista vangeista. Haastatellut toivat tässä yhteydessä esille sen seikan, että tutkintavankia kuljettava poliisipartio on kuljetuksen ajan pois muusta poliisitoiminnasta. Poistuma operatiivisesta toiminnasta kuljettamisen vuoksi on kestoltaan noin 6 tuntia kerrallaan.

C:n kokemuksia tutkintavankien kuljettamiseen liittyen:

” ... kun meidän pitää kuitenkin ottaa siinä huomioon se, että meillä vankivaunu lähtee kaks kertaa viikossa vaan etelään tai pohjoiseen. Tavallaan pelata sitä omaa toimintaa ottaen huomioon myös tällaiset seikat...”

Haastateltava D kertoi kuljetusaikataulujen vaikutuksesta vanginkuljetukseen seuraavaa:

”...sitten noihin kuskauksiin, jos on yypeeärrät voimassa, niin lähtökohtaisesti poliisi ite vie, paitsi jos tietenkin on tyhjillään tuo auto...kuljetuspäivä meillä on keskiviikko, eli jos vangitaan vaikka niinku viikonloppuna tai maanantainaki...niin mielellään yrittäis sen seittemän päivää hyödyntää loppuun asti, niin se tarkoittaa, että meidän on aina vietävä se ite...”

Tutkintavankien sijoittelussa vankiloihin ei koettu pääsääntöisesti olevan ongelmia. Suurin osa tutkintavangeista pystytään sijoittamaan lähimpään vankilaan eli Ouluun. Laajemmissa rikoskokonaisuuksissa tutkintavankeja oli sijoitettu muihin Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen tutkintavankiloihin, kuten Kuopioon. Esille nousi sijoittelun osalta näkemys, että poliisitoiminnan kannalta jossain tilanteissa olisi järkevämpää sijoittaa tutkintavanki Kuopion tai Mikkelin sijaan esimerkiksi Vantaalle, jonne on helpompaa ja nopeampaa matkustaa lentäen Pohjois-Suomesta.

D kertoi sijoitteluun liittyvistä haasteista seuraavaa:

” On niitä erilaisia sijoituksia ollu meillä, välissä on tosiaan käyny vaikka niin, että ne oottelee vähän niinku jaotuksessa, hetkellisesti, kun saapuvat vankilaan, jäävät sisääntulo-aulaan niin sanotusti putkiin oottamaan ja siinä voi olla samaan juttuun olevia tai muita tuttuja, eikä yypeeärrillä ja sitten on siinä päässy vaihtaan kuulumisia...sitten jos on paljon yypeeär rajoituksia, on miehiä ja naisia, niin sehän tarkoittaa suoraan sijoitteluun myös paikkakuntaakohtaisesti, eli ei välttämättä pysy kaikki Oulussa meidän lähellä, vaan ne menee Kuopioon tai sitten on joskus pyydetty, että siirtäis mieluummin Helsinkiin kuin Kuopioon, koska tai Vantaalle, koska se on helpompi meidän lentää täältä sinne...”

Yksi haastatelluista toi esille, että joissain tilanteissa tutkinnanjohtajan tulee olla aktiivinen vankilan suuntaan sijoituspaikan osalta, mikäli tilanne on sellainen, että tutkintavangilla on sen tyyppisiä rajoituksia, että sijoittelu vaatii erityishuomiota. Kaksi haastateltua kertoi tilanteista, joissa tutkintavanki oli siirretty vankilasta toiseen, ilman että siitä oli tullut ilmoitusta tutkivalle yksikölle. Asia oli paljastunut vasta kuulustelujen sopimisen yhteydessä.

Sijoittelun osalta kaksi haastatelluista nosti esille tutkintavangeista itsestään lähtevän halun olla sijoitettuna poliisivankilaan pidemmän aikaa. Syinä poliisivankilassa ololle he kertoivat sen, että tutkintavangit kokevat, että lähiomaisten tapaaminen sujuu helpommin poliisivankilassa. Lisäksi osa tutkintavangeista on ilmoittanut pelkäävänsä vankilaan siirtoa. Haastateltavat kokivat, että tutkintavankien omaa tahtoa tulisi kuulla nykyistä paremmin säilyttämiseen liittyvissä asioissa.

Haastateltava C kertoi omista kokemuksistaan tutkintavankien halusta jäädä poliisivankilaan sekä toi esille myös näkemyksensä olosuhteista poliisivankilassa:

”...näiden meidän vankien osalta on tullut esille, että ne haluaisivat jäädä tänne. Etteivät halua mennä lainkaan sinne tutkintavankilaan. Siellä on erinäisiä syitä, on pelot ja on se, että lähiomaiset on täällä ja pääsee kattomaan niinku täällä. Sitten siinä on versus se, että minkälaisissa olosuhteissa he täällä on, niin eihän se vastaa meidän tutkintavankila sitä Oulun tai Kuopion tutkintavankilan olosuhteita missään nimessä...”

Haastatteluista on johdettavissa se johtopäätös, että aiemman tutkintavankeuslain uudistuksen muutos tutkintavangin säilyttämisaikaan poliisin tiloissa, on otettu hyvin vastaan poliisissa. Viikon säilytysaika poliisin tiloissa koettiin pääosin riittäväksi ajaksi hoitaa esitutkinnan kiireelliset ensitoimet. Sen sijaan poliisitoiminnallisia haasteita koettiin tutkintavankien vankilaan kuljettamisien aika-auluttamisissa ja toteuttamisessa. Vaikka yleisesti tutkintavankien sijoittelussa eri tutkintavankiloihin ei koettu olevan ongelmia, niin esille nousi tarve huomioida tutkintavangista itsestään lähtevä halu olla sijoitettuna poliisin tiloihin.

7.2.3 Tutkintatoimenpiteiden hoitaminen

Kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että tutkintavangin nopeampi siirtäminen tutkintavankilaan ei nopeuta rikosprosessia poliisin osalta. Haastatteluissa tuli esille, että mikäli tutkintatoimenpiteitä ei ehditä hoitamaan viikon aikana, niin tutkintavanki siirtyy tutkintavankilaan ja tutkintamateriaalia kerätään ja koostetaan valmiiksi. Tästä seuraa, että kuulusteluja hoidetaan suurempina kokonaisuuksina, kuin aiemmin. Yksittäisten kuulustelujen määrä vähenee, mutta kuulustelut kokonaiskestoltaan saattavat jopa kasvaa. Pienissä tutkintaryhmissä kuulustelija voi olla ainoa tutkija, jolloin muut esitutkinnat eivät etene sillä aikaa, kun kuulusteluja tehdään vangitun juttuun. Aiemmin pienempiä asiakokonaisuuksia voitiin käydä kuulustelemassa päivittäin ja ohessa hoitaa myös muuta tutkintaa eteenpäin. Nykyisin matkustamiseen käytettävä aika myös vie aikaa muulta operatiiviselta toiminnalta.

Haastateltava D:n kuvaus tämänhetkisestä vangittujen kuulemiskäytännöistä:

”Virka-apuja voi sanoa, että ei pyydetä vankijutuissa...kun kuullaan, niin pitäis päästä ite kuulemaan sitä samaa henkilöä pääsääntöisesti, helpottaa hirveesti jutun etenemisen kannalta. Kuulustelumatkat käytännössä, jos meillä on vanki, niin kerran viikossa käydään täältä. Yleensä pyritään sitten, jos on mahdollista, niin sitten sinne lähtee useampi tutkija mukaan, että saadaan kuultua useamman jutun henkilöitä sitten ja videoita ainoastaan semmoisissa kuulusteluissa missä, niinkö lähtökohta on en kommentoi tai tiedetään, että on selkeitä faktoja, mitä voidaan kysyä, että sormenjälkesi on löytynyt...”

Jokainen haastateltu toi esille sen, että kuulustelu on vuorovaikutteista toimintaa, jonka merkitys korostuu varsinkin vakavimmissa rikosasioissa, jollaisia vangittujen asiat yleensä ovat. Yksi haastateltu nosti videokuulustelut erinomaisena asiana, jolla voidaan vähentää matkustamiseen käytettävää työaikaa tutkintavankien kuulusteluissa. Muut kolme olivat sitä mieltä, että videokuulusteluja ei tulisi pääsääntöisesti käyttää tutkintavankien kuulusteluihin, koska kyse on yleensä vakavista rikosepäilyistä, eikä videon välityksellä muodostu samanlaista henkilökohtaista kontaktia, kuin henkilökohtaisissa kuulemisissa. Kaikki olivat sitä mieltä, että yksittäisiä tarkentavia jatkokuulusteluja videon välityksellä voidaan kuitenkin tehdä myös tutkintavankien kanssa, mutta pääsääntönä sitä ei voida pitää.

Haastateltava A:n näkemys videokuulustelujen toimivuudesta:

”Se on tuo videokuulustelu ihan kullannarvoinen ja jos katsotaan, niin eihän tästä mene kuin reilu puolitoista tuntia ajaa Ouluun, mutta jos ajattelee sitä ajomatkaa, niin sehän on työpäivästä kolme tuntia pois, kun käy siellä kuulustelemassa, kun sitten taas se pysytään videolla hoitaa, niin siinä säästyy työaikaa kolme tuntia, kun autoilu on pois...sitten se videokuulustelu on vähentänyt näitä virka-apukuulusteluja...”

Nykyisen lainsäädännön aikana muut tutkinnan kiireelliset alkutoimenpiteet oli pääsääntöisesti ehditty hoitaa viikon säilytysajan puitteissa. Näitä olivat esimerkiksi läsnäolo-oikeuden toteuttaminen etsinnöillä sekä kuulustelut niiden asioiden osalta, joiden näyttö on jo olemassa.

Tutkintavankeuslain edellisen muutoksen seurauksena Lapissa tutkintavankien asioita hoidetaan nykyään ainoastaan Rovaniemellä ja Kemissä, joissa tutkintavankia voidaan säilyttää lain sallimat seitsemän vuorokautta. Pääsääntöisesti koko esitutkinta siirtyy pääpoliisiaseman hoidettavaksi, sovitessa tapahtumapaikkakunnan poliisi voi hoitaa asianomistajan ja todistajien kuulemisen. Oulun poliisilaitoksen alueella ei vielä nykylainsäädännön aikana ole vastaavaa menettelyä, vaan jokainen poliisiasema hoitaa oman alueensa tutkintavangit.

D kertoi Lapin poliisin vangittujen juttujen tutkintajärjestelyistä seuraavaa:

” Meillä on jo lähtökohtaisesti niin, että Rovaniemellä minä vangin oikeastaan pitkäkestoisien kautta melkein kaikki, onko ne sitten tapahtunut Ivalossa, tai Kemi hoitaa omaan, niillä on oma poliisivankila siellä...ne tulee kaikki meille, täällä hoidetaan vankimiset ja juttujen hoitamiset käytännössä...”

Tutkintavankeuslain edellisellä muutoksella ei koettu olevan esitutkintaprosessia nopeuttavaa vaikutusta. Matkustamiseen käytettävän ajan oli havaittu lisääntyneen, tämä aika on pois muusta operatiivisesta poliisitoiminnasta. Videokuulusteluja ei pääosin koettu toimivaksi ratkaisuksi asian korjaamiseksi.

7.2.4 Poliisitalohankkeiden vaikutukset

Luonnollisesti Oulussa ja Rovaniemellä työskentelevät haastatellut näkivät uuden poliisitalon ja sen yhteyteen rakennettavan tutkintavankilan tuovan mukanaan paljon synergiaetuja. Kuulustelujen hoitaminen nopeutuu ja helpottuu. Rovaniemen tutkintavankilan rakentaminen on vielä epävarmaa. Muista näkökulmista Ouluun tai Rovaniemelle tulevilla uusilla tutkintavankiloilla ei nähty suurta merkitystä heidän toiminnalleen.

Haastateltava B:n mielipide uuden tutkintavankilan sijoittumisesta Ouluun tai Rovaniemelle:

” Näen, että silloin, kun se on siinä lähellä ja välittömässä läheisyydessä, niin jos tulee joku jatkokuulustelun tarve tai muu vastaava, niin pystytään paljon nopeammin käydä kuulemassa...aikaa säästyy ihan valtavasti, kun ei tarvi matkustaa eikä siirtyä”

Oulun poliisilaitoksen alueen haastatellut pitivät vangittujen tutkinnan keskittämistä jatkossa Ouluun hyvänä vaihtoehtona. Tällöin maakuntien tutkijoiden aikaa ei kuluisi matkustamiseen. Toisaalta resursseja tulisi myös kohdistaa sinne, minne työtaakka siirtyy eli pääpoliisiasemalle, mutta myös samanaikaisesti turvata vaativampien rikosasioiden hoitamisen ammattitaitoa myös muilla poliisiaseilla. Asiasta on ollut jo alustavia keskusteluja Oulun poliisilaitoksessa.

B:n kertomana tutkinnan mahdollisista tulevista järjestelyistä Oulun poliisilaitoksella:

” On siitä ollut vähän keskustelua, että miten vakavissa jutuissa toimitaan. Mun mielestä tämä on semmoinen asia, johon pitää etukäteen valmistautua...vakava juttu, vaikka henkirikos, joka tapahtuu Kajaanissa, niin tehdäänkö siinä yksinkertaisesti niin, että asia hoidetaan täällä ja Kajaanissa hoidetaan jotkut tietyt toimenpiteet, vaikka paikallisten asianomistajien kuuleminen yhteistyössä”

Kolme haastateltua piti tärkeänä, että nyt olemassa olevat poliisivankilat säilyvät myös vuoden 2025 uudistuksen jälkeen. Välimatkat poliisivankiloitten välillä ovat pitkät ja poliisi säilyttää jatkossakin poliisi- ja ulkomaalaislaki- sekä rikosperusteisesti kiinniotettuja ja pidätettyjä. Mikäli poliisivankiloita lakkautettaisiin Pohjois-Suomesta, niin muutos lisäisi kiinniotettujen kuljettamiseen käytettävää työaikaa merkittävästi.

Yksi haastateltu toi esille näkemyksensä siitä, että mikäli jatkossa tutkintavanki siirretään suoraan Rikosseuraamuslaitoksen ylläpitämään vankilaan, niin tulevaisuudessa tutkintavankilat tulee rakentaa pääpoliisiasemien yhteyteen, Vankilan lisäksi samassa yhteydessä tulisi olla myös käräjäoikeuden istuntopaikka sekä syyttäjien toimitilat. Tällaisella menettelyllä voitaisiin osaltaan nopeuttaa rikosprosessia.

Haastateltava B:n näkemys tutkintavankiloiden sijoittelusta tulevaisuudessa:

”...jos se jatkossa tulee olemaan, niin että tutkintavanki siirretään automaattisesti Risen tiloihin, niin sitten pitää valtakunnallisesti katkoa niin, että Risen tutkintavankilat tullaan siirtämään pääpoliisiasemien välittömään läheisyyteen. Sen suunnittelutyön pitäisi lähteä jo sieltä liikkeelle, jotta esitutkinnan joutuisuus toteutuisi paremmin”

Uusien pääpoliisiasemien ja niiden yhteyteen rakennettavien tutkintavankiloiden vaikutus poliisilaitoksen muille poliisiasemille vaikuttaa haastattelujen perusteella olevan pientä. Vangittujen asioiden keskittämistä Oulun pääpoliisiasemalle pidettiin hyvänä vaihtoehtona, tosin samanaikaisesti kuitenkin koettiin huolta olemassa olevien poliisivankiloiden säilymisestä alueilla.

7.2.5 Nykytilan ja tulevaisuuden arviointi

Edellisen vuonna 2019 voimaan tulleen lakimuutoksen vaikutukset koettiin odotettua vähäisempinä. Kiireelliset tutkintatoimenpiteet on pystytty hoitamaan seitsemän vuorokauden säilyttämisen aikana. Toimintamalleja on muutoinkin pystytty kehittämään siten, ettei nykykäytännössä koettu suuria ongelmia kenenkään haastatellun taholta. Yksi haastatelluista toi esille, että vuoden 2019 lainmuutos lisäsi välillisten vaikutusten kautta poliisihallinnon ymmärrystä tutkintavankeuslainsäädännöstä hänen työyhteisössään, erityisesti yhteydenpidonrajoituksista. Negatiivisena seikkana yksi haastateltu toi esille sen, että tutkijoiden kontaktit tutkintavankeihin jäivät nykyään pinnallisemmiksi, eikä aiemman kaltaista vuorovaikutusta pääse syntymään, koska tutkinta- ja säilyttämisvastuun erottamista on korostettu viime aikoina.

Haastateltava A:n lausumaa tulevan lakimuutoksen vaikutuksista kuulusteluille:

”Mä nään sillä sillä tavalla, että tutkijan kontakti siihen kuulusteltavaan jää paljon huonommaksi ja pinnallisemmaksi, kuin aikasemmin. Se johtuu ihan siitä, ettei ole sitä kanssakäymistä ja sitä kuulustelua, sitä vuorovaikutusta ei ole niin pitkään...”

Kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että esitutkintaprosessin kesto tulee pitenemään vuoden 2025 tutkintavankeuslain muutoksen myötä. Esimerkkeinä tutkinnan kestoa lisäävinä tekijöinä tuotiin esille etsintöjen suorittaminen ja matkustamiseen käytettävän ajan lisääntyminen, jolloin tämä työaika on pois kaikesta muusta operatiivisesta toiminnasta. Tutkintavankiloiden maantieteellinen sijoittelu korostaa paikkakuntaeroja poliisitoiminnassa. Yksi haastateltu piti myös mahdollisena, että vangitsemisajat pitenevät, koska tutkinnan hoitaminen kokonaisuutena tulee kestämään

pidempään. Yksi haastateltu näki mahdollisena, että tulevaisuudessa lailla säädettäisiin määräaikoja esitutkinnan suorittamiselle. Hän piti tällaista kehitystä pelottavana.

C toi esille näkemyksiään matkustamisen lisääntymisen vaikutuksista poliisin muulle operatiiviselle toiminnalle seuraavasti:

”...se matka-aika on poissa muusta ja kuitenkin tiedetään, että pienissä tutkintaryhmissä siellä voi olla se yksi henkilö, joka suorittaa tutkintaa ja käytännössä kun se on muuten pois kuulustelumatkan aikana siitä muusta työstä, niin kyllähän se siihen vaikuttaa...”

Haastateltava D:n kuvaus tulevaisuuden tutkinnan haasteista:

”Jos se menee siihen, että meidän pitää vankimisen jälkeen siirtää sinne, niin tarkoittaa sitä, että meillä alkaa tutkijat asumaan enemmän Oulussa käytännössä, pakkohan niiden on mennä mukana...meidän pitää joku kämppä hankkia niille sieltä tai ne on hotellissa jatkuvasti...”

Myös esitutkinnan laadun heikkenemistä ennakoitiin kolme haastateltua. Heidän mukaansa peruspoliisityö, kuten kuulusteleminen ja päivittäistutkinta tulevat kärsimään muutoksesta, koska yksittäisten vangittujen tutkintaan joudutaan panostamaan enemmän. Työajankäyttö muuttuu isoja ja vakavia rikosasioita priorisoivaksi, joka voi johtaa myös siihen, että asianomistajien oikeusturva heikkenee. Esitutkinnan laadun heikkenemisellä ennakoitiin myös laskeva vaikutus rikosten selvitysprosentteihin sekä poliisin rikostutkinnan tuloksellisuutta mittaaviin mittareihin. Yksi haastatelluista nosti esille pelkonsa siitä, että massarikosten tutkinta jää entistä huonommalle tolalle uudistuksen myötä. Laadun parantamiseksi nousi esille kahdessa haastattelussa poliisin ja käräjäoikeuden yhteiset koulutustilaisuudet. Molemmat haastatellut näkivät hyvänä, jos tulevaisuudessa näihin koulutuksiin osallistuisi myös Rikosseuraamuslaitoksen edustajia, syyttäjiä sekä epäiltyjen avustajia.

D:n näkemys muutoksen vaikutuksista esitutkinnalle:

”...tutkinta-ajat tulee pitenemään todennäköisesti, selvitysprosentit tulee laskemaan isoissa ja vakavissa jutuissa...yksittäiseen juttuun kun joudutaan enemmän panostamaan, niin se aina hidastaa muualta...se tarkoittaa, että esitutkinta kärsii muualta...”

Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, ettei lakimuutos saisi vaikuttaa poliisin vangitsemiskynnykseen tulevaisuudessa. Kaksi haastatelluista kertoi, että työkiireet ja jutturuuhkat aiheuttavat jo nyt jonkin verran painetta vangitsemisen edellytysten arvioinnille. Yleinen näkemys kuitenkin oli, että aina edellytysten täytyessä vangitsemista tulee esittää, tai vähintään harkita. Matkustamisen lisääntymisellä nähtiin myös mahdollisia vaikutuksia vangitsemiskynnystä nostavana tekijänä tulevaisuudessa. Sen sijaan Rikosseuraamuslaitoksen tutkintavankiloiden mahdollisella täyttymisellä ei nähty mitään vaikutusta poliisin toiminnalle.

B:n näkemys lakimuutoksen mahdollisesta vaikutuksesta vangitsemiskynnykseen:

” Kyllä mää oon ainakin ite sitä mieltä, että ei saa missään nimessä liisiä tuosta asiasta, vaan ne vaatimukset pitää edelleen tehdä. Koska sitten jos aletaan siinä joutaan, niin se ei ole lain- tai tarkoituksenmukaista ja siinä aletaan kohta loukkaamaan asianomistajan oikeuksia”

D toi esille myös sen näkemyksen, että vangitsemiskynnys voi myös madaltua uudistuksen seurauksena:

”...tai sitten siinä voi olla niin, että me ei keretä hoitaan, me joudutaan vankiin enemmän eli me joudutaan laskeen sitä vangitsemiskynnystä sen takia, koska esitutkinta on täysin kesken, me ei keretä tekkeen mittään...todennäköisesti veikkaan, että siinä voi käydä niin, että me joudutaan vankimaan ja ne jotka vangitaan niin vangitaan vielä pidemmäksi aikaa...”

Kustannusten nousua 2025 tulevan lakimuutoksen myötä ennakoitiin kaikissa haastatteluissa. Lisääntyneitä kustannuksia nähtiin tulevan matkustamiseen tarvittavan ajoneuvokaluston lisääntymisestä, matkustamiseen liittyvistä muista kustannuksista, sekä putkalain muutoksesta johtuvasta vartijaresurssin lisäämisestä. Kukaan haastatelluista ei oletanut, että lisärahoitusta saataisiin, vaan yleisesti ennakoitiin, että rahat ovat pois muusta operatiivisesta toiminnasta sekä ydintoimintojen sopeuttamisesta. Varsinkin Lapin poliisilaitoksen alueella nähtiin, että ennen kuin heidän toimialueensa tutkintavankila valmistuu, heidän tutkijansa tulevat viettämään valtaosan työajastaan Oulussa kuulustelumatkoilla. Yksi tutkinnanjohtaja nosti kustannuksia säästävänä tekijänä videokuulustelujen lisäämisen.

Haastateltava A:n näkemys lisääntyvistä kustannuksista tulevaisuudessa:

” ... se tarkoittais, että meidän pitäis toistakymmentä henkeä rekrytoida lisää tänne, pääosin vartijoita ja autokalustoa tarvitaan puolenkymmentä lisää ja en muista, että oliko kuus vai kuustoista miljonaa se laskennallinen lisärahan tarve, että me saatais toteutettua...rahoja ei löydy tällä hetkellä mistään, mutta eiköhän se oteta kaikesta oleellisemmasta, operatiivisesta toiminnasta. En uskokaan, että mistään mitään lisärahaa saadaan, joudutaan sopeuttamaan toimintaa...”

Kaksi tutkinnanjohtajaa näki tärkeänä, että tulevassa lakimuutoksessa kiinnitettäisiin huomiota erityisen painaviin syihin, joilla tutkintavankia saa jatkossa säilyttää poliisivankilassa käräjäoikeuden vangitsemispäätöksen jälkeen. Heidän mukaansa nykylainsäädännössä erityisen painavat syyt on kirjoitettu siten, että säilyttäminen on käytännössä lähes mahdotonta. Erityisesti he halusivat tässä yhteydessä nostaa esille vangittavaksi vaaditusta itsestään lähtevät syyt. Mikäli tutkintavankila sijaitsee pitkä etäisyyden päässä vangittavaksi vaaditusta, hän usein esittää toiveen siitä, että saisi

oilla sijoitettuna poliisivankilassa, lähempänä omaisiaan. Toinen yleinen syy pyynnölle säilyttää poliisivankilassa liittyy pelkäämiseen. Haastateltujen mukaan näiden kummankaan syyn nojalla ei tällä hetkellä voida jatkaa tutkintavangin säilyttämistä poliisin tiloissa.

D kertoi haastattelussaan erityisen painavista syistä seuraavasti:

” Siis ne on halunnu jo, siitä lähtien kun tuli seittemän vuorokautta, niin ne on halunnu sitä koko ajan. Suurin osa, sanotaanko, että moni noista haluaisi olla täällä pitempään, mutta sehän ei oo erityisen painava peruste...se ei kelpaa siihen, että henkilö ite haluaa...”

Yleinen näkemys haastattelujen perusteella tulevaisuudesta oli, että vuoden 2025 lakimuutos tulee lisäämään matkustamista, joka vie aikaa muulta poliisitoiminnalta. Tämän nähtiin vaikuttavan esitutkintaprosessia hidastavasti sekä kasvattavan toimintakuluja koko poliisiorganisaatiossa. Uhkana nähtiin myös vangittujen tutkintojen priorisoiminen, jolloin muiden rikosasioiden selvittämisprosentit ovat vaarassa laskea entisestään.

8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

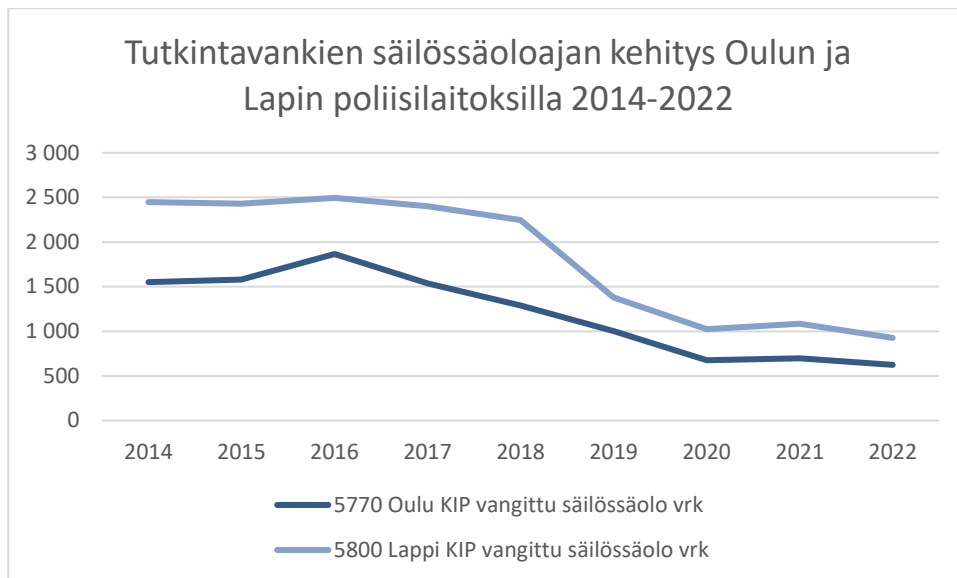
8.1 Pohdinta

Seuraavaksi tutkimuksen tuloksia verrataan teoreettiseen viitekehykseen. Syntyneen dialogin pohjalta haetaan myös vastauksia tutkimuskysymyksiin. Pohdintaosuuden jälkeen laaditaan johtopäätökset tutkimusaineistosta sekä kerrotaan tutkimuksen pohjalta syntyneet jatkotutkimusehdotukset.

8.1.1 Tutkintavankeuslain vuoden 2019 muutoksen vaikutukset

Kansainvälisten valvontaelinten ja EOA:n antama kritiikki tutkintavankien säilyttämiselle poliisivankeiloissa on jatkunut jo pitkään. Tämä on johtanut asteittaiseen muutokseen, jonka edellisessä vaiheessa vuonna 2019 lyhennettiin tutkintavangin säilyttämisaikaa poliisin tiloissa seitsemään vuorokauteen. Edellisen muutoksen valmisteluvaiheessa oli selvää, että paine tutkinta- ja säilytysvastuun erottelulle sekä tutkintavankien siirtämiselle suoraan tutkintavankiloihin vangitsemista koskevan oikeudenkäynnin jälkeen, on sen verran suurta, että uudistukset tulevaisuudessa olivat väistämättömiä. OM:n vuonna 2016 julkaisemassa mietinnössä muutosta pohtinut työryhmä on ennakooinut, että tutkintavankien säilyttämisaajan lyhentäminen poliisin tiloissa saattaa vaikuttaa merkittävästikin rikosten selvittämisprosentteihin, paljastettujen rikosten määrään, esitutinnan keston ja jopa tutkintavankeusajan keston. Mietinnössä myös ennakoitiin, että säilyttämisaajan lyhentäminen tulee lisäämään esitutkintaresurssin kohdentamista tutkinnan alkuvaiheeseen aiempaa enemmän (Oikeusministeriö 2016, 69.)

Tutkintavankeuslain edellisestä muutoksesta on kulunut aikaa joitain vuosia, joten tutkimus tarjosi hyvän mahdollisuuden perehtyä muutoksen vaikutuksiin poliisin operatiiviselle toiminnalle. Tutkimusaineiston perusteella vuoden 2019 tutkintavankeuslain muutosten koettiin aiheuttaneen ainoastaan vähän muutoksia, joidenkin vastanneiden mielestä muutokset olivat jopa yllättävän pieniä. Keskeisenä asiana muutoksen vaikutuksissa koettiin se, että viikon säilytysaika poliisin tiloissa mahdollisti edelleen esitutinnan alkuvaiheen kiireelliset alkutoimet, esimerkiksi epäillyn läsnäolo-oikeuden toteuttamisen etsinnöillä ja ensikuulustelujen tekemisen poliisin tiloissa. Joissain tapauksissa viikon säilytysaikana asian esitutkinta pystyttiin hoitamaan siten, että tutkintavankia ei ollut tarvetta siirtää vankilaan lainkaan, vaan hänet voitiin vapauttaa joko matkustuskieltoon tai kokonaan vapaaksi.

Kuva 8. Tutkintavankien säilössäoloaika, vuorokausina, vuosina 2014-2022. Lähde PolStat.

PolStatin tilastot tukevat tutkimustuloksia, niiden mukaan sekä Oulun että Lapin poliisilaitosten tutkintavankien keskimääräiset säilytysajat alenivat vuoden 2019 lakiuudistuksen myötä. Molempien poliisilaitosten keskimääräinen säilytysaika per tutkintavanki on uudistuksen jälkeen ollut noin 7 vuorokautta. Tästä on johdettavissa johtopäätös, että valtaosa tutkintavankien esitutkinnoista on pystytty hoitamaan viikon säilytysajan puitteissa tutkimusalueella (PolStat.)

Positiivisena vaikutuksena operatiiviselle toiminnalle koettiin myös se, että tutkintavangin siirryttyä Rikosseuraamuslaitoksen tiloihin, vapautui tutkijan työaika varsinaisiin esitutkintatoimenpiteisiin, koska hänen vastuullaan ei ollut enää tutkintavangin asioista huolehtiminen. Lainsäätäjän tavoitteella tutkinta- ja säilytysvastuun erottamisessa voidaan siten nähdä myös positiivisia vaikutuksia yksittäisen rikostutkijan työnkuvaan. Muutoksella oli siten myös tutkintatoimenpiteitä rytmittävä vaikutus, tietyt toimenpiteet tulivat suoritettaviksi viikon aikaikkunassa, toiset taas sietivät paremmin viivytystä ja ne hoidettiin tutkintavangin siirryttyä tutkintavankilaan. Osa vastaajista koki muutoksen siten esitutkintaa selkeyttävänä asiana. Tutkintavankeuslain vuoden 2019 muutos lisäsi tutkijoiden matkustamista, joka vaikutti muuhun operatiiviseen toimintaan siten, että kuulustelumatkalla oleva partio on poissa muusta poliisitoiminnasta. Lisäksi useamman päivän kestävät kuulustelumatkat aiheuttivat työvuoromuutoksia. Muutoksilla koettiin kuitenkin olleen vain vähän vaikutuksia tutkinta-aikoihin.

Tutkintavankeuslain edellisen muutoksen ennakoitiin Rikostorjunnan tila -selvityshankkeessa vaikeuttavan olennaisesti poliisin työtä ja sitovan resursseja (Poliisihallitus 2018, 41.) Säilytysajan arvioitiin myös heikentävän tutkinnan tuloksia jonkin verran sekä riskinä nähtiin, että rikostutkinta keskittyy hoitamaan vangittujen tutkintaa, niistä aiheutuvan lisääntyvän ajankäytön ja vaivan takia. Haastattelujen tulokset tukevat myös tätä näkemystä, yleinen kokemus oli, että matkustamiseen käytetty aika on lisääntynyt ja siten sitoo resursseja.

Lainsäädäntömuutoksien vaikutukset resurssitarpeeseen on nostettu myös esille POHAN antamassa selvityksessä EOA:lle. Esimerkkinä on käytetty tutkintavangin säilyttämistä poliisivankilan ulkopuolella esitutinnan ollessa kesken. Muutokset tai uudistukset lainsäädännössä kasvattavat tutkinta-aikoja, mikäli muutos tai uudistus tuo tutkijan työhön uusia tehtäviä, jotka ovat pois varsinaisesta tutkintatyöstä. Kuulustelumatkat pitkien matkojen päähän vievät suuren osan tutkintajasta (EOAK/1510/2021, 7.) Tulevaisuudessa tutkintavankiloiden sijoittelulla tulee olemaan suuri merkitys rikosprosessin alkuvaiheen toimintojen suorittamiselle ja poliisin resurssin käytölle.

Seitsemän vuorokauden säilytysaika poliisin tiloissa aiheutti osassa tutkimusalueen poliisilaitoksissa sen, että vangitsemiskäsittelyitä jouduttiin taktisesti ajoittamaan tietyille päiville, jotta tutkintavankia voitiin säilyttää lain sallima aika poliisin tiloissa ja samalla hyödyntämään tutkintavangin läsnäolo esitutkinnassa maksimaalisesti. Tuoreella Korkeimman oikeuden ratkaisulla (KKO 2023:49) tulee todennäköisesti olemaan kuvattua menettelyä lisäävä vaikutus, mahdollisesti jopa siinä määrin, että istuntokäsittelyjä pyritään saamaan tiettyyn aikaan päivästä. Toisaalta ratkaisun voi nähdä myös selventävän säilytysaikaa poliisin tiloissa ja siten helpottavan tutkintavankien sijoittamiseen liittyviä kysymyksiä tutkimusalueen poliisilaitoksissa.

Videokuulustelujen mahdollinen lisääminen nousi esille vuoden 2019 tutkintavankeuslain uudistuksen yhteydessä. Haastatteluissa kolme neljästä haastatellusta tutkinnanjohtajasta oli sitä mieltä, etteivät videokuulustelut pääsääntöisesti sovi vangittujen juttuihin. Yksi haastateltu taas näki, että videokuulustelut ovat mahdollisuus vähentää matkustamista ja siten osaltaan tehostaa esitutkintaa, kun aikaa ei kulu matkustamiseen. Yleinen näkemys videokuulustelujen osalta kuitenkin oli, että vangittujen jutuissa videokuulusteluja tulisi käyttää ainoastaan yksittäistapauksissa jonkin lausuman saamiseksi, pääsääntö olisi edelleen kasvokkain tapahtuvat kuulustelut.

Tutkintavankien sijoittamista pohtivan työryhmän (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 34) näkemyksen mukaan poliisi ei hyödynnä videon välityksellä tehtäviä kuulusteluja tutkintavankiloissa kovin laajasti. Työryhmän poliisijäsenten mukaan videokuulustelujen määrää olisi mahdollista lisätä. Hankaluuksina videokuulusteluissa koettiin teknisten ongelmien lisäksi myös tutkimuksessa esille nousut sanattoman vuorovaikutuksen merkitys. Etäyhteyksin tehtävissä kuulusteluissa kuulusteltavan reaktioiden tulkinta sekä luottamuksen rakentaminen heikentyvät merkittävästi perinteiseen kuulusteluun verrattuna. Sekä tutkimustulosten että työryhmän yhteinen näkemys on, että videon välityksellä tehtävät kuulustelut soveltuvat parhaiten asioiden tarkentamiseen tai yhteen kokoamiseen.

Merkittävin operatiivinen vaikutus vuoden 2019 lakimuutoksella oli Lapin poliisilaitoksen tutkintajärjestelyihin, muutoksen myötä Lapin poliisilaitoksen vangittujen tutkinnat hoidetaan joko Rovaniemellä tai Kemissä, joissa myös tutkintavankien säilyttämiseen soveltuvat poliisivankilat sijaitsevat. Oulun poliisilaitoksen alueella vastaavaa järjestelyä ei toistaiseksi vielä ole tehty, mutta yksi haastateltava toi esille, että tällaisesta muutoksesta on käyty keskusteluja.

Tutkimuksessa on keskitytty ainoastaan poliisin rooliin rikosprosessissa. Rikosprosessia tulee mielestäni tarkastella kokonaisuutena ja ottaa huomioon poliisin lisäksi myös syyttäjälaitos, tuomioistuimet sekä Rikosseuraamuslaitos. Mikäli poliisin tehokkuus rikosprosessissa kasvaa, myös muiden toimijoiden tehokkuuden tulee kasvaa samassa suhteessa, muutoin rikosprosessi ei toimi optimaalisella tavalla ja asiat ruuhkautuvat rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa. Rikosprosessin kokonaisvaltainen kehittäminen ja optimointi on yksi tärkeimmistä tulevaisuuden haasteista.

8.1.2 Yhteydenpidonrajoitusten soveltaminen

Jo edellistä lainmuutosta valmistellut työryhmä (Oikeusministeriö 2016) katsoi, että mahdollisimman pian vuoden 2019 uudistuksen jälkeen ja viimeistään vuoteen 2025 mennessä tutkintavangit tulee sijoittaa vankilaan heti vangitsemista koskevan päätöksen jälkeen, erittäin poikkeuksellisia tilanteita lukuun ottamatta. Tutkintavankien säilyttämiseen liittyvä uudistus on kuitenkin voitu tehdä asteittain, koska vankiloissa ei ole tiloja kaikkien tutkintavankien asuttamiseen. On yleisesti tiedossa, että vankiloiden nykyiset tilat aiheuttavat haasteita yhteydenpidon rajoittamisen toteuttamiselle (Oikeusministeriö 2022 [a], 6.) Säilyttämisvastuun siirtyessä pääsääntöisesti kokonaan Rikosseuraamuslaitoksen vastuulle on tavoitteena ollut samanaikaisesti kuitenkin turvata ja huomioida esitutkintaviranomaisen mahdollisuus suorittaa esitutkintaa tehokkaasti ja huolehtia tutkintavangeille asetettujen yhteydenpidonrajoitusten toteutumisesta (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 3.)

Yhteydenpidonrajoituksiin liittyvät asiat tuottivat eniten vastausmateriaalia tutkimuksen tiedonkeruusuudessa, tästä on johdettavissa ajatus, ettei lainsäädäntö ja sen tulkinta täytä tällä hetkellä lain tarkkarajaisuuden vaatimusta. Ajatusmallia tukee myös lainvalmistelutyöt (HE 217/2022 vp, 91.), jonka mukaan voimassa olevassa yhteydenpidonrajoitusten sääntelyssä on epäselvyyttä sekä yhteydenpidonrajoitusten sisällössä että niiden valvontaa koskevien vastuiden jakautumisessa. Epäselvää on mm. ollut rajoitusten valvontatapa ja vastuukysymykset tuomioistuimen määrätessä yhteydenpidon valvottuna. Samaan päätelmään on tullut myös EOA ratkaisussaan EOAK/7510/2020 sekä KKO ratkaisussaan KKO 2021:58.

Yleisellä tasolla sekä SWOT-analyysin että haastattelujen tuloksista oli havaittavissa, että yhteydenpidon rajoitusten valvonta ja sallittujen yhteydenpidon muotojen toteuttaminen koetaan helpommaksi ja varmemmaksi toteuttaa poliisivankiloissa. Tästä poikkeuksena nousivat esille Kemin ja Rovaniemen poliisivankiloiden rakenteelliset ratkaisut, jotka oleellisesti vaikeuttivat yhteydenpidon rajoitusten toteutumista.

Sallittujen yhteydenpidon tapojen valvonnassa nousi esille lainsäädännön tulkinnalliset erot poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Tutkimustuloksissa nousi esille kahta erilaista Rikosseuraamuslaitoksen tulkintaa valvotuiksi määrättyjen yhteydenpitojen valvontaan. Toisaalta Rikosseuraamuslaitos on ilmoittanut, etteivät he voi valvoa tapaamisia ja puheluita, koska he eivät tiedä ko. rikoskokonaisuuden sisältöä, joten he eivät tiedä, mistä asioista on kiellettyä keskustella. Toinen poliisien

keskuudessa ihmettelyä herättänyt tulkinta oli, ettei Rikosseuraamuslaitoksella ole lakiin perustuvia toimivaltuuksia valvottujen tapaamisten toteuttamiseen. Tutkimuksen tulosten perusteella poliisille oli jäänyt epäselvä kuva siitä, mihin Rikosseuraamuslaitoksen linjaus perustuu. Asia oli näyttäytynyt tutkinnanjohtajille siten, että vankilasta oli ainoastaan ilmoitettu, ettei tapaamisia valvota.

Yhteydenpidon valvomista koskevan sääntelyn tarkentaminen on ollut myös lainvalmistelun tarkoituksena. Lain tarkkarajaisuuden vaatimuksen kannalta keskeistä on, että yhteydenpidon rajoituksista on säädetty laintasolla, ei yksittäisten tuomioistuimien ratkaisuihin. Lakiehdotuksella varmistetaan, että valvonnasta vastaavilla viranomaisilla on lakiin perustuva toimivalta. Samalla vahvistuu vapautensa menettäneiden perusoikeuksiin kuuluva lähtökohta siitä, että vastuu vapautensa menettäneiden säilyttämisestä ja epäillyn rikoksen esitutkinta ovat eri tahojen vastuulla (HE 217/2022 vp, 146.)

Edellä kuvatut ongelmat yhteydenpidon rajoitusten valvonnassa voidaan nähdä esitutkintaa vaikeuttavana ja jopa vaarantavana tekijänä, varsinkin esitutkinnan alkuvaiheessa. Huolestuttavana voidaan pitää myös sitä, että vastausten perusteella yhteydenpidon rajoitusten valvontaa toteutetaan tällä hetkellä eri tavoin ja perustein eri puolella Suomea. Tätä ei voida pitää lainsäätäjän tarkoituksena, eikä hyväksyttävänä asiantilana. Useissa vastauksissa tuli esille myös tilanne, jossa yhteydenpidonrajoitukset eivät olleet toteutuneet vankiloissa, ja tämä oli johtanut rajoitusten purkamiseen vangitsemisen uudelleenkäsittelyissä. Sallittujen yhteydenpidon muotojen toteutumatta jääminen loukkaa myös tutkintavangin perus- ja ihmisoikeuksia. Myös jonkin yhteydenpidon muodon estäminen kokonaan, vaikka tuomioistuin olisi määrännyt po. yhteydenpidon valvotusti, voidaan nähdä merkittävänä perusoikeusloukkauksena.

Yhteydenpidon rajoitusten sisältöä koskevaa sääntelyä ollaan selkeyttämässä hallituksen esityksessä (HE 217/2022 vp, 109.) Osaltaan em. lainmuutokseen ovat olleet vaikuttamassa EOA:n antama kritiikki (EOAK/7510/2020) sekä korkeimman oikeuden ratkaisu 2021:58, joissa molemmissa on kiinnitetty huomiota tämän hetkisen lain monitulkintaisuuteen. Myös tutkintavankien sijoittamista pohtiva työryhmä on loppuraportissaan ennakoivasti ratkaisumalleja, joilla yhteydenpidonrajoitusten toteutumisesta huolehditaan vankiloissa tulevaisuudessa (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 46–47.)

Yhteydenpidon rajoituksien sisältöön liittyen ei nähty ongelmia poliisin kannalta. Haastatteluissa tuli esille tilanteita, joissa vankilasta oli tiedusteltu rajoitusten sisältöä, mutta näissäkin tilanteissa rajoitusten sisältö oli ollut luettavissa käräjäoikeuden ratkaisusta. Poliisin menettely tilanteissa, joissa tutkinnanjohtaja lieventää käräjäoikeuden määräämiä rajoituksia, oli yhdenmukainen. Tutkinnanjohtaja kirjaa asiasta päätöksen, joka lähetetään sähköpostitse käräjäoikeuteen, säilyttävään vankilaan sekä tutkintavangin avustajalle. Rikosseuraamuslaitokselle hankittavilla Patja-oikeuksilla ei nähty mitään positiivisia vaikutuksia, vaan edellä kuvattu menettely nähtiin riittävänä toimenpiteenä. Tutkintavankien sijoittamista pohtivan työryhmän loppuraportissa (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 46) ehdotettiin Rikosseuraamuslaitokselle käyttöoikeuksia poliisin tietojärjestelmään

(Patja), jotta yhteydenpidonrajoitusten ja säilytysturvallisuustietojen sisältö voidaan tarkistaa. Tutkimuksen tulokset ovat siis tältä osin ristiriitaiset työryhmän näkemysten kanssa.

Yhteydenpidonrajoitusten sisältöä on pyritty selventämään tulevassa lakiuudistuksessa. PKL 4 luvun lainvalmistelutöissä yhteydenpidonrajoitusten sisällön osalta lähdetään siitä, että kiinniotetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpito estetään kokonaan sellaisten henkilöiden kanssa, joihin yhteydenpitoa on rajoitettu. Jatkossa yhteydenpidonrajoituksia ei tulisi määrätä siten, että yhteydenpidonrajoitusten koskiessa tapaamisia tietyn henkilön kanssa, määräyksessä sallittaisiin tällaiset tapaamiset valvotusti. Yhteydenpidonrajoitus tarkoittaisi aina yhteydenpidon estämistä kokonaan (HE 217/2022 vp, 109.)

Muutos voimaantullessaan tulee todennäköisesti selventämään osaltaan yhteydenpidonrajoitusten sisältöön ja päätöksien tulkinnanvaraisuuteen liittyviä ongelmia. Hallituksen esitykseen on kuitenkin edelleen kirjattu tuomioistuimelle mahdollisuus määrätä, että yhteydenpito sallitaan rajoituksista huolimatta yhdellä tai useammalla yhteydenpitotavoista. Eli valvotut tapaamiset tietyn henkilön kanssa tai puhelut tietylle henkilölle ovat jatkossakin mahdollisia. Oikeuskäytäntö määrittelee aikanaan, miten lakia tullaan tulkitsemaan jatkossa rajoitusten sisällön osalta.

Uudistuviin säännöksiin tulee myös selkeästi kirjata mikä taho vastaa yhteydenpidon rajoitusten valvonnasta tulevaisuudessa. Samaan seikkaan on kiinnittänyt huomiota myös EOA ratkaisussaan EOAK/7510/20, jossa hänen mukaansa tuomioistuimen määräämien yhteydenpitörajoitusten sisältö ja niiden valvonta on osoittautunut olevan lainsäädännössä puutteellisesti järjestetty. Myös haastatteluissa nousi esille tulkintaeroja poliisin ja vankiloiden välillä siitä, voiko tutkintavangin, jonka yhteydenpitoa on rajoitettu tuomioistuimen päätöksellä, puheluita kuunnella. Kyse oli valvotuna tapahtuvaksi määrätystä yhteydenpidosta. Tutkimuksen perusteella näkemysero poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä kohdistuu tutkintavankeuslain säännösten soveltamiseen.

Tutkimustulosten perusteella poliisi käy lähes jatkuvaa vuoropuhelua käräjäoikeuksien kanssa erilaisten pakkokeinojen soveltamiseen liittyen. Lisäksi poliisilaitoksilla on yhteisiä koulutustilaisuuksia pakkokeinotuomareiden kanssa. Haastattelujen yhteydessä nousi esille ajatus siitä, että tulevaisuudessa myös Rikosseuraamuslaitoksen valvontahenkilöstön olisi syytä osallistua koulutuksiin tai yhteistapaamisiin, joissa käsitellään yhteydenpidon rajoittamiseen liittyviä asioita. Tällöin voitaisiin linjata koko yhteydenpidon rajoittamiseen liittyvä toimenpideketju, ja toiminta olisi yhdenmukaista sekä oikeusvarmaa. Lainsäädäntö määrittää toimivaltuudet ja lain tarkkarajaisuuden periaatteen mukaisesti sovittavaksi tulisi jäädä ainoastaan yksittäisten käytänteiden järjestäminen. Yhteisten koulutusten järjestäminen vaatisi ennen kaikkea paikallistason sopimista. Luonnollisesti osa näkemyseroista on sellaisia, että ne vaativat valtakunnantason määräystä tai ohjetta. Vähintäänkin olemassa olevaa ohjeistusta tulisi tarkastella kriittisesti ja tarvittaessa päivittää lakiuudistuksen myötä.

POHA on antanut ohjeen (POL-2015-12774) vankiloiden ja poliisin välisestä yhteistyöstä. Ohjeessa määritellään yleiset periaatteet poliisin ja vankiloiden välisestä yhteistyöstä ja toimintojen yhteensovittamisesta. Ohjeen tavoitteena on määritellä aihealueet, joissa tulee tehdä paikallisia yhteistyösopimukset poliisilaitosten ja vankiloiden välille. Lisäksi muun yhteistyön osalta eritellään yhteistyömuotoina esimerkiksi yhteistyökokoukset, normivalmisteluyhteistyö, tietojärjestelmäyhteistyö, PTR-yhteistoiminta sekä koulutus- ja harjoitusyhteistyö (Poliisihallitus 2016 1, 13.)

Tutkintavankien sijoittamista pohtiva työryhmä, joka koostui mm. sekä poliisihallinnon että Rikosseuraamuslaitoksen edustajista, haastatteli selvityksessään tutkintavankiloiden johtajia. Haastattelussa nousi esille tutkintavankiloiden johtajien näkemys viranomaisyhteistyön kehittämisen merkityksestä osana laadukasta tutkintavankeuden toimeenpanoa. Erityisesti rajoitusten ja toteuttamisen ja valvonnan suhteen oli havaittu, että poliisilla ja Rikosseuraamuslaitoksella on käytössä erilaisia tulkintoja. Asioiden suhteen kaivattiin valtakunnallista linjausta ja viranomaisten välistä yhteistä ymmärrystä. Tärkein asia tutkintavankeuden valvomisen näkökulmasta oli, että vangittua koskevat asiakirjat ovat ajan tasalla ja niihin on kirjattuna tarvittavat tiedot, jotka seuraavat aina tutkintavangin mukana (Rikosseuraamuslaitos 2021 [a], 37.)

Vuoropuhelun merkitys poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä korostuu tulevaisuudessa, varsinkin vuoden 2025 tutkintavankeuslain uudistuksen myötä. Tutkintavankeus itsessään rajoittaa huomattavasti ihmis- ja perusoikeuksia ja yhteydenpidon rajoitusten voi katsoa syventävän tätä oikeudenloukkausta. Yhteydenpidon rajoitusten sisältö tai valvonta ei siten voi olla tulkinnanvaraista eri viranomaisten välillä. Kuten tutkielman teoriaosuudesta käy ilmi, on aiempi yhteydenpidon rajoitukseen liittyvä lainsäädäntö koettu puutteelliseksi ja osittain vaikeasti tulkittavaksi. Tutkielman empiriaosuuden vastaukset tukevat vahvasti tätä. Lakiuudistuksen voidaan odottaa osaltaan selventävän tämän hetkisiä tulkintakysymyksiä, mutta uudistuksesta huolimatta näkisin haastatteluissa esille nousseet ideat yhteisistä koulutuksista erittäin toimivana lisänä lakiuudistuksen jalkauttamisessa. Yhteiset koulutukset lisäisivät myös jokaisen prosessin toimijan ymmärrystä toisen toimijan mahdollisista toivomuksista tai haasteista yhteydenpidon rajoittamisten toteuttamisessa.

8.1.3 Vuoden 2025 muutoksen vaikutusten ennakkointia

Vuoden 2019 tutkintavankeuslain muutoksen lainvalmistelutöissä (HE 252/2016 vp, 29–30.) asetettiin pitkän aikavälin tavoitteeksi, että vapautensa menettänyt siirretään pois poliisin säilytystilasta viimeistään, kun tuomioistuin on päättänyt hänen vangitsemisestaan. Nähtiin, että pelkkä säilytysajan lyhentäminen poliisin tiloissa, ei ole riittävä toimenpide täyttämään kansainvälisten valvontaelinten ja EOA:n kannanottoja. Portaittaiseen lakimuutokseen säilytysajan osalta johti se, että tutkintavankiloina toimivat vankilat olivat pääosin täynnä. Yliasutuksen nähtiin aiheuttavan ongelmia mm. yhteydenpidonrajoitusten toteuttamisessa. Käytännön ongelmia tutkintavankien nopeammassa siirtämisessä tutkintavankiloihin nähtiin vankiloiden kuulustelutilojen puutteissa sekä poliisi-

sille matkustamisesta syntyvien lisäkustannusten muodossa. Poliisilaitosten yhteyteen rakennettavien Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoimien tutkintavankiloiden tarve nähtiin erityisesti Pohjois-Suomessa, jossa kuulustelumatkat muodostuvat pitkiksi.

Tutkimuksen tulosten perusteella tulevassa muutoksessa nähtiin runsaasti erilaisia negatiivisia vaikutuksia poliisitoiminnalle, jotka olivat pääosin samoja, joita oli ennakoitu lainvalmistelussa. Tutkintavangin säilyttämisen siirtyminen pääsääntöisesti Rikosseuraamuslaitoksen tiloihin nähtiin lisäävän poliisin kuluja, eritoten matkustamiseen liittyvien kulujen kasvaessa merkittävästi. Uhkana kulkurakenteen vinoutumiseen liittyen nähtiin paikkakuntaakohtaisten erojen kasvavan. Poliisiasemilla, jotka sijaitsevat tutkintavankiloiden läheisyydessä, nähtiin muutoksen jopa tuovan helpotusta operatiiviseen toimintaan, koska tutkintavangin säilyttämiseen liittyvät asiat siirtyvät Rikosseuraamuslaitoksen vastuulle. Haastattelujen perusteella tutkinnanjohtajien yhteinen näkemys oli, että tulevaisuudessa tutkintavankilat tulee rakentaa joko pääpoliisiasemien yhteyteen tai ainakin sen välittömään läheisyyteen. Tällöin synergiaedut pystytään hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti.

Edellä kuvattu näkemys on yhteinen myös OM:n vuonna 2020 asettaman tutkintavankien vankiloihin sijoittamista sekä vanginkuljetusta koskevan lainsäädännön uudistamista tukevan ohjausryhmän lausunnon kanssa. Lausunnon mukaan tutkintavankilat tulee sijoittaa kohtuullisen matkan päähän esitutkintaviranomaisista, jotta esitutkintatehtävät voidaan hoitaa tehokkaasti, laadun kärsimättä. Parhaaksi tilanne katsottiin silloin, kun tutkintavankilat sijaitsevat lähellä tutkivaa poliisiyksikköä. Nykyinen vankilarakenne ei tue tätä, erityisesti Pohjois-Suomen pitkät etäisyydet poliisin toimiloista aiheuttavat haasteita (Oikeusministeriö 2022 [a], 7.)

Tuloksissa nousi esille myös huoli nykyisten poliisivankiloiden säilymisestä. Erityisesti syrjäseuduilla, joissa taajamien väliset etäisyydet ovat pitkiä, nähtiin erityisen tärkeänä, että kaikki nykyiset poliisivankilat säilyvät ennallaan. Poliisivankiloiden säilyminen on nähty tärkeänä jo edellisen tutkintavankeuslain muutoksen valmistelussa. Poliisilla ei ole mahdollisuutta luopua säilytystiloista ja niissä työskentelevistä vartijoista, koska poliisi säilyttää edelleen tiloissaan tutkintavankien lisäksi rikosperusteisesti kiinniotettuja ja pidätettyjä, sekä poliisilain ja ulkomaalaislain perusteella säilytettäviä henkilöitä. Tästä johtuen poliisin säilytystiloja sekä niitä ympärivuorokautisesti valvovia vartijoita tarvitaan myös tulevaisuudessa (Oikeusministeriö 2016, 67.)

Poliisivankiloiden tulevaisuuden kohtaloa käsiteltäessä nousi esille myös kysymys siitä, voitaisiinko lakiin lisätä maininta siitä, että tutkintavankia voitaisiin myös jatkossa säilyttää poliisin tiloissa, mikäli hän itse sitä pyytää. Haastattelujen perusteella tämän tyyppiset, tutkintavangista itsestään lähtevät pyynnöt, ovat varsin yleisiä. Syynä pyyntöihin on yleensä se, että tutkintavangit kokevat pääsevänsä tapaamaan omaisiaan paremmin lähempänä kotipaikkaansa.

Samaa asiaa on ennakoanut OM:n työryhmä valmistellessaan vuoden 2019 tutkintavankeuslain muutosta. Mietinnön mukaan jo vuonna 2016 oli havaittu, että tutkintavangit vastustivat siirtoa tut-

kintavankilaan, koska mahdollisuudet tavata lähiomaisia heikkenivät oleellisesti. Esimerkkinä mainittiin nimenomaan Pohjois-Suomen alue (Oikeusministeriö 2016, 69.) Lain esitöissä todetaan erityisen painavista syistä, että niiden sisältöä olisi hyvä vielä perusteluissa tarkentaa (HE 217/2022 vp, 90). Näkemys perustuu usean lakiesityksestä lausunnon antaneen tahon arvioon. Kyseisessä hallituksen esityksessä ei kuitenkaan avata erityisen painavia syitä tämän tarkemmin. Esityksen sivulla 107 todetaan, että erityisiä syitä koskeva edellytys olisi muotoilultaan pitkälti yhdenmukainen voimassa olevan PKL 4 luvun 1 §:n 2 momentin lähiomaisiin ja muihin läheisiin kohdistuvien rajoitusten kynnyksen kanssa.

Tutkintavankien säilyttämiseen liittyvän muutoksen nähtiin pidentävän esitutkintojen kestoa tulevaisuudessa, koska esimerkiksi pelkästään lisääntyvä matkustaminen tulee hidastamaan esitutkintaprosessia. Erityisesti haastatteluissa nousi esille myös huoli siitä, että tutkintatoimet tulevat jatkossa keskittymään entistä enemmän vangittuihin, jolloin ns. massarikosten tutkinta jää toissijaiseksi ja tämä johtaa rikosten yleisen selvitystason laskuun. Vastaavia havaintoja prosessin kestosta on noussut esille niin työryhmämietinnöissä kuin lainvalmisteluasiakirjoissakin. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen ja Suomen pitkällä aikavälillä saamat huomautukset tutkintavankien säilyttämisestä poliisiin tiloissa on kuitenkin nähty niin tärkeäksi asiaksi, että muutoksen aiheuttamiin vaikutuksiin on sopeuduttava viranomaisten toiminnassa.

Esitutinnan kohteena olevan tutkintavangin ja esitutkintaa suorittavan poliisimiehen ollessa pitkienkin matkojen päässä toisistaan, voidaan perustellusti olettaa, että esitutkintaan käytettävä aika pitenee. Tästä voi olla seurauksena pahimmassa tapauksessa myös tutkintavankeuden keston piteneminen. Kun huomioidaan lisäksi, että tutkintavankien rikosasiat ovat pääasiallisesti vakavia, tutkinnallisesti vaativia ja vaikeasti selvitettäviä, niin haastatteluissa esille noussutta huolta prosessin hidastumisesta ja tutkintavankeusaikojen pitenemisestä voidaan pitää oikeansuuntaisena. Mikäli lisäresursseja ei ole osoitettavissa, on hyvin todennäköistä, että rikosten paljastamisessa tullessaan keskittymään helpommin selvitettävissä oleviin rikoksiin, joihin käytettävissä olevat resurssit riittävät (Oikeusministeriö 2016, 69.)

Mikäli tutkintavankiloita sijoitetaan tulevaisuudessa pääsääntöisesti pääpoliisiasemien yhteyteen, tulee tämä muutos todennäköisesti myös vaikuttamaan tutkintajärjestelyihin poliisilaitoksissa. Kuten edellä on todettu, matkustamiseen käytetty aika on pois varsinaisesti poliisityöstä. Tutkintajärjestelyjen muutos on jo toteutettu Lapin poliisilaitoksessa ja kokemukset olivat tutkimustulosten perusteella positiivisia. EOA on ottanut kantaa esitutkintojen kestoon poliisissa (EOAK/1510/2021) ja todennut, että esitutinnan keston syynä yleensä on poliisin voimavaroihin liittyvät kysymykset. Yleisesti on tiedossa, ettei poliisin resursseihin ole lähivuosina odotettavissa merkittäviä muutoksia, joten erilaiset tehostamistoimet ovat eräs keino rikostorjunnan hoitamiseksi menestyksekkäästi.

8.2 Jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyössä selvitettiin ennakkollisesti vuoden 2025 muutoksen vaikutuksia poliisin operatiiviselle toiminnalle. Jotta vuoden 2025 muutoksen vaikutuksia voitaisiin arvioida luotettavasti, tulisi asiaa tutkia seurantatutkimuksella muutama vuosi lakimuutoksen jälkeen. Tällöin olisi todennäköisesti kertynyt riittävä määrä tutkimusaineistoa, jota analysoimalla voitaisiin ottaa luotettavasti kantaa siihen, olivatko tässä tutkimuksessa esille nousseet huolenaiheet aiheellisia. Tilastoja tarkastelemalla voidaan saada vuosittaiset vertailuluvut siitä, miten lakimuutos tulee vaikuttamaan tutkintavankien määriin tai heidän tutkintavankeusaikaansa, mutta mikäli halutaan tutkia poliisin kokemuksia muutoksen vaikutuksista, niin haastattelu- tai kyselytutkimus ovat näkemystäni mukaan parhaat keinot empirian keräämiselle.

Mielestäni syytä olisi myös tutkia tutkintavankeuslain vuoden 2025 muutoksen vaikutusta myös muissa asiaan liittyvissä viranomaisissa. Tässä tutkimuksessa keskityttiin muutosten vaikutuksiin poliisissa. Eri viranomaisiin eli poliisiin, syyttäjiin, käräjäoikeuteen ja Rikosseuraamuslaitokseen ulottuvalla tutkimuksella voitaisiin saada kaikkia osapuolia hyödyttävää informaatiota ja osaltaan yhdenmukaistaa käytäntöjä eri puolilla Suomea. Nyt ilmi tulleiden tutkimustulosten perusteella tutkintavankeuslain säännöksiä sovelletaan eri tavalla poliisissa ja Rikosseuraamuslaitoksessa. Tutkimukseen osallistuneet kaipasivat "pelisääntöjen" yhdenmukaistamista. Poikkihallinnollisen tutkimuksen tekeminen voisi osaltaan selvittää taustasyitä erilaisille laintulkinnoille.

8.3 Johtopäätökset

Tutkimusaineistosta on johdettavissa kolme johtopäätöstä.

1. Vuoden 2019 tutkintavankeuslain muutosten koettiin aiheuttaneen ainoastaan vähäisiä muutoksia poliisin operatiiviselle toiminnalle Pohjois-Suomen alueella. Viikon säilytysaika poliisin tiloissa mahdollistaa edelleen esitutinnan alkuvaiheen kiireelliset alkutoimet. Säilytysajan lyhentymisen poliisin tiloissa lisäsi tutkijoiden matkustamista, ja siten myös kustannusvaikutuksia poliisilaitoksille. Muutoksella ei koettu olleen vaikutuksia esitutkintaprosessin kestolle.
2. Yhteydenpidon rajoitusten soveltamista käytännön tasolla tulee kehittää edelleen. Tutkimuksen perusteella poliisi ja käräjäoikeudet käyvät runsaasti vuoropuhelua rajoitusten sisällöstä, mutta toiseksi Rikosseuraamuslaitos on syytä tai toisesta ollut näiden keskustelujen ulkopuolella. Vuoden 2025 lakiuudistuksessa säilytys- ja valvontavastuun painottuessa Rikosseuraamuslaitoksen vastuulle, tulee kaikkien edellä mainittujen toimijoiden olla tiiviissä yhteistyössä tutkintavankien tasapuolisen ja oikeusvarman kohtelun takaamiseksi.
3. Tulevassa tutkintavankeuslain uudistuksessa tulisi huomioida tutkintavankien omaan vapaaseen harkintaan liittyvä pyyntö säilytyspaikan valinnasta. Taustalla tällaisissa pyynnöissä usein on halu olla sijoitettuna lähempänä omaisiaan tai vankilassa olemiseen liittyvä pelko. Tutkimustulosten perusteella tutkintavangeista itsestään lähtevät pyynnöt säilyttämiselle poliisivankilassa korostuvat

Pohjois-Suomen alueen niin sanotuilla sivupoliisiasemilla, joista saattaa olla matkaa tutkintavankilaan satoja kilometrejä. Tutkimustulosten perusteella tutkintavanki ei pysty vaikuttamaan omaan sijoituspaikkaansa nykyinsäädännön puitteissa.

Oulun poliisilaitoksen tulisi harkita Lapin poliisilaitoksen jo vuoden 2019 tutkintavankeuslain uudistuksessa käyttöön ottamaa käytäntöä, joissa tutkintavangit on sijoitettu keskitetysti Rovaniemelle tai Kemiin. Oulun uusi pääpoliisiasema on valmistumassa vuonna 2025 ja sen yhteyteen valmistuva tutkintavankila vuonna 2026. Tutkimustulosten perusteella tutkintavankien tutkinnan keskittäminen jatkossa Oulun pääpoliisiasemalle vähentäisi merkittävästi matkustamisesta aiheutuvia kuluja. Samalla tulisi harkittavaksi myös resursointiin liittyvät kysymykset, mikäli tutkintavankien jutut hoidettaisiin ainoastaan pääpoliisiasemalla. Muutos voitaisiin toteuttaa ensin esimerkiksi määräaikaisena kokeiluna.

Tutkimustulosten perusteella tutkintavankiloiden sijoittaminen hybridiratkaisuna pääpoliisiasemien välittömään läheisyyteen voi osaltaan tehostaa poliisin operatiivista toimintaa. Kuulustelujen hoitaminen helpottuu ja nopeutuu nykytilanteeseen verrattuna ja tutkintavangin läsnäoloa vaativat tutkintatoimenpiteet voidaan suorittaa matalalla kynnyksellä. Kuulustelumatkoihin käytettävä aika pystytään suuntaamaan varsinaiseen esitutkintaan ja tällä voidaan osaltaan tehostaa esitutkintaprosessia. Hybridiratkaisulla voi olla myös rikosprosessin kokonaiskestoa tehostava vaikutus, mikäli poliisin ja tutkintavankilan lisäksi samaan yhteyteen rakennetaan käräjäoikeuden istuntopaikka ja toimilat syyttäjille.

LÄHTEET

Aaltonen, A. 2021: Tutkintavankien sijoittamisen vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Itä-Suomen yliopisto. Yhdyskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Pro Gradu -työ. Luettavissa: https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/25954/urn_nbn_fi_uef-20211222.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu:20.2.2023.

Council of Europe Publishing: Recommendation of the Committee of Ministers to member States of the European Prison Rules. Luettavissa: <https://rm.coe.int/1680a0a95d>. Luettu:3.3.2023.

CPT 2021: Report to the Finnish Government on the visit to Finland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). CPT/Inf (2021)7. Luettavissa: <https://rm.coe.int/1680a25b54>. Luettu:24.2.2023.

Doralijski, K. & Haavisto, K. 2019: Tutkintavankeuslain uudistus tammikuu 2019. Tampere. Poliisi-ammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

EOA 2018: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018. Luettavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2018-fi/d41f123c-55c8-465e-9dd7-a154c59bc4fc>. Luettu: 3.3.2023.

EOAK/2485/2018: Kajaanin poliisivankila. Tarkastuspöytäkirja 28.5.2018.

EOAK/1950/2019: Raahen poliisivankila. Tarkastuspöytäkirja 10.4.2019.

EOAK/1951/2019: Oulun poliisilaitos. Tarkastuspöytäkirja 10.6.2019.

EOAK/1954/2019: Haukiputaan poliisivankila. Tarkastuspöytäkirja 10.4.2019.

EOAK/3622/2019: Tarkastus: Hyvinkään poliisivankila 1.7.2019. Annettu 3.12.2019.

EOAK/3623/2019: Tarkastus: Järvenpään poliisivankila. 1.7.2019. Annettu 2.12.2019.

EOAK/2406/2020: Avustajamääräys tutkintavangin tapaamisen edellytyksenä ja mahdollisuus avustajan vaihtamiseen. Ratkaisu, annettu 2.3.2021.

EOAK/2957/2020: Tarkastus: Lapin poliisilaitos, 3.11.2020. Annettu 19.1.2021.

EOAK/7510/2020: Tutkintavangin yhteydenpitorajoitusten sisältö ja valvonta. Ratkaisu, annettu 6.9.2021.

EOAK/1510/2021: Esitutkintojen keston poliisissa on monia syitä, mutta vähän parannuskeinoja. Ratkaisu, annettu 25.10.2022.

EOAK/2523/2021: Lausuntopyyntö työryhmän ehdotuksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Annettu 16.6.2021.

EOAK/4225/2021: Tarkastus: Helsingin poliisilaitos, Pasin poliisivankila 17.6.2021. Annettu 25.11.2021.

EOAK/4226/2021: Tarkastus: Itä-Uudenmaan poliisilaitos, Vantaan poliisivankila 17.6.2021. Annettu 23.11.2021.

EOAK/4772/2022: Ennalta ilmoittamaton tarkastus: Salon poliisivankila 29.9.2022. Annettu 9.12.2022.

EOAK/5682/2022: Tarkastus: Tampereen pääpoliisiaseman säilytystilat 27.9.2021. Annettu 3.11.2022.

Fredman, M. & Kanerva, J. & Tolvanen, M. & Viitanen, M. 2020: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki. Alma Talent Oy.

Hallberg, P. & Karapuu, H. & Ojanen, T. & Scheinin, M. & Tuori, K. & Viljanen, V-P.: Perusoikeudet. Helsinki. Alma Talent Oy. Päivittyvä e-kirja luettavissa osoitteessa: <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polamk.idm.oclc.org/teos/EAHBGXCTDG#kohta:PERUSOIKEUDET/piste:t5>. Luettu: 30.9.2022.

Hartoneva, A. & Mohell, U. & Pajuoja, J. & Vartia, M. 2015: Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Helsinki. Tietosanoma Oy.

HE 309/1993 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 1/1998 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 263/2004 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 222/2010 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 224/2010 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 252/2016 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 57/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Rikosseuraamuslaitoksesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 217/2022 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamiseksi sekä niihin liittyviksi laeiksi.

Hirsjärvi, S. ja Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Gaudeamus. E-kirja. Luettavissa: <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789524958868>. Luettu: 12.12.2022.

Hirvelä, P. & Heikkilä, S. 2017. Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Helsinki. Alma Talent Oy.

Honka, V. 2019: Tutkintavangit poliisin säilytystiloista nopeammin tutkintavankilaan. Tampere. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Jokela, A. 2018. Rikosprosessioikeus, 5. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent Oy

KKO 2018:87

KKO 2020:36

KKO 2020:67

KKO 2020:66

KKO 2021:58

KKO 2023:49

Koskinen, I. & Alasuutari, P. & Peltonen T. 2005. Laadulliset menetelmät kauppatieteissä. Tampere. Vastapaino.

Kääriäinen, H. 2018: Tutkintavankien kokemus oikeudenmukaisuudesta tutkintavankeudessa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Pro Gradu -työ. Luettavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/235921/Kaariainen_Yhteiskuntapolitiikka.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Luettu:20.2.2023.

Lapin käräjäoikeus 2020: Lapin käräjäoikeuden työjärjestys 1.1.2020.

Lapin oma tutkintavankila vähentäisi jatkuvaa ajelua Ouluun, työparilta menee päivä vangin kuljetamiseen, yle.fi, 8.3.2023: Uutinen. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20021511>. Luettu: 10.3.2023.

Lapin poliisilaitos 2020 [a]: Lapin poliisilaitoksen ohjesääntö 1.2.2020. POL-2020-5823.

Lapin poliisilaitos 2020 [b]: Lapin poliisilaitoksen poliisipalvelulinjan työjärjestys 1.2.2020. POL-2017-4469.

Launiala, M. 2010: Esitutkinnasta tuomioon. Esitutkinta osana rikosprosessia ja rikosprosessin funktiot. Edilex 2010/3.

Launiala, M. 2016: Esitutinnan tarkoitusperistä ja esitutkintaperiaatteista. Edilex 2016.

Launiala, M. 2021: Rikoksesta epäillyn vangitsemisen edellytyksistä, vaihtoehtoista ja liitännäisistä. Defensor Legis 1/2021.

Oikeusministeriö 2016: Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen. Mietintöjä ja lausuntoja 5/2016. Oikeusministeriön julkaisu.

Oikeusministeriö 2017: Oikeusministeriön asetus tutkintavankiloina toimivista vankiloista. 341/2017.

Oikeusministeriö 2020: Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti. Oikeusministeriön julkaisu, selvityksiä ja ohjeita 2020:6.

Oikeusministeriö 2021: Vankeuslain muutostarpeiden arviointi. Muistio /13729/11810/2021.

Oikeusministeriö 2022 [a]: Tutkintavankien sijoittamista ja vanginkuljetusta koskevan lainsäädännön uudistaminen. Muistio VN/13729/2019.

Oikeusministeriö 2022 [b]: Pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelu. Työryhmämietintö. Mietintöjä ja lausuntoja 2022:1. Oikeusministeriön julkaisu.

Oulun käräjäoikeus 2019: Oulun käräjäoikeuden työjärjestys 1.9.2019.

Oulun poliisilaitos [a] 2022: Oulun poliisilaitoksen ohjesääntö. POL-2022-2927.

Oulun poliisilaitos [b] 2022: Poliisipalvelulinjan työjärjestys. POL-2022-2927.

Oulun uusi pääpoliisiasema ja vankila, senaatti.fi: Uutinen. Luettavissa: <https://www.senaatti.fi/hankkeet/oulun-paapoliisiasema-ja-oulun-vankila/>. Luettu:22.2.2023.

Pellonpää, M. & Gullans, M. & Pölönen, P. & Tapanila, A. 2018: Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki. Alma Talent Oy.

PeVM 25/1994 vp: Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä (HE 309/1993 vp) perustuslakien perusoikeussäännöstön muuttamisesta.

PeVM 1/2010 vp: Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 1 hallituksen toimenpidekertomuksesta vuodelta 2008.

Poliisihallitus 2016: Vankiloiden ja poliisin yhteistyö. POL-2015-12774. Ohje, annettu 12.5.2016.

Poliisihallitus 2018: Rikostorjunnan tila. Selvityshankkeen loppuraportti 1/2018.

Poliisihallitus 2019 [a]: Poliisin säilyttämien henkilöiden säilytystilojen hyväksyminen. POL-2019-26858. Ohje, annettu 5.11.2019.

Poliisihallitus 2019 [b]: Valvonta- ja hälytystoiminnan tila. Selvityshankkeen loppuraportti 3/2019.

Porthan, T. 2022: Yhteydenpitorajoitusten toteutuminen tutkintavankeuden aikana. Tampere. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Rantala, K. & Tyni, S. & Koskeniemi, L. & Liimatainen, A. & Kääriäinen, H. 2017: Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen. Tutkimuksia 4/2017. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Luettavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/224593/Tutkimuksia_4_Kati_Rantala_ym_20174.pdf?sequence=6&isAllowed=y. Luettu:20.2.2023.

Rikosseuraamuslaitos 2021 [a]: Tutkintavankien sijoittamista pohtivan työryhmän loppuraportti. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 6/2021.

Rikosseuraamuslaitos 2021 [b]: Menettelytapaohje yhteydenpitorajoitusten toteuttamisesta vankiloissa. Diaarinumero 1/004/2021.

Rikosseuraamuslaitos.fi. Rikosseuraamuskeskukset ja yksiköt kartalla. Luettavissa: [Rikosseuraamuskeskukset ja yksiköt \(rikosseuraamuslaitos.fi\)](#). Luettu: 28.2.2023.

Saraviita, I. 2011: Perustuslaki. Helsinki. Alma Talent Oy.

THO:2019:10: Turun hovioikeus. Ratkaisu R 19/1209, annettu 16.7.2019.

Tolvanen, M. 2004: Esitutkinnan uusi työnjako: Poliisi johtaa, syyttäjä ohjaa. Oikeus I/2004.

Tolvanen, M. 2006: Muuttuva tutkintavankeus. Defensor Legis 5/2006. Verkojulkaisu luettavissa osoitteessa: https://www-edilex-fi.polamk.idm.oclc.org/defensor_legis/40990001.pdf. Luettu: 20.2.2023.

Tolvanen, M. & Kukkonen, R. 2011: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki. Alma Talent Oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Luettavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu: 6.3.2023.

United Nations 2011: Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. CAT/C/FIN/5–6. 29.6.2011. Luettavissa: https://tbinternet.net.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2FC%2FFIN%2FCO%2F5-6&Lang=en. Luettu: 6.3.2023.

United Nations 2021: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. Human Rights Committee. International Covenant on Civil and Political Rights. CCPR/C/FIN/CO/7. 3.3.2021. Luettavissa: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2FFIN%2FCO%2F7&Lang=en. Luettu: 6.3.2023.

Uusi poliisiasema vie virkavallan kauas Rovaniemen keskustasta – poliisin mukaan tämä ei vaikuta vasteaikaan, yle.fi, 23.11.2021: Uutinen. Luettavissa: <https://yle.fi/a/3-12180581>. Luettu: 22.2.2023.

Viitala, R. & Jylhä, E. 2019. Johtaminen. Keskeiset käsitteet, teoriat ja trendit. Helsinki. Edita Publishing. E-kirja, luettavissa: <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/978-951-37-7519-3>. Luettu: 12.12.2022.

Viljanen, V-P. 2001: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Helsinki. Alma Talent Oy.

Vilka, H. 2017. Tutki ja kehitä. Helsinki. Tammi.

Vuorinen, T. 2013. Strategiakirja – 20 työkalua. Helsinki. Alma Talent Oy. E-kirja, luettavissa:

[https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polaris.idm.oclc.org/teos/CACBEXDTEB#kohta:STRATEGIAKIRJA\(\(20\)-\(\(20\)20\(\(20\)TY\(\(d6\)KALUA\(\(20\)\)](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.polaris.idm.oclc.org/teos/CACBEXDTEB#kohta:STRATEGIAKIRJA((20)-((20)20((20)TY((d6)KALUA((20))). Luettu: 12.12.2022.

Uusi poliisiasema vie virkavallan kauas Rovaniemen keskustasta – poliisin mukaan tämä ei vaikuta vasteaikaan, yle.fi, 23.11.2021: Uutinen. Luettavissa: <https://yle.fi/a/3-12180581>. Luettu:22.2.2023.

LIITE 1: TEEMAHAASTETTELURUNKO

Teemahaastattelurunko

1. Yhteydenpidon rajoitusten toteuttaminen

- eristysten toteutuminen
- tapaamisten ja puheluiden valvominen
- kirjeiden lukeminen

2. Tutkintavankien säilyttäminen

- sijoittelu
- kuulustelumatkat / virka-apukuulustelut
- tutkintavankien kuljettaminen

3. Poliisitalohankkeet ja rakenteelliset vaikutukset

- synergiaedut tutkintavankiloista
- alueelliset erot poliisilaitosten sisällä
- nykyisten poliisivankiloiden käyttöaste jatkossa

4. Kuulustelujen suorittaminen

- muutoksen vaikutukset kuulustelumääriin
- kuulustelujen suorittaminen kasvotusten / videon välityksellä
- vaikutukset esitutkintaprosessin keston

5. Tuleva vuoden 2025 tutkintavankeuslain uudistus

- millaisia vaikutuksia uudistuksella on poliisitoiminnalle
- miten näitä muutoksia tulisi ennakoida